

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΑΝΑΤΡΟΦΗ — ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ — ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ
ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ — ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'—1900

[Τύπος δραχ. 7]

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ—ΕΚΔΟΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

18—ΟΔΟΣ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ—18

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ

Τὰ παιδικὰ ἄβύρματα (κατὰ τὸν Λόκε) Σελ. 12.— Παιδαγωγικὰ γνῶμαι (ἐκ τῶν τοῦ Δίστερβεργ) σ. 15.— Τὰ ἰδεώδεις τοῦ διδασκάλου (κατὰ τὸν Δίστερβεργ) σ. 23.— Ὁ σχολικὸς ἰατρὸς σ. 27.— Ἡ παιδικὴ περιέργεια (κατὰ τὸν Λόκε) σ. 30.— Ἐξήρημα 37,000 παιδίων σ. 40.— Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Σουηδία καὶ Νορβηγία σ. (68, 84).— Ἡ ἠθικὴ διάπλασις τῆς παιδικῆς ψυχῆς σ. 81.— Ὁ σχολικὸς ἀγῶνας ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη σελ. 129.— Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Κρήτῃ σ. 131, 147.— Ἡ φυσικὴ ἀγωγή (κατὰ τὸν Σπένσερ) σ. 177, 194, 217, 231, 253.— Πρωτῆσαι παιδαγωγικαὶ ὑπὸ Α. Τριλιανιώτη σ. 193.— Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐν Ἑλλάδι (κατὰ τὸν ἐπί τῆς Παιδείας σύμβουλον Κλέρα) σ. 243, 262.— Ἰωάννης Ἰακώβος Ρουσσώ (ὑπὸ Ἀνδρέου Ὀλταυᾶρ) σ. 273, 291, 313, 327, 342.— Χοίρει διδασκάλους ὑπὸ Γ. Λημιῶν σ. 353.— Ἡ Μέση Ἐκπαίδευσις ἐν Πρωσσίᾳ σ. 372.— Αἱ θεριναὶ διακοπαὶ ὑπὸ Γ. Κυριῶν σ. 373.— Ἐκπαιδευτικὰ μεταρρυθμίσεις σ. (376).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ, ΘΘΙΚΑ

Ἦρωϊσμός ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη Σελ. 4.— Ἡ ῥήμησις σ. 13.— Ἡ ἰθνηκὴ ἰδέα ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη σ. 65.— Ἀρχόντες καὶ ἀρχόμενοι (κατὰ τὸν Ἀδγουστον Μέγλαν) σ. 113.— Στά ἔρημα τὰ ξένα ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη σ. 161.— Τὸ ἠθικὸν κύρος (κατὰ τὸν Μαύλον Ζανά) μεταφρ. Σ. Παυλῆ σ. 245.— Ὁ γέροντες (κατὰ τὸν Ἀλφόνσον Κάρο) σ. 270.— Πῶς ἐνισχύεται ὡς ἡμῶν ἡ θέλησις τῶν ἄλλων (κατὰ τὸν Οἰκίμυ) ὑπὸ Α. Μαρβῶν σ. 294, 309.— Ὁ ἵσκιος τῶν πατρίων σύλλογος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη σ. 321.— Ἡ παραβολὴ τοῦ Κύρ Σίμου σ. 379.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Πότε ὁ ἄρχισις ὁ εἰκοστὸς αἰὼν (κατὰ τὸν Φλαμμυρόν) Σελ. 1.— Παρίσιτα ὑπὸ Γιάγγη Πηρῆ σ. 25.— Τὸ ποδήλατον ὑπὸ ὕγεινὴν ἔποψιν ὑπὸ Γ. Ν. Λιμπίκη σ. 29.— Ἡ κόπωση καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκησις (κατὰ τὸν Ιακέρν Γισσιέ) σ. 51.— Τὰ μικροβία καὶ ἡ ἀμυνα τοῦ ὄργανισμοῦ σ. 61.— Ὁ ἥλιος (ὡς τ' ἀγχιεῖ) ὑπὸ Μλεξ. Πάλλη σ. 74, 87, 106, 120.— Ὁ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Α. Αθηνῆων σ. 99.— Ἡ μόνωσις τοῦ ὕδατος (κατὰ τὸν Ιακέρν Λημιῶν) σ. 101.— Τὸ ἀρρωστον καὶ τὰ ψυχικὰ προβλήματα σ. 125.— Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὕψια (κατὰ τὸν Ιακέρν Μονδῆ) σ. 187.— Ἡ τροπὴ τῶν μαθητῶν (κατὰ τὸν Ιακέρν Κζάρικ) σ. 198.— Ὁ γαιτῆρξ ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη σ. 209.— Πῶς πρέπει νὰ τρώγομεν (κατὰ τὸν Ιακέρν Σαίν Σιρ) σ. 302.— Ὁ ὕπνος (κατὰ τὸν Ιακέρν Μωρῶ δὲ Τόυρ) σ. 319.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΙ, ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

Ἅγιος Γεώργιος τῆς Ἀρδόβας ὑπὸ Ἑμμ. Λουκούδη Σελ. 33.— Καλῶς ὠρίσκατε... καλὸ ταξίδι ὑπὸ Ἑμμ. Α. Κωμῆ σ. 78.— Ἡ κρημνία τῆς Καθαρῆς δευτέρας ὑπὸ Α. Τριλιανιώτη σ. 111.— Στοιχεῖα καὶ Νεργίδεις ὑπὸ Α. Κωμῆ σ. 155.— Ἡ Γῆ τοῦ Ἰουρῆ (κατὰ τὸν Δαρβένον) σ. 158.— Τὸ λουτρό μετ' ὑπὸ Κ. Τυπιδῆ σ. 181.— Καλοκαιρινὴ πορεία (ἐκ τῶν τοῦ Δὲ Ἀρλίτη) σ. 250.— Ἡ βασίλισσά μου (κατὰ τὴν Ματθόδη Σερρά) σ. 266.— Ἐρημίδια ὑπὸ Ἑμμ. Κωμῆ σ. 286.— Τὸ Σωκλήσο ὑπὸ Ἑμμ. Κωμῆ σ. 348.— Τὸ τρίτο μενικέτι ὑπὸ Μ. Λημιῶν σ. 366.— Πρωτότυποι γάμος ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου σ. 371.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ἡ Κρήτη αὐτόνομος ὑπὸ Α. Παύλου Σελ. 17, 38.— Ἡ Ἀλεξανδρινὴ ἀρχαιολογία ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Σ. Διμήτων σ. 49, 68, 82.— Ρώσων ὁ μύστικος τοῦ ὠραίου ὑπὸ Ν. Βασιλοπούλου σ. 97.— Τὸ Βυζάντιον (κατὰ τὸν Διάλ) σ. 145, 167.— Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ὑπὸ Ν. Βέη σ. 157.— Φρειδερίκος Δίστερβεργ σ. 163.— Ἡ πεντακοσιετηρὶς τοῦ Γουτεμβέργου σ. 203.— Ὁ Ναυμάξ ἀρξὺ ὑπὸ Μ. Σ. Κέκεϊτς σ. 257.— Ματθόδη Σερρά σ. 281.— Ἰωάννης Σεβαστιανὸς Βάγ σ. 337.— Ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία 1791—1836 ὑπὸ Φ. Βόλμπεργ. σ. 345, 354.— Ὁ Μικρὸς Πλοῦταρχος (ἐκ τῶν τοῦ Α. Μελέ) σ. 350.— Γεώργιος Κασδῆνης ὑπὸ Α. Μηλαμῆκη σ. 357.— Σημεῖωμα περὶ τινος φροντιστηρίου ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ὑπὸ Α. Γρ. Κικιανούρου σ. 369.

ΓΡΕΣΜΑΤΑ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ

Ἐκ τοῦ ἀγροκλήτου μου ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου: Ὁ ἰανουάριος τοῦ 20^{ου} αἰῶνος Σελ. 27.— Σηροτροφικὰ σ. 55.— Ἡ μὲν ἀγέλας σ. 94.— Ἡ αἰξὺν καὶ ἄλλοτε σ. 118.— Ὁ ἵππος σ. 153.— Τὸ τεργητὸν βούτυρον σ. 185.— Φιλοσοφία χοιρινή σ. 268.— Ὁ μικρὸς χοιροβοσκὸς σ. 282.— Ὁ ἐγχορὸς τῶν ἐχθρῶν μας σ. 340.

ΔΙΗΜΗΜΑΤΑ

Τοῦ Κροῦμου τὸ ποτήρι ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου Σελ. 6.— Ὁ γέρον ἱερεὺς σ. 20.— Ἰδιόγραμμα ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 41.— Ἐντροκρόρτισσος ὑπὸ Μαργῆ Ἐργαλιώτη σ. 58.— Τὰ γαιροετίσματα ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 92.— Δοὺ ἄδερφάδες ὑπὸ Α. Ἐργαλιώτη σ. 117.— Διήμειρα ὑπὸ Α. Τριλιανιώτη σ. 135, 151.— Βασίλισσα ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 185.— Τὰ δαυμάτια σὲ βῆμα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου σ. 211.— Τὸ πρῶτον βῆμα ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 236.— Ὁλομπία ὑπὸ Α. Τριλιανιώτη σ. 277.— Τὸ μυστικὸν τοῦ λογαροῦ σ. 290.— Ἡ μαγισμένη πέτρα ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 312.— Ὁ Γαυνίτης καὶ ἡ βασιλοπούλα σ. 317.— Αἱ Μελδισαί μας ὑπὸ Μλεξίνδης Παπαδοπούλου σ. 358.— Ἡ Γυναίκα (ἐκ τῶν τοῦ Καρκαβίτσα) σ. 364.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Τὸ ἔρημο ναυτογῶρι ὑπὸ Α. Προβλεγγίον σ. 12.— Μητέρα ὑπὸ Γ. Αρσῆν σ. 20.— Σοπλιωτίττισσα ὑπὸ Μλεξ. Πάλλη σ. 25.— Μυστήριον ὑπὸ Γ. Παύλου σ. 46.— Πιλάδος Π ὑπὸ Μλεξ. Πάλλη σ. 57.— Ὁ Καλογείωνος ὑπὸ Ρ. Αρσῆν σ. 74.— Παιδικὰ δάκρυα ὑπὸ Γ. Παύλου σ. 92.— Νύκτα καλοκαιρινή ὑπὸ Γ. Αρσῆν σ. 100.— Δάκρυα ὑπὸ Ἑμμ. Δημητριάδου σ. 127.— Ἡ εὐτυχία ὑπὸ Ρ. Αρσῆν σ. 131.— Ἡ κωνοπία ὑπὸ Γ. Παύλου σ. 174.— Ὁ Γαυπὸς ὑπὸ Γ. Αρσῆν σ. 191.— Σὲ μιὰ μικροῦλα ὑπὸ Α. Ἐργαλιώτη σ. 317.— Ἄχ! κείνο κεί τὸ σημαντρά (κατὰ τὸν Πη. Μουρ) ὑπὸ Στεφάνου Ἐμμανουῆλ σ. 349.— Αὐτὸς ὁ κόσμος, (κατὰ τὸν Πη. Μουρ) ὑπὸ Στεφάνου Ἐμμανουῆλ σ. 378.

ΚΑΛΟΓΕΧΝΙΚΑ

Ἐπιστολαὶ περὶ Τέχνης ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου: [Κοιτίς τῶν Τεχνῶν ἢ Ἀγγατος Σελ. 7.— Ὁ Καλδαῖος καὶ οἱ Ἀσσύριοι σ. 42, 74.— Πέρσαι, Φοίνικες σ. 103.— Κύπριοι, Καρχηδόνιοι σ. 140.— Βυζάντιον καὶ Ἰταλία σ. 171.— Ἡ ἀναγέννησις ἐν Ἰταλίᾳ, Σιμαβούτης καὶ Γιώττος σ. 189.— Φλωρεντινὴ σχολὴ σ. 233.— Τὸ κοιμητήριον τῆς Πέκης, Γραφαὶ τοῦ Ὀρ-

Κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Κ. Μανώλη καὶ Ν. Καρδαμύνη.
Ἐκ τῆς Ἀθήναις Τετυργουμένης Ἐπιτομῆς.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ραν και τους πόδας προς νότον. Ξθαίρει την στάσιν ταύτην ως προσφορώτερον διά την διεύθυνσιν των μαγνητικών ρευμάτων, ατινα κατά την γνώμην του αυξάνουσι την δύναμιν της ζωτικής αρχής. Ο ιδιότροπος ούτος εσχεν αρκετούς όπαδούς μετά θάνατον.

Ο δόκτωρ Δολωναί μελετήσας την επίδρασιν των διαφόρων στάσεων του σώματος κατά τον ύπνον, λέγει ότι τα όνειρα είνε των αισθήσεων, όταν τις κατακλίνηται ύπτιος, του πνεύματος όταν κατακλίνηται διά του άριστερου πλευρου, είνε δε μωρόν όταν κατακλίνηται τις αντίθετως. Αί παρατηρήσεις αύται σκοπούσι ν' άποδείξωσιν ότι διά της ποικιλίας της κυκλοφορίας και της θρέψεως των διαφόρων μερών του έγκεφάλου προκαλείται ή λειτουργία των αντιστοιχων μερών του όργάνου.

Διάρκεια του ύπνου.— Δέν δύναμεθα νά προσδιορίσωμεν γενικώς τον καιρόν, ήν πρέπει ν' αφιερώμεν εις τον ύπνον. Η διάρκεια ποικίλλει κατ' ανάγκην εκ των περιστάσεων και από ατόμου εις άτομον.

Ο Λασεπέδ έκοιμάτο τέσσαρας ώρας καθ' έκαστην, ο δε Σαντέιλ δεκατέσσαρας τό ήμερονώκτιον.

Η Ιατρική σχολή του Σαλέρνου προσδιώριζεν εις όκτώ τάς ώρας της αναπαύσεως, άνευ διακρίσεως ήλικίας και φύλου :

Τύ εγείρεσθαι κατά τάς έξ, γευματίσειν κατά τάς δέκα, δειπναιν κατά τάς έξ και κατακλίνεσθαι κατά τάς δέκα, κάμνει τον άνθρωπον νά ζήσῃ δεκάκις δέκα έτη.

Ο ύπνος πρέπει νά είνε τόσον περισσότερο διαρκής όσον νεώτερον είνε τό άτομον. Τοιουτοτρόπως τά γαλουχούμενα βρέφη άλλο δέν κάμνουν παρά νά θηλάζωσι και νά κοιμώνται. Τό παιδίον αφιεροί τό ήμισυ της ζωής του εις τον ύπνον, ο άνήρ κοιμάται τό τρίτον της ζωής του, ο δε πρεσβύτες κοιμάται όλίγον. Ήξ ού και ή παροιμία : « Η άγρυπνία διά τον νέον και ο ύπνος διά τον γέροντα είνε σημεία θανάτου. »

Διά τους νέους όκτάωρος ύπνος είνε έπαρκής. Η νεανίς όφείλει νά κοιμάται τουλάχιστον δέκα ώρας. Οι κανόνες της υγιεινής άπαιτούσι νά κατακλίνηται τις ένωρίς και νά εγείρηται τις έπίσης ένωρίς. Ο άγιος Φραγκίσκος ο εκ Σιάλης έλεγε : « Τό εγείρεσθαι ένωρίς παρέχει την υγείαν και την σωτηρίαν. » Παλαιά δε τις παροιμία προστίθωσιν : « Ο ένωρίς εγείρόμενος και ένωρίς κατακλινόμενος γίνεται υγιής, πλούσιος και σώφρων. »

Εάν τῆ πολιτικῆ δπως και εν τῆ θαλάσσει αἱ τρικυμια διδάσκουσι τὴν φρόνησιν, ἀλλ' εν ταῖς τρικυμιαῖς ταύταις πνίγονται χιλιάδες, πρὶν μορφοθῆ ἔξ αὐτῶν εἰς και μόνος πρωράτης.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Πως γνωρίζεται εν οίκῳ ἂν εἶνε ὑγρόν ;
— Διὰ νά ἦσθε ἀσφαλῆς περὶ της ὑγρότητος ἐνὸς οἰκήματος, λαμβάνετε ποσὸν λίθων ἀσβέστου, τὸ ὅποιον ζυγίζετε και τοποθετεῖτε ἐντὸς δοχείου. Ἐδ δοχεῖον αὐτὸ κλειτε ἐντὸς τοῦ οἰκήματος και φράσσετε ὅσον δύνασθε καλύτερον τὰς θύρας και τὰ παράθυρα. Μετὰ 2 1/2 ὥρας ἀνοίγετε και ζυγίζετε πάλιν τὴν ἀσβέστον. Εάν τὸ βῆρος αὐτῆς ἠβξῆσῃ κατὰ 10 0/0 και περισσότερον, τότε τὸ οἶκημα εἶνε ὑγρὸν και ἀνθυγιεινόν.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τὸ γάλα εν Παρισίοις.

Κατὰ τὴν δημοσιευθεῖσαν ἀθθεντικὴν ἀπογραφὴν της καταναλώσεως τοῦ γάλακτος εν Παρισίοις ἀποδεικνύεται ὅτι καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1899 μετεκομίσθησαν διὰ τῶν διαφόρων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν 239,713,453 λίτραι. Ἄφ' ἑτέρου εἰς τὰ περίχωρα ὑπῆρχον 1850 γαλακτοκομεῖα παράγοντα ἑτησίως 97,500,000 λίτρας. Οὕτω τὸ ὅλον ποσὸν τοῦ καταναλωθέντος κατὰ τὸ 1899 γάλακτος ἀνῆλθεν εἰς 337,213,453 λίτρας.

Τεχνικαὶ κνήμαι.

Ο πόλεμος τοῦ Ἰρραναβάκ συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν περιέργου βιομηχανίας, τὴν κατασκευὴν τεχνητῶν κνημῶν διὰ τοὺς ἀκρωτηριασθέντας. Φαίνεται δὲ ὅτι τόσον ἐτελειοποιήθησαν αἱ κνήμαι αὗται, ὥστε δυσκόλως διακρίνονται ἀπὸ τὰς φυσικὰς. Ἰδίως θὰ κατορθωθῆ νά κινῶνται ελαφρότατα χωρὶς κανένα κρότον χάρις εἰς ἐσωτερικὰ μηχανήματα τέλεια.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Διὰ τὰς μακρὰς πορείας.

Όσάκις πρόκειται νά κάμετε μακρὰν πορείαν, ἀπὸ τὴν παραμονὴν προμηθευθετε στυπηρίαν κοπανισμένην. Διαλύσατέ την εἰς ὄλιγον ὕδωρ ἐντὸς δοχείου ἀβαθοῦς και βρέξατε τὰ πέλματα τῶν ποδῶν χωρὶς νά βραχοῦν οἱ ὄνυχες ἐπὶ ἔν τέταρτον της ὥρας. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα βρέχετε με τὴν αὐτὴν διάλυσιν παντὰ και δένετε τὰ πέλματα τῶν ποδῶν. Ἄφινάτέ τα νά στεγνῶνουν χωρὶς νά τὰ σφουγγίζετε. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἠμπορέσετε νά βαδίσατε ἐπὶ πολλὰς ὥρας χωρὶς κόπων. Εάν πρόκηται νά κάμετε πολὺ μακρὰν πορείαν, τότε μεταχειρισθετε τὴν στυπηρίαν πέντε ἢ ἔξ ἡμέρας κατὰ συνέχειαν.

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ", — 2672

Ο ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

Δύο γεγονότα ἀπολύτως εκ πρώτης όψεως άσχετα ἐπῆλλον κατὰ τὰς τελευταίας τῦτας ἡμέρας.

Συνέστη ὑπὸ ἐγκρίτων πολιτῶν εἰς σύλλογος της ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμύνης, και μεταγράφη εἰς τὴν νεοελληνικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σουρή και ἰδιοδόγη και πάλιν μετὰ εἴκοσι και τρεῖς αἰῶνας εἰς τὴν γενέτειραν και τὴν τροφὸν της κοινότητος εν ἔργον τοῦ Ἀριστοφάνους.

Και ὁμοίως ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων γεγονότων ἐσώτερός τις σύνδεσμος ὄχι βέβαια, διότι ἡ διδασκαλία τῶν « Νεφελῶν » ὑπεσθηθεῖ τό ἔργον τοῦ Συλλόγου της ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμύνης, ἀλλὰ διότι ἀποτελεῖ εὐσεβὲς μνημόσυνον τοῦ μεγάλου Κοιμητοῦ, τοῦ ἠποίου ἔσαν τό ἔργον κυριεῖε μία κεντρικὴ ἰδέα, ἡ πρὸς τὰ πατρία προσήλωσις, εἰς πόθος, ἡ ἀμυνα κατὰ της ἀπὸ τῶν πατρίων ἐκτροπῆς, ἥτις ὡς κυλιόμενη ἐπὶ πρηνούς ἔφερε τὴν Ἀθηναϊκὴν Πολιτείαν και μετ' αὐτῆς τὴν Ἰλλάδα πᾶσαν εἰς τὴν παρακμὴν και τὴν ἐκκλυσιν, τὴν ἠποίου ἀπεσπράγισεν ἡ Χαϊρῶνεια· μία ἱερὰ και εὐσεβὴς νοσταλγία, ἡ νοσταλγία τῶν μεγάλων της Ἰλλάδος χρόνων, χρόνων τοῦ ἠποίου περιέβαλλε φωτοστέφανος λάμπειας δόξης, της δόξης ἣν ἐπέχυνον ἐπ' αὐτῶν ο Μικραῖων, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί.

Διὰ τοῦτο εὐρίσκω ὅτι ὑπάρχει ἐνωτικὴ τις γραμμὴ μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων, διότι ὁ μέγας Κοιμητὸς ἠδύνατο, ὅσον και ἂν φανῆ παράδοξος ἡ ἰδέα αὐτὴ, νά εἶναι ἡ ἐπίτιμος Πρόεδρος, ο προστάτης παντὸς συνδέσμου, ὅστις ἐπιβάλλει ἐαυτῷ τὸν σκοπὸν νά πραγματοποιῆ της συντηρήσεως τῶν πατρίων. — Οὕθενά ἄλλον οὐδαμοῦ δύναται τῷ ὄντι νά παρουσιασῆ ἡ ἱστορικὴ ἐγόμενον μετὰ μείζονος ἐπιμονῆς και καρτερίας της θρησκείας τῶν παλαιῶν περσῶσεων, ὅσον ἡ Ἀριστοφάνους.

Και ἡ κοινὸς οὗτος σύνδεσμος τῶν δύο τούτων γεγονότων μοι ὑπηγόρευσε τὰς γραμμὰς ταύτας, διότι ἔχουν κοινόν σύνδεσμον και πρὸς τό πρόγραμμα της Ἰθνηκῆς Ἀγωγῆς, εν τῇ εὐρείᾳ αὐτῶν ἐκδοχῇ, ἥτις εἶναι και ἡ μόνη ἠρθῆ και πραγματικὴ ἐκδοχῆ.

Διότι ἡ προσήλωσις εἰς τὰ πατρία, μετὰ της προσοικειώσεως πάσης ἀληθείας και πραγματικῆς προόδου, τὴν ἠποίου φέρει τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἐξέλιξις και ἡ ἰθαγενῆς και ἡ ἔξωθεν, εἶναι ἡ μόνη

ἀσφαλῆς ἀγκυρα ἐναντίον της προσοικειώσεως αἰουθῆποτε κοινωνικοῦ και κατ' ἀκολουθεῖν πολιτικοῦ ἠργασιμοῦ κατὰ τῶν σκοπέλων τελείας συντριβῆς και ἀποσυνθέσεως.

Δέν ἀγνοῶ ὅτι ἡ θρησκεία αὐτὴ τοῦ παρελθόντος, ἡ προσήλωσις πρὸς τὸν βίον, τὰς παραδόσεις, τὰς συνήθειας τῶν πατέρων, πρὸς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀρχὰς των και τὸν τρόπον τοῦ ἀεπέσθαι, προκαλεῖ πανταχοῦ τὰ σκῆμματα μῆς σχολῆς, ἡ ἠποία χάριν τοῦ τίτλου της εἰς σχολῆς προόδου γαιροκροτεῖ τὴν ἀπομίμησιν αἰουθῆποτε ἠθῆμον, εἰκαθῆποτε νέας ἔξεις, αἰουθῆποτε αὐστήματος παιδαγωγίας, ἀαίτης, πολιτείας, χωρὶς νά ἐξετάσῃ, οὔτε τὴν ποιότητά της, οὔτε τὴν ἠρημί της. — Ἦνα μόνον ἔχει ἐχθρόν ἡ σχολὴ αὐτὴ ἡ μάλλον ἔνα μόνον περιφρονεῖ, τὴν παραδόσιν. Και τὴν ἐπίκλησιν τῶν πατρίων θεωρεῖ ματαιοπολίαν ἔξ ἰσῶ ἄγονον, προσπαθεῖαν ἐπίσης ἀπραγματοποιητοῦ, ὡς ἔάν ἠθίλομεν ἐπιζητήσαι νά ἴσωμεν τῶν εἰχομένων ἠμῶν προγόνων τὰς μορφὰς, ἐμψυχουμένους και περισταμένους πρὸ τῶν ἠφθάλμων ἠμῶν.

Τὰ ἐπιχειρήματα δέν ἀπολείπουν τοὺς ἐχθροὺς της παραδόσεως, τοὺς ρηξικαλεῖθους, τοὺς νομίζοντας, ὅτι πρόοδος εἶναι παν βῆμα πρὸς τὰ εμπρός, ἔτσι και ἂν τό βῆμα τοῦτο γίνεται ἀνωθεν ἀβύσσου ἐπὶ τοῦ πρηνούς εὐάφρους ἠλιασῆρου λίθου.

Ἦναί δὲ τὰ ἐπιχειρήματά των πάντα εἰκόνας, και μεταφοραὶ και παρεμοιώσεις, τῶν ἠποίων ἡ παιστικὴ δύναμις εἶναι πολὺ προβληματικὴ, ὡς πᾶσα μεταφορὰ, ἀφοῦ πάσης μεταφορᾶς τὴν ἀπόλυτον ἠμιοῦτητα πρὸς τό συζητούμενον ἐπικυροῖ μόνος αὐτός οὗτος ἡ ἔχων συμφέρον νά τὴν ἐπικκλησῆ.

Η προσήλωσις, λέγουν, εἰς τὰ πατρία εἶναι χιμαίρα· ἡ ἀνθρωπότης εἶναι ἠδοιπῆρος, ἡ ἠποῖος βῆναι πάντοτε πρὸς τὰ εμπρός. Και ἐρωτοῦν· Ἦθετέ ποτε τό ρεῖμα ποταμοῦ νά πυρκαϊηθῆ της πρὸς τὰ εμπρός πορείας του και νά στραφῆ πρὸς τὰς πηγὰς ; Ἦθετέ ποτε τὸν ὄϊσκον του ἠλίου, ἀντὶ νά βάλῃ πρὸς τό μεσογείνημα και ἐκείθεν πρὸς τὴν ὄσιν, νά μεταστραφῆ πρὸς τὴν ἀνατολήν ;

Όχι βέβαιως· δέν τὰ εἶδομεν αὐτὰ. Ἀλλὰ βλέπομεν ὅτι ἡ ἀξία τῶν παιστικῶν τούτων εἰκόνων περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς μῆνον τό κάλλος των. Κατ' οὕτω ἠμῶς εἶναι κενά, ἀπολύτως κενά ὡς αἱ σφαίραι τὰς ἠποῖας ἐμψοῦν τὰ παιδία εκ τοῦ ἄφρου τοῦ σάπινου, αἱ ἠπτάμεναι εἰς τό κενόν ὄραιοι, αἰκαγίζουσαι

ὕπὸ τὸ φίλημα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὄλας τῆς ἱριδος τὰ χρώματα. Καὶ εἶναι κεναὶ αἱ ἀντιρρήσεις αὗται, ὅπως εἶναι ψευδῆ καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ὑπὲρ τοῦ ἀδυνάτου τῆς προσηλώσεως εἰς τὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὰς ὑποθήκας τῶν πατρίων.

Διότι ἀκριβῶς ἡ ἱστορία παρέχει ὄλας ἀντιθέτους ἀποδείξεις, ὄλας κορυφωμένες εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἔθνη τὰ πιστότερον ἐχόμενα πρὸς τὴν παράδοσιν ἐκεῖνα ἐξασφαλίζουν τὴν ἰσχύον καὶ τὸ μεγαλεῖόν των, ἐκεῖνα ἀντιδρῶσιν ἐπὶ μακροτέρους αἰῶνας κατὰ τοῦ νόμου τῆς φθοράς.

Τὰ παραδείγματα ἀφρονούν καὶ εἶναι εὐκολόν νὰ λάβῃ τις ταῦτα ἐκ τύχης. Ἔναι σήμερον ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὰ λατινικὰ κράτη τείνουν πρὸς τὴν παρακμὴν. Κάματός τις ἐμφανῆς ἐκδηλοῦται κατ' ὄλας τὰς μορφὰς τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν βίου. Ἡ παθολογικὴ ἔρευνα τοῦ φαινομένου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνομολογήσῃ ὡς ἓνα τῶν κυριωτέρων νοσογόνων παραγόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἀγαλινώτως νεωτεριστικόν, τὴν ἐκτροπὴν εἰς ἕξεις καὶ δίκαιαν ἀπολύτως ἀντιθέτους πρὸς τὰς χθεσινὰς, τὴν ἰδιορσίαν τῆς ἀπομιμήσεως καὶ τῆς, οὕτως εἰπεῖν, πολιτογραφῆσεως πάσης ξένης συνηθείας.

Βεβαίως ἡ τάσις αὕτη ἐξυπηρετεῖ καὶ τὴν μετὰγγισιν ὠφελίμων ἐξωθεν διδασμάτων, τὸν ἐνοφθαλμισμὸν ἀλλοδαποῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ὅταν θελήσῃ τις νὰ ταξινομήσῃ τὸ ποῖόν τοῦ εἰσαγωγικοῦ τούτου ἐμπορεύματος, ὅταν κάμη τὸν ἰσολογιαμὸν τοῦ ἐνεργητικοῦ, ἐκ τῶν ἐπιφελοῦν ἐξωθεν διδασμάτων καὶ τοῦ παθητικοῦ ἐκ τῶν ὀλεθρίων μιμήσεων, ὅα εὐρεθῇ πρὸ μεγάλου ἐλλείμματος, τὸ ὅποιον ὅα τὸν ἐμβάλη εἰς δεινοῦς δισταγμοὺς περὶ τῶν ὠφελιμάτων τῆς περιφρονήσεως τῶν ἀπρηχαιωμένων καὶ τῆς διψαλίας ἀπορροφήσεως τοῦ νεωτερισμοῦ. Διότι εἶναι καὶ ὅα εἶναι πάντοτε μία αἰώνια ἀλήθεια, ὅτι ὅπως εἰ πῖθηκοι μιμούνται κατ' ἐπιλογὴν ἐξ ὄλων τῶν συνθητιῶν τοῦ ἀνθρώπου τοὺς μορφασμοὺς πρὸ πάντων, οὕτω καὶ τὰ ἔθνη εἰσδέχονται ἀμοιβαίως πρὸ πάντων τὸ ἀμοιβαῖα ἐλαττώματα, τὰ ὅποια εἶναι οἱ εἰδεχθεῖς τοῦ πολιτισμοῦ μορφασμοὶ καὶ οὐχὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτός. Ἀντιθέτως βλέπομεν ἐξ ὄλων τῶν ἑλληνικῶν Πολιτειῶν μακρότερον ἀντιστάσαν νικηφόρας κατὰ τῆς φθοράς τὴν Σπάρτην, διότι σφιγκτότερον εἴχετο τῆς παραδόσεως ἢ συντηρητικὴ τῶν Δωριέων φύσις.

Οὕτω σήμερον βλέπομεν μόνιμον ἐπὶ μακρότατον, θάλλον καὶ μεγεθυόμενον τὸ μεγαλεῖόν τῆς Ἀγγλίας, διότι ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαόν ὁ ἀγγλικὸς ἔχεται τῆς παραδόσεως, καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διατελεῖ ἀρρήκτως προσηλωμένη πρὸς τὰς πατρίους συνηθείας καὶ παραδόσεις, ὡς κισσὸς προσπεφυκὸς ἐπὶ γηραίου κορμοῦ, τὸν ὅποιον ἐσεβάσθησαν οἱ αἰῶνες. Καὶ ὁ κορμὸς ἐφ' οὗ ἐξυ-

φαίνεται καὶ συμπλέκεται ὁ σύγχρονος βίος τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους εἰναι πάντοτε ἡ ἱστορία του, αἱ παραδόσεις του, αἱ συνηθείαι του, τὰς ὁποίας πάντοτε ἐννοεῖ νὰ ἀντιγράφῃ πανομοιοτύπους καὶ νὰ ἀνανεῶνῃ ὅσον οἶόν τε ἀνευ παραλλαγῶν. Καὶ εἰς τὴν ἐπιβολὴν ταύτην τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος δὲν περιλαμβάνει μόνον τὰ οὐσιώδη κεφάλαια ἐκ τοῦ βίου τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς τυπικὰς συνηθείας, τῶν ὁποίων ἐξέλιπε πᾶς σκοπὸς καὶ πᾶσα ἐννοία, αὐτὰ τὰ σύμβολα πραγμάτων ἐκλιπόντων, διότι ὁ κατ' ἐξοχὴν πρακτικὸς ἀγγλικὸς νοῦς διαβλέπει, ὅτι εἶναι καλλίτερον νὰ διατηρῇ ἐν τῇ ζωῇ ἀχρηστοὺς συνηθείας καὶ παραδόσεις μέχρι σημείου τοῦ νὰ προκαλῆ τὴν φιλοσκωμιστὴν τῶν ξένων, ὅπως π. χ. διὰ τῶν ἐπισήμων ἀμφιπέσεων καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόρδου Δημάρχου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀλλοδαπῇ, ἢ νὰ φέρῃ τὴν σκαπάνην ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ παρελθόντος πρὸς κατάρριψιν τῶν ἀχρηστίων, ὅτε βεβαίως ὅα ἐκινδύνευε τὸ ὅλον.

Τούτο εἶναι τὸ μυστήριον τῆς προόδου τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους ἐν ἀμεταπτώτῳ ἰσχύϊ, ἀντιθέτως πρὸς καθολικὸν φαινόμενον, ἀνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης πλὴν τῆς τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους ἐξαιρέσεως, τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ φέρῃ εἰς ταχυτέραν παρακμὴν τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἀπὸ τὰ ἡπειρωτικὰ λατινικὰ κράτη, τὸ φαινόμενον τοῦ βραχυβίου, τοῦ ἐφημέρου τῶν ἰθαῶν, ἕτινα δὲν ἀρῶνται ἐξ ἐκυτῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτῶν παραγωγικοῦ πλοῦτου τὴν δυνάμιν των, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Διὰ τούτου ἐφήμερον ὑπῆρξε τὸ μεγαλεῖόν τῶν Φοινίκων, τῶν Καραχθονίων, τῶν Πορτογάλων, τῶν Ἰνετῶν, τῶν Γενουησιῶν.

Καὶ διὰ νὰ ἐλθῶ εἰς μικρότερα καὶ ἐγγύτερα παραδείγματα, θέτω ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς συντηρητικότητος καὶ τῆς εἰς τὴν παράδοσιν προσηλώσεως ἐκ παραλλήλου τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν ἡμετέραν πατρίδα.

Ἐκεῖ εἰς τὰ Μέλανα "Ὀρη ὁ πολιτισμὸς, ὡς τὸν ἐννοεῖ τὸ νοσηρὸν νεωτεριστικὸν πνεῦμα, δὲν εἰσέβαλεν ἀκόμη. Δὲν ἐνέσκηψεν ἡ ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ νὰ δημιουργηθοῦν ἀνάγκαι καὶ ἕξεις κοινωνικαὶ ταχύτερον τῆς δημιουργίας τῶν μέσων τῆς θεραπείας των, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ κυρία αἰτία πάσης κοινωνικῆς, οἰκογενειακῆς καὶ ἐπομένως πολιτικῆς ἀποσυνθέσεως. Ἐκεῖ ὁ κοινωνικὸς βίος διατηρεῖ τὴν σφραγίδα τοῦ βίου τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων, βίου ἀπλοῦ, λιτοῦ, ζηλοτύπου τῆς παραδόσεως, καχυπόπτου πρὸς τὰ ξένα. Δὲν θέλω νὰ κάμω τὴν σύγκρισιν τῶν ἀποτελεσμάτων ἐπὶ ἐκτέρου τῶν δύο ἐθνῶν ἐκ τῆς διαφοράς ταύτης τοῦ ἑθνικοῦ χαρακτήρος, τοῦ συντηρητικοῦ καὶ τοῦ ρηξικελεύθου. Ἄλλ' εἶμαι βέβαιος ὅτι, ἐν ποτε ὁ λαὸς τῶν Μαύρων Ὀρέων κληθῆ εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδάφους τῶν πατέρων,

τῶν ἡποίων τόσον εὐλαθεῖται τὰς παραδόσεις, ὅα πράξῃ τὸ καθῆκόν του, ὅπως καὶ οἱ πατέρες καὶ οἱ πάπποι του.

Διὰ τοῦτο μετ' εὐλαθείας παρ' ὄλας τὰς δυσχερείας τοῦ ἔργου προσβλέπω πρὸς πᾶσαν προσπάθειαν ἀμύνης ὑπὲρ τῶν πατρίων, ὅπως ἐκ πάντων τῶν ἀρχαίων μοί εἶναι σεβαστότερος ἢ γέλως τοῦ Ἀριστοφάνους κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ, ἀπὸ τὰ σεβαστώτερα ὄγματα τῆς διαλεκτικῆς τῶν φιλοσόφων.

Διότι ἐν τῷ προφήτῳ τούτῳ τῆς πτώσεως τῆς Πατρίδος του διὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ νεωτερισμοῦ καὶ τῆς περιφρονήσεως τῶν πατρίων, ἐν τῷ Ἱεραμίᾳ τούτῳ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς Σατύρας, λατρεύω ἓνα ἱεροφάντην τῶν πατρίων, μαχόμενον ὑπὲρ αὐτῶν μέχρις ἐσχάτων.

"Ὅταν εἰς τοὺς «Σφήκας» του σκάπτῃ τοὺς γέροντας δικαστὰς, τοὺς ἀκώπτει διὰ νὰ δημιουργήσῃ μίαν ἀντίθεσιν διὰ νὰ ἐπιδράμῃ διὰ τοῦ ὑψηλοῦ λυριτικοῦ του κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς τούτου γέλωτος, ὑπομνησκῶν ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ παλαιοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας πρῆμαχοι. Ἀρισταταί τότε τὸ γέλοισιν, τὸ γῆρας τὸ τραυίδες καὶ κεκυφὸς ἀνορθοῦται, καὶ ὑπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῶν μεγάλων ἑθνικῶν ἀγώνων, ὡς χρημετίζει ἵππος γεγηρακὸς εἰς τοῦ σκαλίματος τὴν ἀπάχησιν, τονίζει καὶ τῶν γέροντων ἢ χορὸς τὸ θυμάσιον χορικόν, ἐν τῷ ἡποίῳ ὑπομνησκῶν οἱ γέροντες τί ἦσαν καὶ τί ἐπραξάν.

Ἔμ πάλαι ποτ' ὄντας ἡμεῖς ἄλιμοι μὲν χοροῖς, ἄλιμοι δ' ἐν μέλαις.

Καὶ ἡ αὐτὸς πόθος τῆς νοσταλγίας πρὸς τὸ μέγα παρελθόν, εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς του τὸν κάμνει νὰ βαντίξῃ διὰ θακρούων τοῦ γέλωτος τὸ προσωπεῖον, ὅταν θέτῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ χοροῦ τῶν Ἀχαρνέων γέροντων ἀγωνιστῶν τοῦ Μαραθῶνος λόγους περὶ πατρῴου διὰ τῆς νέας γενεᾶς τὴν λήθην καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην.

Οἱ γέροντες οἱ παλαιὸν μαυρομάστα τῇ πάλαι, οἱ γὰρ ὄξῃος ἐκείνων ὡν ἐναυμαχῆσμεν γηροδόσκαυμεν' ὄφ' ἡμῶν, ἀλλὰ θεὸν ἀπάρχημεν, οἵτινες γέροντας ἔσθρας ἐμβολόντες ἐς γραφὰς ὑπὸ νεανίσκων ἔστε καταχρῆσθαι μητῶν.

Νομίζει τις ὅτι ἀκαύει τὸ παράπονον τινὸς ἐκ τῶν γέροντων ἀγωνιστῶν, μαχητοῦ τινος τῆς Ἀμφικλωνίας καὶ τοῦ Μεσολογγίου, καυμάχου τῆς Χίου ἢ τῆς Ἱφρῆσῳ, οἱ ὅποιοι λησμονημένοι, ἐγκαταλειψιμένοι ἔσταν τὸ λυγρὸν γῆρας των ἐν τῷ μέτρῳ γενεᾶς ξένης πρὸς αὐτοὺς, πεινώντες καὶ ὄχι σπυκίως ἀδικούμενοι καὶ ἐμπικίζμενοι ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἀχαρνεῖς Μαραθωνομάχοι τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ἄλλ' οἱ κατεργασμένοι τῆς προσηλώσεως εἰς τὰ πάτρια πᾶς λέγουσιν: Τημάτε τοὺς προγόνους, ἀλλὰ τὴν ἑδὸν τοῦ μέλλοντος μὴ ἀναζητεῖτε ἐν τῇ παραδόσει τοῦ παρελθόντος.

Ἐπιτρέπουσιν δηλαδὴ ἀπλῶς τὰ μνημόσυνα τῶν πατέρων, παρέχουσιν τὴν ἀδειαν νὰ ἀπαυχολῆ ἐνίοτε ἡ μνήμη των γωνίων τινὰ τοῦ ἐγκεφάλου μας.

Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει μέλλον χωρὶς νὰ εἶναι ἄρρηκτον ἀπὸ τοῦ παρελθόντος. Οἱ πατέρες μας, λέγει ὁ Μπρουντετέρ, καὶ νεκροὶ ἐξακολουθεῖν νὰ εἶναι μέλη τῆς ἑθνικῆς οἰκογενείας. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ κίμα αὐτῶν φέει εἰς τὰς φλέβας μας, εἶναι ἁδύνατον νὰ φαντασθῶμεν πρόσθον, ἢ ὅποια νὰ μὴ θεμελιώνεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ ἰδάφους τῆς ἑθνικῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῶν ὑποθηκῶν τοῦ παρελθόντος. Τῶ ὄντι μόνη ἡ παράδοσις, ἢ πρὸς αὐτὴν προσηλώσις, ἢ ἐμμονὴ εἰς ἓ, τι ἀπέτελεσε τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖόν των πατέρων, μόνη αὕτη λιανίζει τὰ ἑθνικὰ ὄνειρα, τὰ ἰδιώδη τὰ ἑθνικά.

ΕΘΝ. Δ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΔΑΣΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῶν πολλαπλῶν ὠφελείων τῶν δασῶν τῶν τε ἀρέσων καὶ τῶν ἐρμείων, ἤτοι περὶ τῶν ξύλων, τῶν ἐκ τούτων προϊόντων τέφρας καὶ ἄνεθρακος, τοῦ φλοιοῦ, τοῦ γυμῶ, τῶν καρπῶν, τῶν φύλλων, τῶν ἀνθέων, — οὔτε περὶ τῆς σπουδασιότητος αὐτῶν ὑπὸ ὑγιεινὴν ἑποψίν, τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς θερμοκρασίας, τῆς ἀρθροῦς τῶν πηγῶν τῶν ὑδάτων, περὶ τῶν δασῶν ὡς μηχανικοῦ μέσου συνοχῆς τοῦ ἰδάφους, τῆς χρησιμότητος αὐτῶν ἐπὶ τῆς γεωργίας, βιομηχανίας, καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἄλλων ἀπλῶς μόνον ὅα ἀνηγηθῶμεν περὶ αὐτῶν ἐν κ μύθῳ ἀναπαράμενον εἰς μεταμρφώσεις Ὀβιδίου βιβλ. VIII στῆλ. 738 - 878 καὶ εἰς τὸν πρὸς τὴν Δήμητρον ὕμνον τοῦ ἐξ Ἀλεξάνδρειας ἐπικού ποιητοῦ Καλλιμαχέου. Ἔναι καὶ οὗτος εἰς ἐκ τῶν πολλῶν χρητιωμένων μύθων, τοὺς ἡποίους μόνον ἡ φαντασία τῶν ἡμετέρων προγόνων ἠδύνατο νὰ δημιουργῆ. Ἐπὶ τὸ λεπτὸν περικάλυμμα τῆς ἀλληγορικῆς του γλώσσης διδακτικώτατη διδασκαλία ἐνοπάρχει, ὑψηλὴ προστασία τῶν δασῶν, τῆς μεγάλης καὶ ποικίλης ἀξίας τῶν ἡποίων εἰ ἀρχαῖοι ἐν τελείᾳ γνώσει ἦσαν, ὡς ἐπιτρέπεται νὰ εἰκόσῃ τις καὶ μόνον ἐκ τοῦ μύθου τούτου.

Ἐν τῷ ἱερῷ ἔλασι τῆς Δήμητρος ἐν Μεσσαλῆ ἀρβύτῳ οὐρανομήκῃς ὄρυς, κατὰ τὸν Καλλιμαχον αἰγείρος, ὑπὸ τῆν ἀμφιλυρῆ σκίαν τῆς ἡποίας πολλακὶς αἱ Δρυάδες ἐπαίζον καὶ χοροὺς ἤγον. Τὸ θαυμασίον τοῦτο δένδρον ἐξεγείρει του ἀλαζόνοιο Ἱβρυσχθονος τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαῖονος τοῦ Θεσπυλίου τὴν βέβηλον ἐπιθυμίαν νὰ τὸ κόψῃ.

Και διὰ τὴν πίστευθῆ μίαν φεραν ἀκόμη ὅτι μεταξὺ σκέψεως καὶ πράξεως μικρὰ ἢ ἀπόστασις, παραλαμβάνει εὐθὺς εἴκοσι γιγαντοσώμους ἀνδρας καὶ ὄπλισας μετ' ἀξινῶν καὶ πελέκεων τοὺς φέρει ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐπιτάσσει νὰ ἀρχίσωσι τὸ ἔργον.

Εἰς τὸ πρῶτον τοῦ σιδήρου πλῆγμα αἶμα ἐξώρμησε καὶ φωνὴ ἠκούσθη ἐκ τοῦ δένδρου:

— Ἐν τῷ δένδρῳ τούτῳ κατοικῶ ἐγὼ ἡ ἀγαπητὴ τῆς Δήμητρος νύμφη.

Ὁ δὲ Καλλιμαχος προσθέτει ὅτι καὶ ἡ Δημήτηρ προσελθούσα εἶπε:

— Τίς τὰ κατὰ δένδρα μου κόπτει;

Καὶ ὁμοιωθεῖσα πρὸς τὴν ἱέρειαν τῆς πόλεως Νικίπτην εἶπε πρὸς τὸν ἀνόσιον Ἑρυσίχθονα:

— Τέκνον, ὅστις κόπτει τὰ διὰ τοὺς Θεοὺς ἀφειμένα δένδρα, σύνελθε· τέκνον εἰς τοὺς γονεῖς πολυπόθητον, καὶ εἰς ἐμπόδιζε τοὺς θεράποντας μήπως ὀργισθῇ ἡ σεβαστὴ Δημήτηρ, ἧς τὸ ἱερόν καταστρέφει.

Ἄλλ' ὁ ἀυθάδης ὅσον καὶ ἀνόητος Θεσσαλὸς ἀδικοῦσιν πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ τὰ τελούμενα θαυμασία καὶ τοὺς ἐκτελεσθέντας ἐργάτας ἐπιπλήττει καὶ παρορμᾷ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἔργον. Ἐπὶ τὰ ἀλάθητα κτυπήματα τὸ δένδρον διαρκῶς τρέμει καὶ στεναγμούς ἀποδίδει. Ἦρχισαν νὰ ἀγριώσῃ τὰ φύλλα καὶ αἱ βάλανοι, ἀκολούθως αἱ κλάδοι. Αἱ ἀσεβεῖς χεῖρες ἤνοιξαν εὐρείαν ὁπὴν εἰς τὸν κορμόν. Τὸ αἶμα ἔρρεεν, ὡς ῥεῖ τὸ αἶμα θυσιαζομένου ταύρου ἐν τῷ βωμῷ. Τὰ βυθμικὰ κτυπήματα ἐξακολουθοῦσι. Τέλος τὸ δένδρον διεσείσθη καὶ διὰ σχισμῶν ἐλκυσθὲν ἤρξατο νὰ κλίνη, καταπίπτον δὲ αὐτὸ ἢ μάλλον ἢ ἐν αὐτῷ νύμφη ἰσχυρόν ἀπέδωκεν ἤχον:

— Ἐγὼ, ἡ ὑπὸ τὸ ξύλον τοῦτο νύμφη προσφιλεστάτη τῆς Δήμητρος, ἀπονήσκουσα μαντεύομαι ὅτι ἡ σεβαστὴ θεὰ θεὰ σοὶ ἐπιβάλη ποινὰς ἀξίας τῶν σῶν πράξεων, παραμυθίαν τῆς ἐμῆς ἀπωλείας. Εἶπε καὶ κατέπεσε πολλὰ κάτωθεν δένδρα συντρίψασα διὰ τοῦ βάρους τῆς.

Πᾶσαι τότε αἱ Δρυάδες μελανειμονοῦσαι προσέρχονται εἰς τὴν Δήμητρα καὶ αἰτοῦσι τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἑρυσίχθονος. Κατένευσεν ἐκεῖνη καὶ διὰ τῆς κινήσεως τῆς κεφαλῆς τῆς ἐτίναξε τοὺς πέριξ ἀγρούς καταφόρτους μεστοῦ σίτου.

Ἡ Δημήτηρ μὴ δυναμένη νὰ συναντηθῇ μετὰ τῆς Πείνης μετακαλεῖ μίαν Ὀρειάδα, εἰς ἣν λέγει:

— Εἶναι τόπος εἰς τὰς ἰσχυράς χώρας τῆς παγωμένης Σκυθίας, θλιβερόν ἐδαφος, ἀγονος γῆ, ἀνευ καρποῦ, ἀνευ δένδρου. Νωθροποιὸν ψυχος κτετακεῖ ἐκεῖ καὶ ὁ Φόβος καὶ ὁ Τρόμος καὶ ἡ Πείνα. Ἡ Πείνα κρύπτεται εἰς τὰ στήθη τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω ἡ εὐπορία νικᾷ αὐτήν, καὶ διὰ τοῦ ἀγῶνος ὑπερέχει τῶν ἐμῶν δυνάμεων. Μὴ σε τρομάξῃ ἡ ἀπόστασις. Δάμνανε ἄρμυ-

σπυόμενον ὑπὸ ἀρακόντων, μετὰβῆθι ἐκεῖ καὶ εἰπέ τῇ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀσεβοῦς Θεσσαλοῦ.

Ἐκείνη ὑπακούει καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ἐποχουμένη ἔφθασεν εἰς τὴν Σκυθίαν, ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ψυχροῦ ὄρους, ὃ Καύκασον ὀνομαζοῦσι, καὶ τὴν ζητουμένην Πείναν ἐν λιθώδει ἀγρῷ εἶδε διὰ τῶν ὀνύχων καὶ τῶν ὀδόντων δρέπουσαν σπυρίζοντα χόρτα. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει αὐτὴν ὁ Ὀβίδιος: «Λύχμηρὰν εἶχε τὴν κόμην, τοὺς ὀφθαλμούς κοίλους, τὸ πρόσωπον ἄχρον, τὰ χεῖλη πολιὰ, τοὺς ὀδόντας ψαφαρούς, σκληρὸν τὸ δέρμα, δι' οὗ ἠδύναντο νὰ φαίνωνται τὰ σπλάγχνα. Τὰ ξηρὰ ὅσῃ ἐξείχον ὑπὸ τὰ κυρτὰ ἰσχία, ventris orat pro ventre locus¹. Εἶχε μεγεθύνῃ τὰ ἄρθρα ἢ ἰσχνότης καὶ ὁ κύκλος τῶν γονάτων ἦτο σκληρὸς, ἐβάδιζε δὲ ὑπερμέτρως κεκουφίαν».

Πρὸς ταύτην ἡ νύμφη μακρόθεν, διότι δὲν ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ, εἶπε τὴν ἐντολὴν τῆς θεᾶς: καὶ ἄλιγον βραδύνασα, διότι, καίτοι πολὺ ἀπέειχεν, ἠσθάνθη τὴν Πείναν, ἐμᾶστιξε καὶ πάλιν τοὺς πτερωτοὺς δράκοντας καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ἡ Πείνα, εἰ καὶ ἀναντία πάντοτε εἰς τὸ ἔργον τῆς Δήμητρος, ἐξετέλεσεν ἐν τούτοις τὰ θελήματα αὐτῆς. Διὰ τοῦ ἀνέμου εἰς τὴν διατρυχθεῖσαν οἰκίαν ἦλθε καὶ παρευθὺς εἰς τὸν θαλάμον τοῦ ἀσεβοῦς εἰσέρχεται καὶ αὐτὸν λευκωμένον ὑπὸ βαθέος ὕπνου περιβάλλει δι' ἀμφοτέρων τῶν πτερυγῶν. Ἐνέπνευσεν αὐτὴν εἰς τὸν φάρυγγα καὶ τὸ στήθος, καὶ τὸ στόμα προσέπνευσε καὶ εἰς τὰ κενὰ σπλάγχνα τὴν Πείναν ἐσπειρε. Καὶ ἐπιτελέσασα ταῦτα ἐγκαταλείπει τὴν εὐφορον χώραν καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς οἴκους τῶν παγωμένων χωρῶν ἐπιστρέφει.

Ἐως τότε ἡσυχος ὕπνος κατεκλήλει τὸν Ἑρυσίχθονα. Ἄλλ' ἀμέσως ζητεῖ ἐκεῖνος φαγητὰ ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ὕπνου. Κινεῖ κενὸν στόμα καὶ καταπονεῖ τὸν ὄδοντα εἰς τὸν ὄδοντα, καὶ καταπονεῖ δι' ἀνυπάρκτου τροφῆς τὸν ἐμπαιζόμενον λάρυγγα. Ἡ ἡσυχία ἀπέπτη. Ἐξάπτεται ἡ ζέσις τοῦ τρώγειν. Ὅ,τι δὲ πόντος, ὃ,τι ἢ ξηρὰ, ὃ,τι δὲ ἄηρ παράγει ζητεῖ, καὶ προκειμένων τῶν τραπεζῶν μεμψιμοιρεῖ ἡ Πείνα καὶ νέα ἐδέσματα ζητεῖ. Καὶ ὃ,τι ἠδύνατο νὰ ἐπαρκῇ εἰς πόλεις ὕλας καὶ λαοὺς δὲν ἀρκεῖ εἰς ἓνα, καὶ πλείονα ἐπιθυμεῖ ὅσον πλείονα εἰς τὴν κοιλίαν ῥίπτει. Καὶ ὅσον ὕδωρ δέχεται ἡ θάλασσα ἐκ τῶν ποταμῶν ὅλης τῆς γῆς δὲν τῷ ἀρκεῖ. Καὶ ὡς τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ δὲν ἀπαρνεῖται τὰς τροφὰς καὶ ὅση ἀφθονία μείζων ῥίπτεται τὴν πλείονα ζητεῖ ἀκορεστότερον, τόσον μάλλον ἐξά-

¹ Ἀνάλογον τὸ παρ' ἡμῖν «ἡ κοιλία τῆς ἀκκουμπούσε στὰ νεφρά της».

πτεται καὶ κινεῖται, οὕτω καὶ πάντα τὰ ἐδέσματα τὸ στόμα τοῦ ἀνοσίου Θεσσαλοῦ δέχεται καὶ ζητεῖ συγχρόνως νέα, καὶ πᾶσα τροφή ἐν ἐκείνῳ αἰτία τροφῆς γίνεται καὶ πάντοτε κενὸς τόπος πρὸς τροφήν ὑπάρχει. Καὶ ἤδη εἶχον ἐξυνητληθῆ πάντα τὰ πατρικὰ ὑπάρχοντα ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς λαίμαργίας. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Καλλιμαχος τὴν φθορὰν, ἣν ἐπήνεγκεν ὁ Ἑρυσίχθων εἰς τὸν οἶκον:

Χῆραι μὲν μάνθραι, κεναὶ δὲ μοι αἰλίες ἦδη τετραπλόων· ἦδη μοι ἀπηνόησαντο μέγισται, ἀλλὰ καὶ οὐράς μεγαλὰν ὑπέκλιον ἡμεῖς, καὶ τὰν βῶν ἔφαγον, τὰν Ἰστίαν ἔτρεφε μὴτέρα, καὶ τὰν ἀβλοκρόν καὶ τὴν κολομένην ἵππον, καὶ τὰν αἰλουρον, τὰν ἔτρεφε θηρία μικρά.

... τὴν βροχὴν οἶκον ἀνετήρητον ἀδύνατος.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐμεινεν ἀμείωτος ἡ σκληρὰ Πείνα. Καὶ ὅμως τίποτε πλέον δὲν ἀπέμεινεν αὐτῇ παρὰ ἡ ἄστυχὴς θυγάτηρ αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ταύτην κωλεῖ ὁ ἄπορος ἢ γεννητικῆς ἡμῶς τῶν πλουσίων ἀρνεῖται τὴν ἀγοράν. Ἡ Πείνα ἐν τούτοις ζητεῖ τροφὰς, κινεῖται καὶ ἡ Θεσσαλὸς ἡμέρα ἓνα σπαραξὴ τὸ τέκνον τοῦ διὰ τῶν ἰδίων του ὀδόντων, νὰ φάγῃ τὸ παιδί αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν θυγάτηρ σήζεται ἐγκλίμως μεταμορφωθείσα ὑπὸ τῶν θεῶν, ἀλλ' ὁ ἄστυχὸς Ἑρυσίχθων οὐδὲν πλέον ἔχων πρὸς τροφήν στρέφεται καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὰ ἑαυτοῦ μέλη ἤρξατο νὰ διασχίξῃ διὰ σπαρακτικῆς ἀγῆματος καὶ νὰ τρέφῃ τὸ σῶμα διὰ τοῦ σώματος, ἕως οὗ εὐρεν ἀκτρότατον θάνατον.

Οὗτος εἶναι ὁ μῦθος. Τὸ ἀναιούργημα τοῦ Ἑρυσίχθονος δὲν μένει ἀτιμώρητον. Ἡ Δημήτηρ ἐκδικεῖται σκληρῶς καὶ τὸ πάθημα αὐτοῦ ἀποδοκίμαται διδακτικώτατον μάθημα σεβασμοῦ τῶν ὀσίων εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, μεταδίδεται δὲ καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέτους καὶ ἀποτελεῖ ἰσχυρὰν τῶν ὀσίων προστασίαν. Δὲν πιστεύομεν ἄλλη θρησκεία νὰ δύναται νὰ ἐκιδείξῃ οὕτως δυνάμεις καὶ τεχνικότητας ποιητικῆς πρόνοιαν περὶ τῶν ἐκπύλων ἀημεσυρημάτων τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ τίς ἢ ἐρμηνεῖ τὸ μῦθον;

Ἡ μὲν λέξις Ἑρυσίχθων (ἐκ τοῦ ἑρῦν καὶ χθῶν καὶ χθῶν=γῆ) σημαίνει τὸν γεωργόν, ἐνταῦθα δὲ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀποσιδηποτε καταστρέφοντας τὰ δάση. Δημήτηρ εἶναι ἡ γῆ, ἄρως δὲ τὰ δένδρα τῶν ὀσίων. Τὸ ὄριον ψυχος δηλοῦται διὰ τοῦ Καύκασου. Νύμφη εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὕδατων ἐν γένει. Οἱ γεωργὶ λοιπόν, οἱ ποιμένες καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι οἱ ἠπιστότεροι καταστρέφοντας τὰ δάση πρῶτον μὲν φονεύουσι τὰς νύμφας, ἀημεσυροῦσιν ἐν ἑλλοις λόγοις ἀνομβρίαν καὶ στείρωσιν τῶν πηγῶν, ἔπειτα κλίμα ἀποτόμως μεταβλάθρον. Τὸν χειμῶνα βαγδαῖαι βροχαὶ ἡ-

μητικούς χειμῶρους σχηματίζουσαι ἀποκλόνουσι τὸ ἔδαφος, ψυχος ὄριον ἐπικρατεῖ, χθῶν, γὰρ λχζα, τὸ θέρος ξηρατικὴ ὑπερβολικὴ καὶ κρύσιον ἀφόρητος. Τέλος δὲ ἐπέρχεται ἄφορις τῆς γῆς συνεκαγομένη ἄλλειψιν τῶν ἐπιτηδείων, ἀλλειψιότης τοῦ βίου καὶ ὀδυνηρὸν ἐκ λιμοῦ θάνατον.

Ἐν Νουπλίου. IAK. ΒΑΧΑΝΟΔΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΔΥΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΑΝΤΗ. ΑΝΟΜΟΙΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Ἐν τῇ σημερινῇ μου ἐπιστολῇ προτίθεμαι νὰ καταδείξω εἰς τοὺς ἀναγνώστους τῆς ἡμετέρας Ἔφηδος ὅσο πρόσωπα κτείνοντα ἐπίσημον θέσαν ἐν τῇ ἰταλικῇ τέχνῃ. Τὰ περὶ αὐτῶν ὁ λόγος πρόσωπα εἶνε ὁ ἐκ Φλωρεντίας Μασσακίος καὶ ὁ Φράντσισκος ἐκ Πίζας, ὁ ἰσονομοῦστος Ἄγγελικος. Ἀμφότεροι οἱ ζωγράφοι οὗτοι κτετῆσαν ἐν τῇ Φλωρεντικῇ Σχολῇ, καὶ εἶνε μὲν σύγχρονοι, ἀλλὰ πάντα διάφοροι κατὰ τὴν τέχνην. Ὁ Μασσακίος ἐγκαταλείψας ἐγκλίμως τὴν παλαιὰν Σχολὴν, ἣν ὁ ἀσθῆτικὸς Γιώττος εἶχε θεμελιώσει, ἐπάτη εἰς νέας ἰδέας μνησθεῖς σπουδαιότερον τὴν φύσιν· ὁ δὲ Φράντσισκος Ἄγγελικος ἐμεινεν πιστὸς εἰς τὴν παλαιὰν καὶ ἠπιστοῦν ξηρὰν ἐκείνην Σχολὴν τοῦ Γιώττου, ἐπισημῶς μετὰ Πέτου ἔρωτος τὸ ἰδιόμοιον ἐν τῇ θρησκευτικῇ τέχνῃ.

Ὁ Μασσακίος ὑπέβη ἐν τῇ τέχνῃ ὡς λαμπρόν τι μετέωρον, τὸ ἠπιστοῦν ἀέλαμψεν ἐν τῇ στερεώματι ἐπὶ τινὰς στιγμὰς, εἴτα ἐξηφανίσθη κάρυα. Καὶ ἀλλοῦς ὁ καλλιτέχνης οὗτος, πρὶν ἢ γνωσθῇ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀναβίβασε τὴν τέχνην εἰς ὑψίστον βαθμὸν καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ νεκρῇ ἡλικίᾳ εἴκοσι ἐξ ἐτών. Ὁ Πίζαρις, ὁ Πλουτάρχος οὗτος τῶν ζωγράφων τῆς ἰταλικῆς, λέγει ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Μασσακίου ἐφαίνοντο ζῶντα ὡς αὐτὴ ἡ φύσις, ἐνῆ πάνθ' ὅσα πρὸ αὐτοῦ ἐγένοντο ἐφαίνοντο ἐξωγραφημένα. Μέγιστος ἐπαινος διὰ τὰ ἔργα τοῦ Μασσακίου εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδιοῦ Πίζαριος ἀναφερθέν, ὅτι οἱ μέγιστοι τῶν μετ' αὐτοῦ ζωγράφων δὲν ἀνησαν νὰ μεταστήσωσι καὶ σπουδασιὸν αὐτά. Ἡ ἐν Φλωρεντικῇ Βακχολογία τοῦ Καρμίνου, ὅπου ἦσαν τὰ πλείονα ἔργα τοῦ Μασσακίου, ὑπέβη τὸ σχολεῖον, οὕτως εἶπε, τῶν ἀπεκαταχθέντων συνεργημάτων γλυπτῶν καὶ ζωγράφων, μεταξὺ τῶν ἠπιστοῦν ἢ γνωστός Λεονάρδος Πινουρι, ὁ ἐπίσης περιώνυμος Μεγαηλαγγέλος, καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Τζοκάν, ἐσπεύσαν νὰ μνησθῶσι καὶ κατανοήσωσι τὸ μυστήριον τῆς τέχνης τοῦ Μασσακίου. Ὁ Μασσακίος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρῶτος τῆς Σχολῆς.

λῆς τῶν φυσιογράφων (realistes), δηλαδή τῆς Σχολῆς ἐκείνης, ἣτις παραδέχεται τὴν φύσιν καὶ μόνον αὐτὴν ὡς τὸ ὀρθὸν πρότυπον καὶ ὡς τὸν μόνον ἀσφαλῆ καὶ ἀποκλειστικὸν ὁδηγὸν εἰς τὰ τῆς τέχνης προϊόντα. Ἀλλὰ καίτοι ὁ Μασσάκιος παρέλαθε τὴν φύσιν ὡς ὁδηγὸν καὶ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῆς ἀναπαράστασιν πλείστην ὄσσην ἀξίαν, εὖ ἤττον προσέδιδεν ὁ μεγαλοφυῆς εὗτος καλλιτέχνης εἰς τὰ ἔργα του ἀσύγκριτον μεγαλεῖον καὶ ὕψος. Ὁ Μασσάκιος δὲν εἶνε φυσιογράφος ὡς ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἀμάσασ ἀρχηγὸς τῆς φυσιογραφικῆς Σχολῆς Μιχαηλάγγελος Καραβάγγης, ὅστις, εἰ καὶ ὑπῆρχε δεινὸς σχεδιαστής, ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν τοὺς μάλλον χυδαίους τύπους εἰς τὰ ἔργα του, ἢ ὡς ὁ κατὰ τὰς ἡμέρας μας φυσιογράφος Couabet, ὅστις περιφρονῶν τὸ ἐν τῇ τέχνῃ ἰδεώδες, ἔλεγεν ἐν τῇ χυδαίᾳ φράσει του: « Δεῖξατέ μου ἀγγελοῦδια, νὰ σὰς κάμω καὶ ἐγὼ ἀγγελοῦδια ».

Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Βαζάρεως ὁ Μασσάκιος ὑπελάμβανεν ὅτι ἡ τέχνη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτόχημα πλαστογραφία ὄλων τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως, εἰς παρεκκλίσεις ὑπ' αὐτῆς, πλαστογραφία γινομένη διὰ τοῦ διαγράμματος καὶ τῶν χρωμάτων, καὶ ἐδόξαζεν ὅτι ὁ τελειότερον ἐπιτυχάνων τοῦτο δύναται εὗτος νὰ ἠνομασθῆ ἀληθῶς ἔξοχος. Ὁ αὐτὸς προσθέτει ὅτι ὁ Μασσάκιος εἶνε ἐκ τῶν πρώτων ζωγράφων, τῶν ἀπαλλαγάντων τὴν τέχνην ἀπὸ τῆς ἀρχαίας σκληρότητος, δώσας τὸ παράδειγμα ὠρῶν σχηματισμῶν καὶ κινήσεων, καὶ προσέτι ὅτι εὗτος ἠδυνήθη νὰ παρουσιάσῃ τὰς ἐν ταῖς γραφαῖς αὐτοῦ μορφὰς ἀναγλύφους ὡς εἶνε καὶ ἐν τῇ φύσει.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Καρμίνου τοιχογραφίας ἐζωγράφησε τὸν ἅγιον Παῦλον ὡς δοκιμὴν, καὶ ὅπως δείξῃ τὴν ἦν ἐπέφερε βελτίωσιν εἰς τὴν τέχνην. Ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀποστόλου εἶνε ἡ προσωπογραφία ἐνὸς Βορτόλου Ἀγγελίῆ, καὶ εἶνε ἀληθῶς φρενερὰ τὴν ὄψιν. Καθ' ὃν χρόνον ἐργάζετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ, συνέθη νὰ γείνη καὶ ἡ καθιέρωσις αὐτῆς, καὶ τότε ὁ Μασσάκιος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἐκεῖνου ἐζωγράφησε δι' ἐνὸς μόνου χρώματος ἀπασαν τὴν τελετὴν ἐκείνην, ἐνθα παρίστησε πλείστους πολίτας γνωστούς, ἐνδεδωμένους κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἐποχῆς καὶ ἀκολουθοῦντας τὴν μακρὰν ἐκείνην λιτανεῖαν¹. Ἐτέρα παράδοξος διὰ τὴν

ὑπόθεσιν τοιχογραφία τοῦ Μασσάκιου ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ, εἶνε ὁ Ἅγιος Πέτρος ἐξάγων ἀπὸ τῆς κοιτίας ἰχθύος τὰ χρήματα κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως πληρώσῃ τὸν φόρον τῇ Καίσαρι. Ὁ Ἅγιος Πέτρος φαίνεται λίαν κεκμηκὸς εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκ τῆς πολυώρου δὲ κύψεως καὶ τοῦ ἀγῶνος ἔχει καθ' ὑπερβολὴν πυρῶδη τὴν ὄψιν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ καταριθμῆν τὸ ἀργῦριον. Ἀφ' ἐτέρου διαγράφεται ἔριστα καὶ ἡ διψχ τοῦ εἰσπρακτοροῦ καὶ ἡ ἡδονὴ βλέποντος τέλος τὸ χρήμα εἰς τὰς χεῖράς του. Ἀλλὰ ποῦ εὗρον παλιν τὸ θαῦμα τοῦτο εἰ πιστοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης; Οὔτε ἐν τῇ Ἐθαγγελίᾳ, οὔτε ἐν ταῖς Πράξεισι τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται ἡμοίον τι. Ἴσως εὕρισκεται ἐν τινι τῶν ἀποκρύφων εὐαγγελίων, τὰ ὅποια δὲν ἔτυχε πώποτε ν' ἀναγνώσῃ. Ὅπως δὲ ποτε κακὸν δὲν εἶνε νὰ προστεθῆ ἐν ἀκόμῃ θαῦμα χάριν πλουτισμοῦ τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἴν' ἐτέρα γραφῇ, ἐν ἣ παρίσταται ὁ Πέτρος βαπτίζων, θαυμαζέται ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ἀνὴρ τις γυμνὸς τρέμων ἐκ τοῦ φόβου.

Ἐτεροι γραφαὶ εὕρισκόμεναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Καρμίνου, ὡς ἡ Σταύρωσις τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἡ ἀποφυλάκισις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου, καὶ πρὸ πάντων ἡ Συνδιάλεξις τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ἔργα ἰσοφαρίζοντα πρὸς τὰ τοῦ Μασσάκιου καὶ εἰς αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπεδιδόμενα, ἀπεδείχθη ὅτι εἶνε ἔργα μεταγενεστέρου τινὸς ζωγράφου, Φιλίππινου λεγομένου, υἱοῦ τοῦ Φιλίππου Δίπην, τῶν μιμητῶν τούτων τοῦ Μασσάκιου.

Ὁ Μασσάκιος ἦτο μέγας ζωγράφος, ἀλλ' ἦτο κατὰ τὰ ἄλλα μικρὸν παιδίον· λέγουσιν ὅτι ἠθροσμονεὶ πολλάκις νὰ πληρώνηται καὶ αὐτὴν τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων του. Ἰδόμενος εἰς τοὺς φίλους του πᾶνθ' ὅσα εἶχεν, ὅτε δὲ ἐνεθυμῆτο ὅτι δὲν εἶχε τι ὅπως γευματίσῃ, ἐζήτηε δάνεια παρὰ τῶν χρεωστῶν του. Ὁ ἀνὴρ οὗτος φαίνεται ἦτι ἔζη μόνον διὰ τὴν τέχνην, ἀποθανὼν δὲ τῇ 1428 ἐτάφη εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν τοῦ Καρμίνου, οὐδεμίαν ἄλλω ἐπιγραφῇ ἀναμνηστικῇ ἐπὶ τοῦ τάφου του τὴν ὑπαρξίν του.

Ὁ διάσημος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀρχιτέκτων Βρουνελλέσκης, περὶ οὗ προηγουμένως ἀνεφέραμενα, ἐθρήνησε τὸν θάνατόν του καὶ ἔλεγεν ὅτι ἐν τῷ Μασσάκιῳ ἡ τέχνη ὑπέστη μεγίστην ἀπώλειαν. Κάλλιστα δὲ χαρακτηρίζει αὐτὸν καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Φιλοσοφίας τῆς Τέχνης, ὁ γάλλος Taille, λέγων ὅτι « ὁ Μασσάκιος κατ' ἐξίτησιν ἀνεφάνη ζωγράφος σχεδὸν τέλειος καθ' ἦν ἐποχὴν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἦσαν ξηροὶ ἢ ἀπειρόκαλοι. Οὗτος ἦτο σκεπτικὸς, οἷχι ἄμοιρος μεγαλοφυΐας, πέρα τῶν χρόνων αὐτοῦ ἔβρων, πρόδρομος παραγνωρισθεῖς, ἐν οὐδεὶς ἀπεμνήθη, οὗ ὁ τάφος στερεῖται ἐπιγραφῆς, ζήσας πένης καὶ μόνος, καὶ οὗ τὸ πρόωρον μεγαλεῖον ἐπέπρωτο νὰ

¹ Εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Νακύνθου ὑπάρχει προσομοία λιτανείας, ἐν ἣ φαίνονται οἱ ἱερεῖς φέροντες τὰς ἁγίας εἰκόνας, προπορευομένης τῆς μουσικῆς καὶ ἀκολουθοῦντων τῶν ἐν τοῖς πύργοις καὶ πλήθους πολιτῶν ἐνδεδωμένων κατὰ τὴν ἀμφίεσιν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑνετῶν. Ὑπάρχει καὶ ἕτερα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου, ἀλλ' αὕτη εἶναι κατὰ τὴν τέχνην ὑποδεσττέρα κατὰ πολὺ τῆς πρώτης.

ἐκτεμηθῆ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑκατονταετηρίδος »¹.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Φρά Ἀγγέλικος εἶνε καὶ εὗτος ἄλλη ἐξαίρεσις ἐν τῇ τέχνῃ, διὰ διαφόρους ἄλλως λόγους. Ἐνῶ ἡ σύγχρονος αὐτοῦ τέχνη ἀνεύρισκε νέους κόσμους, ὁ δὲ Φίλιππος Δίπην, μοναχὸς καὶ οὗτος, εἰδεικνύετο ἐλευθεριάζων καὶ εἰς αὐτὰς τὰς θρησκευτικὰς γραφὰς του, ὁ Δομινικανὸς οὗτος προσεκκολλάτο ἐδρακίως εἰς τὸ ἰδεώδες τῆς θρησκείας καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν μυστικισμόν τῆς παρελθούσης γενεᾶς· οὐδὲν ἦττον ὁ Φρά Ἀγγέλικος ὑπῆρξε δαιμόνιος καλλιτέχνης. Λίαν ἐπιτυχεῖται παρὰ πάντων ἡ ἀφελὴς χάρις ἡ ἐπανθροῦσθαι εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων του καὶ ἡ οὐρανία ἔκφρασις αὐτῶν, διὸ καὶ ἐπωνομάσθη ζωγράφος τῶν Ἀγγέλων. Ἀπχύστως ἐργαζόμενος εἰς τὴν γραφικὴν δὲν ἠθέλησε νὰ ἐργασθῆ εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰς θρησκευτικὰς εἰκόνας, καὶ οὐδεμίαν ἐργασίαν ἀνελάμβανεν ἐὰν μὴ προηγουμένως ἐλάμβανε τὴν ἀδειαν τοῦ ἡγουμένου του. Αἱ γραφαὶ του, ἐργασμέναι μετὰ πλείστης εὐχερείας, ἀποπνέουσι βιβυτάτην εὐλάβειαν, βιβυκοῦσι δὲ οἱ βιογράφοι του, ὅτι οὐδέποτε ἐλάμβανεν εἰς χεῖρας τὴν γραφικὴν πρὶν ἢ προσευχηθῆ καὶ ὅτι ἡσάκις ἐζωγράφη τὸν Χριστὸν, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπλημμυροῦντο δακρύων. Ἐπὶ ἐνεία ἔτη ἐργάσθη ὁ Φρά Ἀγγέλικος καθωρακίζων διὰ θαυμασίων γραφῶν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Μονὴν τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἣν εἶχα γορηγήσῃ εἰς τοὺς Δομινικανούς τῆς Φιαζόλε Κοσμῆς ἡ Μεδίκος. Περὶ τῶν τοιχογραφιῶν τούτων λέγει ὁ Παζάρις, ὅτι « ὁ Φρά Ἀγγέλικος εἰς μίαν πρὸ πάντων ὑπερέβη ἐκυτόν καὶ κατέδειξεν ἐν αὐτῇ τὴν ὑπέροχον τέχνην του. Ἴν' αὐτῇ παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς στέφων τὴν Παναγίαν ἐν μέσῳ χορείας ἀγγέλων καὶ πλήθους ἁγίων. Ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων καὶ οἱ διάφοροι τῶν κεφαλῶν χαρακτῆρες εἶνε τοιοῦτοι, ὥστε βλέπων τις τοὺς μακαρίους ἐκείνους, νομίζει ὅτι τοιοῦτοι θὰ εἶνε καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅλοι οἱ ἅγιοι οἱ ἐν τῇ γραφῇ ἐκείνῃ οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἔπας ὁ χρωματισμὸς τοῦ πίνακος φαίνεται ὡς νὰ ἐγένετο διὰ χειρὸς ἁγίου ἢ ἀγγέλου τινός, ὅθεν δικαίως ἐπωνομάσθη Ἀγγελικός ».

Προσκληθεὶς ἀκολουθῆς εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Πάπα Νικολάου 15^{ου} ἐργάσθη καὶ ἐκεῖ διαφόρους γραφὰς. Διατριβήντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ προσεκλήθη παρὲ ὑπὸ τοῦ Πάπα νὰ γευματίσῃ μετ' αὐτοῦ, ὅτε δὲ εἶδεν ὁ εὐλαβῆς μοναχὸς τὴν τραπέζαν πλήρη μαγειρευμένων κρεάτων, ἠρηθήθη νὰ γευθῆ, φέρων ὡς λόγον ὅτι δὲν εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἀδειαν τοῦ ἡγουμένου του. Ἡ δεικνολογία αὕτη ἐφάνη ἄρκετὰ ἀστεία, διότι ἡ ἀδεια τοῦ ἡγουμένου ἦτο περιττὴ, ἐπεὶ ὁ

¹ Φίλιος. τῆς Τέχνης. Μετάφρ. Ἀγαθονίου.

Πάπας, ἐστὶν αὐτόν, τῷ ἔδωκε τὴν ἀδειαν νὰ κρεοφαγῆσθ. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἀφελεία τοῦ Δομινικανοῦ ἐκείνου. Ἀλλ' ἐὰν τὸ ἀφελές τῆς δικαιολογίας τοῦ ἡμετέρου ζωγράφου ἐφάνη ἀστείον, ἡ μετριωπροσόνη ἡμῶν καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐναπαίησε τοὺς πάσι θαυμασμένον καὶ ἐφείλκυσε τὴν πρὸς αὐτὸν γενικὴν ὑπόληψιν διὰ τὸ ἐξῆς γεγονός. Ἐγήρασε τότε ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Φλωρεντίας, βλέπων δὲ ὁ Πάπας τὸν Φρά Ἰωάννην ἀνδρᾶ συνετὸν καὶ ἀνεπίληπτον, ἐκρίνευ αὐτὸν ἀξίον νὰ καταλάβῃ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν ἐκεῖνον θρόνον. Ἀλλ' ὁ Φρά Ἰωάννης ἄμα μολῶν τοῦτο, ἔσπευσε νὰ ἐκετεύσῃ τὴν αὐτοῦ Ἀγιότητα ἵνα ἐκλέξῃ ἕτερον διὰ τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο, διότι αὐτὸς δὲν ἐνόμιζεν ἐκυτόν ἀξίον νὰ διοικῆ λαοὺς, συνέστησε δὲ ἕτερον ἐνάρετον καὶ νοήμονα μοναχὸν τῆς Μονῆς του ὡς ἱκανὸν νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο. Ὁ Πάπας συγγινῆθεις καὶ θαυμάσας τὴν μετριωπροσόνην τοῦ ἀνδρός, συγκατένευσε καὶ προεχείρισαν εἰς τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο τὸν ὑπὸ τοῦ Φρά Ἀγγέλικου συστηθέντα.

Ὁ ζωγράφος οὗτος ζήσας μακρὰν τοῦ κόσμου καὶ ξένος μένας τῶν ἡδονῶν του, ἀπέθανε τῇ 1455, ἄγων τὸ ἐξηκοστὸν ὄγδωρον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μινέρβᾳ τῆς Ρώμης, μετ' αὐτοῦ δὲ κατέληξε καὶ ἡ πρὶν περιώνυμος τοῦ Πάπτου Σχολή.

Ἐν Κερκύρῃ, Ἰαννουάριος.

Γ. Β. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ¹

[Ἐπὶ Μηθῶν Ὀλταμάου]

Γ'. Ἡθικὴ ἐκπαιδεύσις.

Ἡ Ρουσσώ περὶ τῆς ἠθικῆς ἐκπαιδεύσεως ἡσυχολόγη ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους· αὕτη ἡμῶν πραγματικῶς ἀρχίζει πολὺ ἐνωρίτερον διὰ τὸν Αἰμίλιον· ἀναμνήσθαι μάλιστα νὰ εἴπωμεν ἐξ ἀπαλλῶν ἡνύχων. Διότι τί ἄλλο εἶνε αἱ ἐξαις ὅς ἀποκτᾶ διὰ τῆς σωματικῆς δικίτης τῆς εἰς αὐτὸν ἐφαρμοζομένης εἰμὴ ἐξοικειώσις τῆς ἡθικῆς του φύσεως, καταλλήλως ὅπως ταθῶσιν ἐπ' αὐτῆς αἱ βάσεις τοῦ μέλλοντος χαρακτῆρός του, ἦτοι ἡ ἀπέκλιξις τῶν ἄλλων ἀνεξαρτησίς του, ἡ ἐγκρατεῖρισις εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἐκ τῶν πραγμάτων προερχομένας, ἡ εὐστάθεια εἰς τὰ ἀναπόδραστα δεινά; Ἰῆτα βιβλημῶν καὶ κατ' ἁλίγον ἡ δρᾶσις του κανονίζεται ἐκ τοῦ ἀσθηματος τῆς εὐθύνης ἐν ταῖς ἀσκήσεσιν αὐτοῦ· διασκέπεται ὡς μαθητευόμενος τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀποκτᾶ συναίσθησιν ἐκυτόν. Ἰκότες δὲ, πρὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, « πρίπει ν' ἀρ-

¹ Ἰδε σελ. 313.

«χίση να θεωρηται ως εν ήθικόν». Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων κατὰ τὰ τρία ἐπακόλουθα ἔτη παρασκευάζεται τελείως ὥστε νὰ μὴ ἐνεργῇ μόνον συμφώνως πρὸς τὰς ὁρμὰς τῆς εὐαισθησίας του ἢ ἐξ αἰτίων ἰδιοτελείας, ἀλλὰ καθυποτασσόμενος εἰς τὰ παραγωγέλιματα ὑψηλοτέρας τινὸς λογικῆς. Ἔως τότε ὁ παιδαγωγὸς του ἀπέσχε νὰ ἐμιλήσῃ αὐτῷ περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ἐμπρεπούσης εἰς τὰ λογικὰ ὄντα. Δὲν ἐπεκαλέσθη εἰσέτι τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, οὐδ' ἀπήγγειλε τὰς λέξεις ὑπαρχέαισις καὶ καθήκον. Ἀφεθεὶς ἐλεύθερος νὰ ἐνεργῇ ὅπως διόλου κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ὁ Αἰμίλιος ἀγνοεῖ τί ἐστὶν ὑπακοή, διότι οὐδέποτε ἐπεβλήθη αὐτῷ τι ἢ ἀπηγορεύθη. Ἡ πρώτη αὐτῆ καὶ ὅπως ἀρνητικὴ ἀνατροφή προκαλεῖ βεβήκως ἱκανὰς ἀντιρρήσεις· ἀλλ' ὅμως τὸ ὀρθὸν αὐτῆς καὶ βᾶσιμον μέρος ὑπεστηρίχθη τόσον ἐρωμένως ὑπὸ τοῦ Ρουσσώ, ὥστε ἐνεποίησε βελτίαν ἐντύπωσιν, προκάλεσε δέ, συντελούσης καὶ τῆς γενικῆς τῶν ἠθῶν ἐξημερώσεως καὶ τῆς πρᾶξις τοῦ νόμου τῆς αὐταρχικῆς ἐξουσίας, μεταβολὰς σημαντικὰς ἐν τῷ συστήματι τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ σχολείου. Τὸ παιδίον δὲν θεωρεῖται, ὅπως κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ὡς ἂν προϋποτιθεμένως πονηρὸν, φέρον τὴν κληῖδα τοῦ προκατορικῆς ἀμαρτήματος, οὕτως δὲ νὰ κατασταλῶσιν αἱ φάυλαι ὁρμαὶ καὶ τὸ ὅποιον πρέπει ἐπὶ πάσῃ ἑστίᾳ νὰ διασωθῇ ἀπὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ἀπ' ἐναντίας, ἐπειδὴ θεωρεῖται ἄθῆρον καὶ ἠθικῶς ἀνεύθυνον, δὲν καθυποβάλλεται, πρὸς ἐξαγωγισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φανταστικῶν αὐτοῦ ἀμαρτημάτων, εἰς βαρβάρους καὶ ταπεινωτικὰς τιμωρίας, εἰς τὴν μάστιγα καὶ τοὺς ραβδισμοὺς καὶ τὰς νηστείας καὶ τοὺς περιορισμοὺς καὶ τὰς παντοειδεῖς στερήσεις. Ἡ φονικὴ πειθαρχία καθιεργήθη. Τὰ ἐκπαιδευτήρια δὲν εἶνε πλέον εἰρηκαί, ἐν αἷς ἀντηχοῦσι γόοι καὶ στεναγμοί. Ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς σύστημα φιλελεύθερον, σεβόμενον τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ παιδίου, θεωρουμένου ὡς γεννωμένου νὰ εἶνε ἐλεύθερον, ὡς μέλλοντος πολιτοῦ καὶ μέλους τῆς κοινωνίας. Ὁ Ρουσσώ ἤθελε νὰ ἐπιδιδάχῃ μόνον τὸ καλὸν τοῦ παιδίου καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἄλλη δι' αὐτὸ τιμωρία εἰμὴ ἢ προερχομένη διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ διαγωγῆς, ὡς ἀκολουθία τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων. Εἶνε τοῦτο καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ σύστημα οὐ ὑπερμαχεῖ ὁ Ἐρβέρτος Σπένσερ, σύστημα ὅπερ δὲν δύναται τις ν' ἀκολουθήσῃ μέχρι τέλους, πολλὰ δὲ παρυσιάζον τὰ ψεκτά. Ἐν τούτοις ἐνηρμόσθη, τουλάχιστον ἐν ἀρχῇ, εἰς τὰ Φραγκοβελγικὰ φροντιστήρια. Τὰ ἰδρύματα ταῦτα, ἐν αἷς ὄφειλε νὰ ἐπικρατῇ πληρεστάτη ἐλευθερία, ὅπου οὐδὲν ἐπεβάλλετο διὰ τῆς βίας, εἶνε ἢ πιστοτάτη εἰκὼν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν οἰκογενειῶν, παρ' αἷς τὰ παιδία, οὐδ' ὡς τύραννοι οὐδ' ὡς δοῦλοι θεωροῦ-

μένα, ἐκπαιδεύονται μετ' ἠπιότητος, συνοδευόμενης ὑπὸ ποιᾶς τινος εὐσταθείας. Ἰδίως τὰ νεώτερα σχολεῖα αἱ σωματικαὶ τιμωρίαι ὑφίστανται μόνον ἐξαιρετικῶς. Γίνεται χρῆσις ἐν αὐτοῖς ποινῶν ἠθικοῦ χαρακτήρος, οἷον τῆς κακῆς βιολογίας καὶ τοῦ δυσμενοῦς ἐνδεικτικοῦ, τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς ἀποκομπῆς, δι' ὧν ἀντικατεστηθῆ ἐπιτυχῶς τὸ βούνευρον. Ἦνε μέγα τὸ εὐεργέτημα τοῦτο, ὅπερ τὰ παιδία ὄφειλον προ πάντων εἰς τὸν Ρουσσώ· διότι ὁ Ραββαὶ καὶ ὁ Μονταίγνιος καὶ ὁ Ρολλὲν μάτην εἶχον διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς καλαιᾶς σχολικῆς εὐταξίας. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρῶτος συνταχθεὶς κανονισμὸς διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν Λυκείου, ὁ γενόμενος διὰ τὸ Λύκειον Λουδβίκου τοῦ Μεγάλου, οὐδεμίαν ποιούμενος μνείαν τῶν σωματικῶν τιμωριῶν, χωρὶς ἡμῶς καὶ νὰ τὰς ἀποκλείῃ ρητῶς, χρονολογεῖται μόλις ἀπὸ τοῦ 1769. Τὸ δὲ ἀπὸ 19 Σεπτεμβρίου 1809 καταστατικὸν τοῦ ἰδίου ἰδρύματος, ἔτι μᾶλλον ἀκριβολογούν, ἐπιτρέπει μόνως τὰς ἐξῆς τιμωρίας: τὸν περιορισμὸν, τὴν νηστείαν, ἐργασίαν καταναγκαστικὴν κατὰ τὴν ὄραν τοῦ διαλείμματος, στέρησιν τῆς στολῆς, φυλάκισιν. Αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἡμῶς δικτάξεις καθιεργήθησαν ἐνωρίς. Αἱ αἰκία ἀπαγορεύονται, ἐπὶ ἀπειλῇ μὴνύσεως ἐνώπιον τῶν πανεπιστημιακῶν δικαστηρίων. Ἐξελος δ' ἀπὸ 7 Ἀπριλίου 1854 κανονισμὸς καθήρησε πᾶσαν ποινὴν σωματικῆς ὁδύνης ἢ στερήσεως, περιορίσας τὰς τιμωρίας εἰς τὴν ἀρνησιν ὀρισμένων τινῶν τέρψων. Ἐν Γερμανίᾳ αἱ σωματικαὶ τιμωρίαι ἀπηγορεύθησαν διὰ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ σχολεῖα ἐν γένει τῆς μέσης ἐκπαίδευσως· ἀλλ' ὅμως ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν παρὰ τοῖς δημοτικῶς σχολείοις ἐπικαλοῦνται ἀκόμη τὸ κύρος τῆς γνώμης τοῦ Σολομώντος. Ἐν Ἰταλίᾳ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ποιναὶ ἀπαγορεύονται. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ταῖς Ἰνωμέναις Πολιτείαις διασφίζεται τὸ ἔθιμον τῆς ἐπιβολῆς τῶν ραβδισμῶν ἢ μᾶλλον τῆς μάστιγος, ὡς ἐξελασμοῦ καὶ οὐχὶ ὡς ἀπλοῦ μέσου καταστολῆς ἢ βελτιώσεως. Ἡ μάστιγος ἐκεῖ εἶνε θεσμὸς ἔθνομος. Ἐν Ἰσπανίᾳ αἱ ἐπιτρεπόμεναι τιμωρίαι ποικίλλουσιν ἀπὸ καντόνιου εἰς καντόνιον καὶ ἐνίοτε ἀπὸ δήμου εἰς δήμον. Ἐν Γενεύῃ ἡ ράβδος, ἢ προσωποποιουμένη ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυρὰ Συγγυρίστρα, πρὸ πολλοῦ ἀπεσκορακίσθη ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων, σὺν αὐτῇ δ' ἐπαυσαν καὶ ἄλλαι τινὲς ποιναὶ βάνουσαι, ὅπως τὰ ρυπίσματα, τὸ τράθηγμα τῶν ὠτων καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ ἀτυχῆ μικρὰ δὲν ὑπόκεινται πλέον εἰς τὴν διακρίσιν διδασκάλων ἐξασκούντων εἰδὸς τι ἀπολύτου δικαστικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ὀλίγον ἐκέρδησαν ἐν τῇ ὑπολήψει τοῦ κοινοῦ καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ τῶν μαθητῶν των. Ἀφ' ἐτέρου δὲ αἱ γονεῖς οἱ συναισθανόμενοι τὸ ἑαυτῶν καθή-

κον ὑποβηθῶσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σχολείου διὰ τῆς ἐξουσίας ἣν κέκτηνται περὶ τὴν διορθώσιν τῶν τέκνων των, ἔχοντες ἐν τῇ ἐξασκήσει αὐτῆς ὑπ' ὄψει τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀθρότητα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἡ μετριοπαθὴς ἐξάσκησης τῆς πατρικῆς αὐτῶν ἐξουσίας εὐνοεῖ τὴν βλάβησιν τῶν πολυτίμων αἰσθημάτων τῆς νικῆς στοργῆς χωρὶς νὰ βλάβῃ τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς ὀφειλόμενον σέβας. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀμοιβὰς τὰς παρεχομένης ὡς μέσα πρὸς ἐμιλλαν, ὁ Ρουσσώ δὲν ἐξενόθη πολὺ ἐπὶ τοῦ εἶδους καὶ τῆς καταλλήλότητος αὐτῶν. Κατ' αὐτὸν, ἡ μεγίστη τῶν ἀμοιβῶν ἦτο αὐτὴ αὐτὴ ἢ εὐχάριστος ἀνάπτυξις τῆς ἰδίας δραστηριότητος καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἰλίας προσόδου. Ἦνε καὶ τῆς κατ' ἰδίαν καὶ ἀπομεινωμένης ἐκπαίδευσως τοῦ Αἰμιλίου ἄλλη ἀμιλλα δὲν ἦτο δυνατὴ δι' αὐτὸν ἢ ἢ προερχομένη ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν τελευταίων του περὶ τὰ μαθήματα ἀποτελεσμάτων πρὸς τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἀδελφὰ δακίμα δυνάμεις ἀνασκήτου εἰσέτι. Οὐχ ἦτον παρεδῆχτο τοὺς ἀγῶνας διὰ τὰς καθαρῶς σωματικὰς ἀσκήσεις, καὶ δὲν ἀπέκρουε τὴν ἀπονομὴν βραβείου τινὸς ὑλικοῦ καὶ αἰσθητοῦ εἰς τοὺς νικητάς. Τὸ ἐλατήριον τῆς γαστριμαργίας, ἔλαγεν, εἶνε πολὺ προτιμότερον ἀπὸ τὸ τῆς κενοδοξίας. Κατὰ τοὺς σημερινούς καιροὺς καθιεργήθη ἢ τείνει ἡσήμερι νὰ καθιεργηθῇ ἢ συνθήσεια τῆς ἀπονομῆς τιμητικῶν βραβείων, ἱκανῶν νὰ ἐξεγείρωσι τὸν πόθον τοῦ διαπρέπει καὶ ἀρεθῆσαι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους. Ἀντικαθίστανται ταῦτα διὰ τῆς καλῆς βιολογίας, δι' ἐλέγχων ἐθνομαθιαίων ἢ μνησίων, δι' ἐνδεικτικῶν ἱκανότητος, εἰς τρόπον ὥστε ἢ οἰκογένεια, πληροφορομένη περὶ τῆς πορείας τῶν τέκνων τῆς, εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ πολυάριθμα μέσα, ἅτινα διαθέτει πρὸς ἀμοιβὴν καὶ ἐνθάρρυνσιν τῆς προσόδου των, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν εὐδοκίμησιν των δι' ἀτόπων ἐνδείξεων στοργῆς. Ἄλλως τε ἢ κρίσις ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ παιδίου εἶτε δι' ἀπονομῆς ἀμοιβῆς, εἶτε δι' ἐπιβολῆς τιμωρίας, ἀμφοτέρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀθυραίων, θὰ καθιεργῆτο, εἰν ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ δόγμα τοῦ Ρουσσώ, ἦτι: οὐδὲν πρέπει νὰ ζητηθῆ παρὰ τοῦ παιδίου διὰ τῆς βίας καὶ οὐδὲν νὰ ἐπιβάλληται εἰς αὐτὸ. Τούτου τεθέντος, δὲν ὑπῆρχε παρακοή, οὐδὲ παραβάσις νόμου, ἐπιμένως οὐδὲ πράξις ἀξιοποιουσα. Ὁ σωτήριος ζυγὸς τῆς παιδαγωγίας ἢ ἀντικαθίστατο οὐχὶ διὰ τοῦ ζυγοῦ τῆς μαρμαίρας ἀνάγκης, ἢ τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀπολύτου κράτους τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν πονηρῶν ἡμεμιφύτων. Ἐπὶ τῆς πύλης σχολείου οὕτω πως συγκακροτημένου θὰ ἤρμαζε νὰ γραφῆ, ὅπως εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς μονῆς τοῦ Θελέμου, τὸ ρητόν: Ἠρᾶτε ὄ,τι θέλετε.

(1) Ρουσσώ κάλλιστα ἔγνω ὅτι ἐν τῇ ἠθικῇ μαλῶν ἢ ἐν ταῖς αἰσθηταῖς ἀμοιβαῖς καὶ τιμωρίαῖς ὄφειλε ν' ἀναζητήσῃ τὸ κραταιότατον τῆς ἠθικῆς στήριγμα. Καὶ ὄντως δὲν συνίσταται ἀρὰ γε ἢ ἀληθῆς ἠθικὴ εἰς τὴν ἀθρότητα τῆς συνειδήσεως, τὴν ὑπαγορεύουσαν ἡμῖν νὰ σεβώμεθα ἐν ἀπόσπασις ἡμῶν ταῖς πράξεσι τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ μετὰ τοῦ πλησίον; Ἡθελῶς ὡς πρὸς τοῦτο δὲν συναμερίζετο τὰ φρονήματα κυβερνησέων τινῶν καὶ γονεῶν, οὕτινες τὰς ἠθικαυτικὰς πεποιθήσεις καὶ συναθῆκας θεωροῦσιν ὡς μέσα ἐνισχύσεως τῆς καταρρέουσιν αὐτῶν ἐξουσίας, τὰς δὲ κοινὰς συμφορὰς καὶ τὰ δυστυχήματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς παιδικῆς ἀπερισκεψίας ὡς εὐκαιρίαν πρὸς νοθεσίαν καὶ διδασχῆν, λέγοντες: « Ὁ Κύριος » πᾶς ἐτιμώρησεν ὁ Κύριος σὰς ἐκπαίδευσεν, ὅπως » πᾶς τὸ προαίπομεν. » Ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τοιαῦτα πλάνας, δι' ὧν καταβιάζεται ἢ θεὸς εἰς θέσιν χωροφύλακος τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ὁ Ρουσσώ ἀνέβηκε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἢ μαθητῆς αὐτοῦ ἐμελλε νὰ διδασχῆ ὅτι ἔχει ψυχὴν καὶ οὐ ἐπὶ τὸν ποικίλλοντα κόσμον τῶν παντοίων προσχημάτων ὑπάρχει ὡσαύτως ψυχὴ παγκόσμιος, ἢ ἀκίνητος ρυθμιστὴρ τῆς κινήσεως, ἢ ὑπερτάτη ἀρχὴ τῆς ζωῆς, τῆς κινήσεως, τοῦ εἶναι. Προέβη δὲ κατὰ τὴν ὡς εἴρηται μέθοδον οὐχὶ διότι ἐθελοῖται τὴν ἰδέαν τῆς ἠθικῆς ὡς τὴν ἀσπῆσαντο καὶ ἀνάξιον ἐπιμελεῖται. Ἀπ' ἐναντίας ἐφρόνει, ἀδιάφορον ἐν ἰσχυρῇ ἢ ἀδύκῃ, ἦτι ἢ νοῦς τοῦ παιδίου δὲν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὴν ἐννοιαν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν πεπλανημένην, διὰ παντὸς νοθεύουσαν τὴν ἠθῆν καὶ ἀληθῆ γνώσιν. Τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξασκουμένης κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἠθικαυτικῆς ἐκπαίδευσως συνέτεινον ἔτι μᾶλλον νὰ ἐνισχύωσι τὴν γνώμην του, ὁ δὲ Θεραλέος ἀγῶν ὃν διεξήγαγε κατὰ τοῦ συγχρόνου αὐτῆ ὑλισμοῦ μαρτυρεῖ ἀριθῆλως περὶ τῆς εὐκρινείας τῶν πεποιθησέων του. Ἦδιδάσκοντο τότε τὰ παιδία νὰ τονορῶζωσι προσευχὰς ἀκαταλήπτους εἰς αὐτὰ καὶ ν' ἀπαγγέλλωσι τὸ Ἡσταῖω καὶ τὸ Ἡάτερο ἡμῶν τὰ ἐξηνάγκαζον νὰ μελετῶσιν ἐπιπόνως τὴν καθήγησιν, νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς ἱεροτελεστίας ἠθικαυτικῆς τυπικῆς, πρὸ τῆς ἠριμάνσεως τοῦ λογικοῦ των τὰ κατέτασσον εἰς τὴν ποίμνην τῶν πιστῶν διὰ τῆς μεταδόσεως τῆς Θείας Πνευματικίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐδημιουργοῦντο περισσῶθησκαὶ εἶτε καὶ ἠθικαυτικαὶ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρᾶγματι εὐσεβεῖς, κακτημένοι ἠθικῶν ἀντέχουσαν εἰς τοὺς κοσμικοὺς πειρασμοὺς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον διαφθοράν.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Ρουσσώ, ὅσον ἀντιθεταὶ καὶ ἐν

ήσαν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, προαγόμεναι ὑπὸ τῆς προόδου τῶν φώτων καὶ τῆς παρακμῆς τῆς μισαλλοθρησκείας, βαθεῖαν ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πηλαγαμένα προλήψεων πνεύματα. Εἰς τὰς χώρας δὲ τὰς μὴ ὑποδουλωμένας ὑπὸ τὸν ζυγὸν μισαλλοδόξου Ἐκκλησίας τὸ Σχολεῖον ἠδυνήθη ν' ἀπαλλαγῆ τελείως τῶν δεσμῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν πατροπαράδοτον προαιωνίως συνήθειαν. Αἱ συνειδήσεις ἰκανοποιήθησαν διὰ τοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ριζικοῦ μέτρου, τοῦ ἀποχωρίσαντος τὴν θρησκευτικὴν ἀπὸ τῆς λαϊκῆς διδασκαλίας. Τὸ Σχολεῖον ἐτόλμησε νὰ κηρυχθῆ οὐδέτερον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν δογματικῶν ἐρίδων. Δὲν ἀπέκλει- σεν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅπως ἐπραξεν ὁ Ρουσσὸς διὰ τὸν Αἰμίλιον του, τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἐπὶ τῶν παιδικῶν ψυχῶν ἐξασκοῦσιν αἱ μᾶλλον παρά πάντων τῶν εὐ φρονούντων παραδεδεγμένα δοξασίαι· ἀλλ' ἤμως ἀφῆκεν εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν ἰδιαίτερων δογμάτων ἐκάστης κοινότητος τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαιδεύσιν τῶν παιδῶν. Φαίνεται ὅτι ὁ Αἰμίλιος ἀκολουθεῖ τὴν λύσιν ταύτην, τὴν λαμβάνουσαν ὑπ' ὄψιν μετὰ σεβασμοῦ τὰς ὑπισταμένας δογματικὰς διαφορὰς. Διότι εἰς τίνα ὁ Ρουσσὸς ἐμπιστεύεται τὴν ἐκπαιδεύσιν τοῦ μαθητοῦ του; Εἰς κληρικὸν στερεῶς ἀφωσιωμένον εἰς τοὺς τύπους τῆς θρησκείας αὐτοῦ. Ὅσον ἐλλειπὴς καὶ ἐν εἶνε ἡ ὀρθο-δοξία του, ὅ ἐκ Σαβοῖας ἐφημέριος ἐκεῖνος εἶνε ὁ ἀπόγονος τῶν ἡμετέρων καθολικῶν ἢ διαμαρτυρομένων ἱερέων, τῶν προσκαλουμένων ὅπως κατη-χῶσι τὰ παιδία. Τὸ δόγμα τῶν θρησκευτικῶς οὐδε-τέρων σχολείων ἀνεκνήρυχθη διὰ τῶν σχολικῶν νό-μων πασῶν τῶν μάλιστα προηγμένων ἐπικρατειῶν, τῆς Ὀλλανδίας, τουτέστι, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἀγ-γλίας, τῆς Σκωτίας, τῶν Ἡνωμένων Πολι-τειῶν, κλπ. Ἐν Ἑλβετία τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Σύνταγμα τοῦ 1874 θεσπίζει ὅτι «εἰς τὰ δη-» μῶσια σχολεῖα δικαιούνται νὰ φοιτῶσι μαθηταὶ «παντὸς θρησκείας, ἀνευ τῆς ἐλαχίστης «βλάβης τῆς ἐλευθερίας τῆς ἑαυτῶν συνειδή-» σεως ἢ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν δοξασιῶν». Παρὰ πάντα ταῦτα εἰς πλεῖστα καντόνια τὸ σχολεῖον διατηρεῖ ἀκόμη χαρακτῆρα θρησκευτι-κόν. Αἱ αὐταὶ διατάξεις ἰσχύουσιν, ὑπὸ τινὰς ἄλλως περιορισμούς, ἐν Πρωσίᾳ, ἐν Βαυαρίᾳ, ἐν Σαξονίᾳ, ἐν τῷ Μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Βά-δης· ἀλλ' ἢ Ἰσπανία, ἢ Πορτογαλία, ἢ Ἑλ-λάς, μικραὶ τινες χώραι τῆς Γερμανίας, ἢ Δα-νία, ἢ Σουηδία καὶ ἢ Νορβηγία ἀφῆκαν τὸ Σχολεῖον καθ' ὅλοκλήριον ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας. Ἡ Γαλλία ἀπ' ἐναντίας, ἐπανελθούσα εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ 1789 καὶ τοῦ 1792, ἐφήρμοσεν αὐστηράτατα διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Μαρτίου 1882 νόμου τὸ σύστημα τῆς ἐκλαϊ-κείσεως τῶν σχολείων, ἦτοι τοῦ τελείου χωρι-

σμοῦ τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ιδιότητος, συνεπαγομένου τὴν ἐκλαϊκίαν τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ ἀδιάκριτον τοῦ θρησκευμα-τος τῶν διδασκόντων. Ἡ οὐδετερότης τοῦ Σχο-λείου δὲν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ εἰς σχολὴν ἀθείας. Καθὸ ἰδρυμα ἀγωγῆς ἄμα καὶ ἐκπαιδεύσεως τότε μόνον διατελεῖ ἐν τῇ περιωπῇ τοῦ προορισμοῦ του, ὅταν κατορθοῖ, ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς πληροῖ τὸν πρακτικὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἀπεβλέπει, ν' ἀνυψοῖ ταυτοχρόνως τὸ πνεῦμα τῶν παιδῶν ὑπεράνω τῶν ὕλικῶν πραγμάτων καὶ συμπεριφορῶν. Δέον νὰ μεριμνᾷ ὅπως συν-τηρῆ περὶ αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως πάσης δογματι-κῆς προτιμήσεως, τὴν διαυγῆ θρησκευτικὴν ἀτμόσφαιραν, ἐκτὸς τῆς ὁποίας ἀδύνατος ἀπεβαί-νει ἡ ἠθικὴ ἀγωγή. Τούτου δὲ γινόμενου, τίς ποτε θὰ ἐλυπεῖτο, διότι ἡ Κατήχησις ἐξωστρα-κίσθη ἐκ τοῦ Σχολείου, ὅπως καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θρησκευτικῶν τύπων, τῶν ἀνευ σημασίας τινὸς διὰ τὴν ἠθικὴν; Προσεπάθησάν τινες νὰ πληρώσωσι τὸ χάσμα τοῦτο, τὸ μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ πραγματικῶς ὑπάρχον, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς μαθημάτων εἰκείων περὶ ἠθικῆς. Πλὴν ὁ ὄργανισμός αὐτῶν ἀποβαίνει δυσχερῆς, ὅπως καὶ παντὸς νεωτερισμοῦ στερουμένου εἰσέτι τῆς προσηκούσης μεθόδου. Παρεκτὸς δὲ τούτου ἐν αὐτοῖς πρὸ πάντων καθίσταται αἰσθητὴ ἡ ἑλ-λειψὶς τῆς θρησκευτικῆς ιδέας, ἥς ἀνευ καὶ τὰ ἄριστα τῶν μαθημάτων φαίνονται λίαν ἀφηρη-μένα καὶ αὐχμηρά. Πιθανῶς ὁ Ρουσσὸς νὰ ἐπλα-νῆθη ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς δέον νὰ μυηθῆ τὰ τῆς θρησκείας· ἀλλὰ δὲν ἀπηγόρευσεν εἰς τὰς εὐσε-βεῖς μητέρας νὰ ἐκπληρῶσι τὸ ἥδὺ τοῦτο καθῆ-κον ἐν καιρῷ καταλλήλῳ. Ἀξιοσημειωτὸν δὲ εἶνε ὅτι διὰ τὰ κοράσια συνέστησεν ἐξ ἐναντίας ἐνωρὶς νὰ διδάσκωνται τὴν ἐξάσκησιν τῶν θρη-σκευτικῶν καθηκόντων· ἐνῷ σήμερον γενικῶς εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἡλικίας ἔτη ἡ ἐκπαιδεύσις πρέπει νὰ εἶνε ἁμοιόμορφος δι' ἀμφότερα τὰ φύλα. [Ἔπεται συνέχεια]

Τὸ κατωτέρω ἄρθρον δημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἑλβε-τικῇ Βιβλιοθήκῃ» (Bibliothèque Universelle) ὑπὸ τοῦ διακεκομένου αὐτῆς ἀρχισυντάκτου καὶ διευ-θυντοῦ, ἐκρίναμεν ἄξιον μεταφράσεως ὡς περιέχον πολλὰ τὰ χρήσιμα καὶ διδακτικὰ. Ἔξια μελέτης καὶ παρ' ἡμῶν. Σ. τ. Δ.

ΟΙ ΕΚΔΟΤΑΙ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα αἱ συντεχνίαι ἰδρύθη-σαν πανταχοῦ τῆς Ἑυρώπης. Οἱ ἰδρυταὶ αὐτῶν ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθῶσι διὰ νὰ ἐπι-τύχωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας, διὰ νὰ ἐξα-σφαλίσωσι τὴν τέχνην των, πρὸς τούτους δὲ διὰ

νὰ κατορθώσωσιν ὅπως πωλώσι προϊόντα ἄξια λόγου ἀντὶ τιμῆς ἰκανοποιητικῆς καὶ μὴ ὑπερβο-λικῆς. Τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν δῆμιον, ἐχρησίμευσεν δὲ ἐν μέρει καὶ ὡς ἐρεῖσμα τούτων. Ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς διετίθεσαν οὐσαι δύναμις σημερινῆ, στοιχεῖον δὲ ἰσχυρὸν εὐημε-ρίας καὶ τάξεως, διότι ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς θεσμούς τῆς ἐποχῆς. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἡμῶν καὶ αὐταὶ, ὅπως πάντα τὰν-θρώπινα, παρήκμασαν. Ἰσχυζόμεναι ἐπὶ τῶν προνομίων κατέστησαν πρόσκομμα εἰς τὴν πρό-δον, συνεταιρισμοὶ καθάρως ἐγωϊστικοί, κατα-θλιπτικοὶ διὰ τὰ μέλη αὐτῶν, διεπόμενοι ὑπὸ λεπτολόγων καὶ στενῶν κανονισμῶν, ἀπεισιώ-τατοι δὲ πρὸς τοὺς μὴ μετέχοντας αὐτῶν, πρὸς τὸν λαόν, οὐτενος ἢ εὐθεία ἦτο μεγάλη. Ὅθεν, ὅτε ἡ γαλλικὴ ἐπαναστάσις τοὺς κατήγγησεν, ἡ ἐξαφάνισις των ἐχαιρετίσθη ὡς ἀπελευθέρωσις. Καὶ ἦτο πράγματι ἀπελευθέρωσις τῆς ἐργα-σίας, ἀνευ τῆς ὁποίας πάσαι αἱ νεώτεραι ἀνα-πτύξεις τῆς βιομηχανίας ὄν ἦσαν δυναταί. Ἐκτὸς τῆς Γαλλίας ἡ κατάργησις τῶν συντε-χνιῶν δὲν συνετελέσθη ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Ἐν Ἑρ-μανίᾳ μάλιστα ἐδέησε νὰ πηρήσθῃ πλέον ἢ ἡμι-σὸς αἰῶν, μέχρι τινὸς ὃ' ὑπῆρχον ἀκόμη ζωηρὰ αὐτῶν ἔχνη. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη ἐνεκα τῶν ἀτο-πημάτων καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων τῆ ἀπε-ριορίστῃ ἐλευθερίᾳ τῆς ἐργασίας δυσχερῆσιν, πολλοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν ζωὴν τὸν θεσμὸν τούτον ὑπὸ ἄλλον τύπον. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων συντεχνιῶν διέπει πάντα τὰ διάφορα γένη τῶν μονοπωλίων, ἅτινα εἴθερον ἐφαρμοσθέντα κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους· ὡσαύτως διέπει τὰ ἀμερικανικὰ συνδι-κάτια, τὰ ζητούντα διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν κεφαλαιούχων νὰ προαγοράζωσι προϊόντα τινὰ, διὰ νὰ τὰ ἔχωσιν εἰς εὐθηνὴν τιμὴν καὶ διὰ νὰ τὰ μεταπωλώσιν ἀκριβῶς, τοῦτ' ἔπερ δὲν εἶνε δυνα-τὸν εἰμὴ εἰς τὰς χώρας ἐνθα ἰσχύει τὸ προστατευ-τικὸν σύστημα· ἐπίσης τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν βιομηχάνων πρὸς ἀνύψωσιν καὶ διατήρησιν τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῶν ἐργοστασίων των, καθὼς καὶ τὰς ἡμιγύρεις καὶ συναθροίσεις τῶν ἐργατῶν, ἐπὶ σκοπῷ ὅπως ἐπιβάλλωσιν ἄρους ἐρ-γασίας καὶ μισθοδοσίας, περιέχοντας μὲν βεβχίαις ὅσιν τινὰ ἰσχυροσύνης, καθισταμένους ἁμῶν διὰ τῶν ὑπερβολῶν των πηγῆ ταραχῶν καὶ πενίας μεγάλης. Ἡθελήσαν τινες νὰ προσεγγίσωσιν ἐτι περισσότερον εἰς τοὺς ἀρχαίους θεσμούς, ἰδρύον-τες συνδικάτια ὑποχρεωτικὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελματιῶν, ἅτινα δὲν δύνανται σήμερον, οὐδὲ ποτὲ νὰ ἐνδοκιμηθῶσιν ὡς ὅτια καταφανῶς ἀντίθετα πρὸς τὸν κοινωνικὸν ἡμῶν καὶ οικονομικὸν ὄργανισμὸν καὶ πρὸς πάσαν τὴν ἀνάπτυξιν τὴν ἐπελθούσαν ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος καὶ ἐντεύθεν ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς ἐλευθερίας, ἔπερ τούτο μό-

νον ἔχει τὸ ψεκτὸν, ὅτι ὑπῆρξεν ἀτελὲς καὶ ἀρῆκε νὰ ὑπάρχωσι πολλὰ ἔχνη τοῦ παρελθόντος. Ἐπιτυχῶς παρὰ τὰς φαντασιοκοπίαις, τὰς προστατευόμενας κάποτε ὑπὸ κακῶν νόμων καὶ ὑπὸ ἐμποδίων παρεμβυλλομένων εἰς τὴν ἐλευθέ-ραν συναλλαγὴν, τὸ ἐνυπάρχον εἰς τὴν σύστα-σιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ συντεχνιῶν ὄρθον καὶ ἀληθὲς κρῖζει ν' ἀπαλλάσσηται καὶ νὰ παραγῆ καρποὺς ἀξιολόγους, ὡν ὁ ἀριθμὸς ὀλονὲν αὐξάν-ναι. Ἄλλοτε τὸ στάδιον τῆς ἐναργείας τῶν συν-τεχνιῶν περιορίζετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν τόπον, ἢ εἰς τὴν ζώνην τῆς ἐπαρχίας, ἢ τὸ πολὺ εἰς τὸ ἔθνος. Σήμερον χάρις εἰς τὰ τελεσιποιηθέντα μέσα τῆς συγκοινωνίας μὲν αἱ διαφοραὶ βιομηχα-νίαι συναγωνίζονται μὲν, ἀλλὰ δύνανται νὰ ἐπι-ζητήσωσι κοινὰ ὀφέλη διὰ διεθνῶν συνεταιρι-σμῶν. Περὶ τοῦτο εὐλόγως καὶ ὁρατῶς πληρού-ται ἡ πόθος τῆς συμφωνίας καὶ τῆς συνενώσεως, ἡ ἐκδηλούμενος πανταχοῦ σήμερον καὶ ἀποτελῶν ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐπο-χῆς μας, καθ' ἣν πανταχοῦ ἐζητοῦσι νὰ συνδυα-σθῶσι πάντες οἱ ἔχοντες τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς, εὐχόμενοι καὶ ἐν εἶνε ἡ γλιώσασθαι τῶν ἢ ἡ ἐθνικότητος των. Ἀξιοσημειωτὸν δὲ εἶνε ὅτι τὸν ὄρομον τούτον διήνοιξαν κυρίως τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ ἠθικὰ συμπερόντα. Πολυἀριθμὰ συνέδρια συνεκροτήθη-σαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας εικοσαε-τίας ἐπὶ τοῦ διεθνούς τούτου πεδίου. Ἐπραγμα-τεύθησαν δὲ περὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων αὐτῶν, περὶ μεταρρυθμίσεων παντοειδῶν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐκ-παίδευσί, ἐν τῇ φορολογίᾳ, ἐν ταῖς οικονομικαῖς συνθήκαις τῶν διαφόρων λαῶν, ἐν τῇ βελτιώσει τῶν ἡρῶν τοῦ βίου τῆς ἐργατικῆς τάξεως, κα-θὼς καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν δυστυχημάτων, ἢ περὶ χορηγίας αὐτοῖς ἀπύλου κατὰ τὸ γῆρας των. Ἡ πλήρης ἀπαρίθμησις πάντων τούτων τῶν συνεδρίων θὰ ἦτο σχολιοτενῆς. Εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ συνέδρια τὰ γε-νόμενα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐξ ὧν παρεκινήθη ἰσχυ-ρὸς μονάρχης νὰ προτείνῃ τὸν περιορισμὸν τῶν τεραστίων ἐξοπλισμῶν, ὑπ' ὧν ἡ Ἑυρώπη κατα-πιέζεται, καὶ τὴν σύγκλησιν τῶν ἀντιπροσώπων πικρῶν τῶν πεπολιτισμένων χωρῶν ἐν Χάγη πρὸς ἐξέυρεσιν τῶν μέσων τῶν μᾶλλον τελεσφόρων διὰ νὰ προλαμβάνηται ὁ πόλεμος, νὰ ἐμποδίζη-ται, ἢ τοῦλάχιστον νὰ περιορίζηται εἰς τὸ ἐλαχί-στον ὅριον ἢ βλάβη του, ὅταν εἶνε ἀνευπόλητος. Καὶ ὡς πρὸς τὰ σημαντικὰ πρακτικὰ ἀποτε-λέσματα πάλιν οἱ ἰδεολόγοι διήνοιξαν πρῶτοι τὸν ὄρομον μετὰ μεγάλης εὐδοκίμησεως. Κατὰ τὸ 1878, ἐποχὴν τῆς Παγκοσμίου Ἐκθέσεως, οἱ γάλλοι συγγραφεῖς συνεκάλεσαν εἰς Παρίσιους τοὺς ἀπὸ πάσης χώρας συναθροίλους των, διὰ νὰ

ιδρύσασιν γενικόν συνεταιρισμὸν πρὸς προστασίαν τῶν ἑαυτῶν δικαιωμάτων. Ἡ πρωτοβουλία κατ' ἀρχάς δὲν ἐγένετο εὐνοϊκῶς ἀποδεκτή παρὰ τοῦ καινοῦ, τὸ ὅποιον δὲν ἐνόησε τὸν σκοπὸν, ὅπως ἐπίσης δὲν ἐνόησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων. Οὐχ ἦττον συνέστη ὁ Διεθνὴς φιλολογικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς συνεταιρισμὸς, ὅστις εἰς πολλὰ συνέδρια ἐμελέτησε τὸ ζήτημα τῆς φιλολογικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ συνδεόμενα ζητήματα. Ἀφοῦ δὲ τὸ σχέδιον ἠτοιμάσθη, παρεκλήθη τὸ ἐν Ἑλβετία ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον νὰ ἀποσταθῇ πρὸς τὰς ἄλλας κυβερνήσεις, αἵτινες συγκατετέθησαν νὰ συνδιασκεφθῶσι. Μεθ' ὃ συνωμολογήθη ἡ ἐν Βέρνη συνθήκη, δι' ἧς συνεβλήθησαν τὰ πλείστα τῶν εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν καὶ ἠτίς ἐθεμελίωσεν ἐπὶ ἐδαφίων καὶ εὐρειῶν βάσεων τὴν φιλολογικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἰδιοκτησίαν.

Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα. Ἀφοῦ ἐγένετο δεκτὸν ὅτι ἦτο δικαίον ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἰδιοκτησία καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ νόμου ἢ προστασία τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ πνευματικαὶ ἰδιοκτησίαι ἐδικαιούντο ἐπίσης νὰ προστατευθῶσιν, ὅπως ἡ τῶν παντοειδῶν ἐφευρέσεων, περὶ ἧς ὑπῆρξε κατὰ τὰς ἡμέρας μας τοιαύτη τεραστία γονιμότης, ἡ τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν θεμάτων κλπ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, διεθνῶς δὲ Γραφεῖον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἰδρύθη ἐν Βέρνη ὑπὸ τῶν συνηταιρισμένων Ἑπικρατειῶν, ἐντεταλμένον νὰ ἐφορεύῃ ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν συμβάσεων καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, παρασχόν δὲ καὶ παρέχον εἰσέτι μεγάλας ἐκδουλεύσεις.

Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ πρωτοβουλία τῶν λογίων ὑπῆρξεν ἀρκετὰ καρποφόρος, ἀφοῦ ἐπεξετάθη εἰς ἀντικείμενα, περὶ ὧν δὲν εἶχον πρότερον σκεφθῆ, ἐπήνεγκε δὲ τὴν καθιέρωσιν καὶ τὴν διακανόνισιν ἐν ταῖς διεθνεσί σχέσεσιν ἰδιοκτησιῶν λίαν σημαντικῶν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Αἱ καταχρήσεις, περὶ ὧν ἐξεφράζοντο φόβοι, δὲν συνέβησαν ἢ κἄν δὲν ἐσημειώθησαν τοιαῦται εἰμὴ ἐν ἀναλογία σχετικῶς ἀσημάντω.

Διότι τοῦτο εἶνε τὸ ἄξιον πλείστης ὄσης περιεργίας, ὅτι τὴν καθιέρωσιν τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, λόγου χάριν, παρηκολούθησε κρίσις σφοδρὰ ἐν τῇ βιβλικῇ βιομηχανίᾳ. Ὑπάρχει σχέση καὶ συνάφεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων; ἴσως ἄλλὰ τὸ θέμα εἶνε λίαν εὐρύ καὶ λίαν ὡσαύτως δυσχερές, ὥστε ἀδυνατούμεν νὰ διαπραγματευθῶμεν περὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα παρέρχως. Ἀρκούμεθα λέγοντες ὅτι ἐν τῇ προκαταρκτικῇ ἐργασίᾳ τῆς ἐν Βέρνη συμβάσεως, ἧς μετέσχον, πολλάκις ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ συγγραφεῖς οἱ μᾶλλον ἐνθέρμως ἀσχολούμενοι περὶ αὐτῆς ἐπλαττον ὑπερβολικὰς ἐλπίδας περὶ τῶν

ἐκ τῆς συμβάσεως ὠφελημάτων αὐτῶν. Ὅφειλομεν ἄρα γε ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰ καθιερωθέντα νέα δικαιώματα τῶν συγγραφέων τὴν παρατηρηθεῖσαν τότε στιγμιαίως ἐκτακτὸν κίνησιν ἐν τῇ βιβλιοποιίᾳ; Μήπως ἐπεκράτησε τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰδὸς τι μίθης; Ἐὐ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ἐξεδόθησαν πολλὰ ἔργα καὶ δυστυχῶς τὰ πλείστα ἀνευ ἀξίας ἢ μικρὰς σημασίας, ὅτι δὲ ἡ ὑπεράφθονος αὕτη παραγωγή πιθανῶς ἐκόρεσε τὸ δημόσιον καὶ ἀπέτραψεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς βιβλίων, διότι δὲν εἶχε πλέον τὸ μέσον νὰ κρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ μετρίου ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ κακοῦ.

Ἄλλα καὶ ἄλλα αἷτια συνετέλεσαν εἰς τοῦτο κατὰ πολὺ, καὶ ἰδιαιτάτα ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν εὐθηνῶν ἐφημερίδων. Τὸ κοινὸν συνεθεῖσεν ἤδη ἐν Παρισίαις, πέρ' εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαγῶν, νὰ μὴ ἐγγράφηται συνδρομητῆς εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἀλλὰ ν' ἀγοράζῃ αὐτάς ἐκ τῶν κιοσκίων ἀναλόγως τῆς καθ' ἡμέραν συγκυρίας. Πολλοὶ ἀπέκτησαν τοιοῦτοτρόπως τὴν ἔξιν ν' ἀγοράζωσι πέντε ἢ ἕξ ἐφημερίδας καθ' ἑκάστην, ὅχι διὰ ν' ἀναγνώσωσιν αὐτάς, ἀλλὰ διὰ ν' ἀναζητήσωσιν ἐν αὐταῖς ἐν τάχει τὸ ἄρθρον τὸ ἄξιον λόγου ἢ τὴν εἰδήσιν καὶ ἀκολουθῶν νὰ τὰς ρίψωσιν ὡς ἀχρήστους. Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε οἰκτρὸν, διότι δι' αὐτοῦ ἀπόλλυται πᾶσα ὄραξις περὶ τὰ σοβαρὰ ἀναγνώσματα καὶ ἀντὶ νὰ προσπορίζωνται αἱ ἀναγνώσται γνώσεις τινὰς καὶ παιδείαν, προάγεται ἀπ' ἐναντίας καὶ ἐνισχυέται ἡ ἐπιπολαιότης, ἠτίς ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τοῖς λοιποῖς κλάδοις τῆς ἀνθρωπίνης ἑράσεως ἀποτελεῖ μίαν τῶν πληγῶν τῶν ἡμετέρων χρόνων. Ἡ δὲ καταβαλλομένη δαπάνη εἶνε πολὺ μεγαλητέρα ἀπ' ὅσον τις φανταζέται, διότι γίνεται κατ' ἐλαχίστας δόσεις. Πόσοι ἄρα γε τῶν ἀγοραστῶν τῶν ἐφημερίδων ὑπολογίζουσιν ὅτι ἀποθέτοντες καθ' ἑκάστην ἰδιαιτέρως 25, 30, 35 λεπτὰ ἢ καὶ πλείονα, σχηματίζουσι μετὰ ἐν ἔτος ποσὸν ἐπιτρέπον εἰς αὐτοὺς νὰ γείνωσι συνδρομηταὶ εἰς μίαν ἢ δύο ἐξαιρετικούς ἐφημερίδας καὶ εἰς ἐν ἢ δύο περιοδικὰ καὶ ν' ἀγοράσωσιν ἐν ταύτῃ βιβλία, τὰ ὅποια παραμένουσιν εἰς τὴν κατοχὴν των, παρέχοντα εἰς τὸ πνεῦμα τροφὴν ὅλως διάφορον, δυναμένην νὰ ἐπιρρώσῃ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ τελειοποιήσῃ. Ἐξ αἰτίας τῆς ὑποθέσεως Δρεῦφους, ἠτίς συνεκίνησε τοσοῦτον πλῆθος ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαγῶν, ἤχθη εἰς στάδιον ὀξύ ἡ γενικὴ αὕτη ροπή. Ἀπὸ αὐο περιπτώσεως ἑστῶν σχεδὸν δὲν ἀναγινώσκει τὸ κοινὸν ἄλλο τι πλὴν αὐτῶν ἐφημερίδων, διότι δὲν ἐνδιαφέρεται σχεδὸν ποσῶς περὶ ἄλλου τινός.

Ἐν τούτοις ἡ ροπή αὕτη ὠξύνθη μὲν ἐπ' ἐσχάτων, ἀλλὰ δὲν εἶνε πρόσφατος. Ἀπὸ πολλοῦ ἡ βιβλιοπωλικὴ κρίσις προεκάλεσε πολλὰς συζητήσεις καὶ πολλὰς μελέτας. Ἐκδότης τις

ἐκ Λονδίνου, ὁ κ. Κάινερμαν, ὅστις κυρίως εἶχεν ἀναλάβῃ νὰ καθίσταται γνωστὰ δι' ἀγγλικῶν μεταφράσεων τὰ ἐν ξέναις γλώσσαις δημοσιευόμενα ἀξιολογώτερα ἔργα, διατελῶν ἕνεκα τούτου εἰς σχέσεις στενάς μετὰ πολλῶν τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἠυρώπῃ ἐκδοτῶν, φαίνεται ὅτι συνέλαβε πρῶτος τὴν ἰδέαν ὅπως συνενώσῃ τοὺς ἐκδότας πασῶν τῶν χωρῶν διὰ συνεταιρισμοῦ εὐρέως, συνεργημένων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τῶν μελῶν εἰς συνεδριάσεις, ὅτε μὲν εἰς ταύτην ὅτε δ' εἰς ἐκείνην τὴν χώραν, ὅπως διασκέπτονται περὶ τῶν κοινῶν αὐτῶν συμφερόντων, ἀνταλλάσσουσι τὰς σκέψεις των, ἐπιδιώκουσι τὴν καθιέρωσιν διὰ τῆς νομοθεσίας μεταρρυθμίσεων ἀποδειχθεῖσῶν ὡς ἀναγκαίων καὶ ἐπιτυγχάνουσι τὰς εὐκολίας περὶ τὴν ἀνταλλαγὴν, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν διανομὴν τῶν βιβλίων, συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὅπως ἀνευρίσκουσι τὰ μᾶλλον κατάλληλα μέσα πρὸς παραγωγήν καλῶν βιβλίων εἰς τὸ κοινὸν εἰς τιμὰς μετρίου, κατορθώουσι δὲ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐφοκύνωσιν αὐτὸ πάλιν πρὸς τὰς ὠφελίμους ἀναγνώσεις. Ἀπευθύνθη πρὸς τὸν ἐν Παρισίαις σύλλογον τῶν Βιβλιοπωλῶν, ὅστις προθύμως ἀπεδέξατο τὰς προτάσεις του, ἐσπούδασεν αὐτάς καὶ κατέληξεν εἰς τὸ ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐκδότας πρόσκλησιν, ἵνα συνέλθωσιν εἰς Παρισίους ὅπως ἰδρύσασιν διεθνή σύλλογον μεριμνῶντα περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ σωματείου των. Οὗτα συγγραφεῖς οὔτε ἐφημεριδογράφοι ἦσαν δεκτοὶ εἰς αὐτόν. Μόνον οἱ ἐκδοταὶ καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν περιοδικῶν προσεκαλούντο νὰ μετέσχωσι.

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐμνηγούρας ταύτης, συνελθούσης εἰς Παρισίους κατ' Ἰούνιον τοῦ 1896. Οἱ προσκληθέντες ἐκδοταὶ προσῆλθον πανταχόθεν, ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν μελῶν ἦτο σημαντικὸς. Αἱ διασκέψεις διήρκεσαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἦσαν δ' αἱ συνεδριάσεις καὶ αἱ συζητήσεις λογικαὶ καὶ σοβαρόταται καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κατέστη ἐνημερωτέρος καὶ ἀπέκτησε σαφέστεραν ἰδέαν περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν ἐπιωφελές ἦτο νὰ συνεννοηθῶσι καὶ νὰ συνεργασθῶσιν. Ἡ ὑπὸ τῶν Παρισίων προσερχθεῖσα φιλοξενία εἰς τοὺς συνελθόντας ἦτο ὡσαύτως τὰ μέγιστα πολυτελής καὶ ἐγκάρδιος. Πολλοὶ δὲ σχέσεις, ὀνόμενοι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κερκφόροι, συνήφθησαν μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν διαφόρων χωρῶν, ἀναλόγως τῶν ἀτομικῶν ἢ καὶ τῶν ἐθνικῶν συμπαθειῶν.

Τὸ ἐπιόν ἔτος τὸ συνέδριον συνῆλθεν ἐν Βρυξέλλαις. Δὲν ἠδυνήθημεν ἡμεῖς νὰ παραστώμεν εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐξ ἡσων ἠκούσαμεν, φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε λίαν ζωηρὸν, τὰ δὲ πρακτικὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ ἐν Παρισίαις συγκροτηθέντος.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἔδρα τοῦ συνεδρίου ἦτο

τὸ Λονδίνον. Αἱ συνεδριάσεις αὐτοῦ ἐγένοντο τὴν 7, 8 καὶ 9 Ἰουνίου ἐν ταῖς μεγαλοκρεπίαις αἰθούσαις τοῦ Stationer's Hall, ἐνθα τὸ σωματεῖον τῶν Βιβλιοπωλῶν παρεθήκε κατὰ τὴν πρώτην ἐσπέραν λαμπρὸν γαῖμα εἰς τὰ μέλη. Πολλοὶ προπόσεις ἐγένοντο, διακοπτόμενοι ὑπὸ τῆς ἐκτελέσεως ἐκλεκτῶν μουσικῶν συνθέσεων, ἐξ ὧν ἡ πρώτη, συντεθείσα ἤδη ἀπὸ τοῦ 1845, κατεκλήθησε τα ὠτὰ μας ὡς ἡδύτατον ἄκουσμα. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐγένετο λαμπρὰ ἑσπερίς ἐν ταῖς πολυτελείαις αἰθούσαις τοῦ Guildhall, διασκευασμέναις ἐορτασίμως, τῇ συμμετοχῇ τῆς ἀξιολόγου μουσικῆς τῆς βασιλικῆς προφῆρας μετὰ τετραφωνίας αἰσῶν διασήμεν ἐν Λονδίῳ, πολυάρθμοι δὲ κυρίως παρευρίσκοντο ἐν αὐτῇ. Ἐὐλοῦτο εἰς τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου, τῇ εἰδικῇ ἀδείᾳ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, νὰ ἐπιπαιθῶσι τὸ ἀνάκτορον τοῦ Οὐίνδσορ καὶ ἰδίως τὴν βιβλιοθήκην, βρισθούσαν ἀνεκτιμήτων καλλιτεχνικῶν καὶ φιλολογικῶν θησαυρῶν. Ἴδιος δὲ παρατηρήσαμεν αὐτόθι πινακοθήκην πλήρη εἰκόνων τοῦ Βᾶν-Δὺκ μεγάλης ἀξίας, πολλοὺς τόμους βιβλίων σπανιστάτων, πάντων τούτων ὀνηθετημένων μετ' ἐξαιρετοῦ φιλοκαλίας καὶ μετὰ πολλῶν δυσκολύσεων πρὸς τὸν βουλόμενον νὰ μελετήσῃ τὴν ἐξαισίαν ταύτην συλλογῆν. Πρὸς τὴν ἐπιπαιθῶν ταύτην ὠρίσθη ἡ προῖα. Μετὰ ἐξαιρετοῦ πρῶγευμα παρατεθῆν ἐν τινι γειτονικῇ μεγάλῃ ἐστιατορίῳ, τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου, συνοδευόμενα ὑπὸ πολλῶν κυριῶν, ἐπεσκέφθησαν τὰ ἰδιαιτέρως θαυμαστά τῆς βασιλικῆς εἰκογενείας, ἅτινα προξενούσιν ἐντύπωσιν διὰ τὴν σχετικὴν αὐτῶν ἀπελόγητα καὶ διὰ τὴν ὅλως ἀγγλικὴν ἀνεσίαν, ὅλως διαφέροντα ὡς πρὸς τὴν ἀσιατικὴν μεγαλοκρεπίαν τὴν παρατηρουμένην εἰς ταῦτοκρατορικὰ ἀνάκτορα τῆς Περσουλῆως καὶ τῆς Μόσχας. Αὐτὸ τὸ κτίριον κείμενον ἐπὶ γλαμαλοῦ ὑψώματος εἶνε ἀπέραντον, ὑπενθυμίζει δὲ ἐν τῷ γενικῷ αὐτοῦ σχέδιῳ τοὺς μεσαιωνικοὺς πύργους, μέγα καὶ λίαν γραφικὸν τὴν θέαν.

Αἱ παρακολούθησασαι ἕκαστον τῶν συνεδρίων εορταὶ ὑπῆρξαν ἐπίσης χρησιμώταται τοῦ ὅλου μέρους, καθότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθεν ἐξοικεῖσις καὶ σχέσις καὶ ἐπικοινωνία στενωτέρα καὶ ἐγκάρδιος μεταξὺ τῶν μελῶν, ἅτινα κατ' αὐτάς ἠδυνήθησαν πλέον ἴσως ἢ κατὰ τὰς συνεδριάσεις νὰ γνωρίσωσιν ἀλλήλα, ν' ἀνταλλάξωσι τὰς ἰδέας των καὶ νὰ συνάψωσιν ἀληθεῖς σχέσεις, αἵτινες δύνανται ἐπὶ μακρὸν νὰ συναχθῶσιν. Ἰπὸ τὴν ταιαύτην ἐποψιν εἶνε μάλιστα λυπηρὸν ὅτι δὲν ἦσαν περισσώτεροι.

Ὅθεν ἐκρίναμεν ἐπάναγκεν νὰ μνημονεύσωμεν αὐτάς, πρὶν ἢ ἐπιληθῶμεν τῆς σοβαρωτέρας τῶν συνεδριάσεων, ἠτίς ἦτο ζωηροτάτη καὶ περιεκτικὴ μεγάλου ἐνδιαφέροντος. Ἦρξατο αὕτη δι' ἀξιολόγου ἀγορεύσεως τοῦ προέδρου τοῦ συνε-

δριου κ. Γζών Μώρραϊ, διευθυντού ενός τών αρχαιοτάτων εκδοτικών οίκων του Λονδίνου, ύστες παρέστησε λίαν εύστοχως και μετά πρακτικού πνεύματος, μη αποκλείοντας και τας ύψηλās ιδέας, τὸ ὄφελος ὅπερ ἠδύνατο ἐκ τοῦ ταύτου συνεταιρισμοῦ νὰ προκύψῃ. Διὰ τῶν ἐν Παρισίοις και Βρυξέλλαις Συνεδρίων, εἶπεν, ἐπὶ ἤλθε γενικὴ συνεννόησις ἐπὶ πολλῶν σημαντικῶν ζητημάτων τῆς βιβλιοπωρίας· καθιερώθη μέθοδος συστηματικῆ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν βιβλίων και τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν· καθιερώθη ἡ κατάταξις τῶν ἔργων ἐν τοῖς καταλόγοις· καθιερώθη ἡ ψευδὴς ἀναγραφή τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκδόσεων· περιωρίσθη ἡ ἔκτασις τῶν δημοσιευτέων ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἀποσπασμάτων και περικοπῶν, καθωρίσθη ἡ φιλολογικὴ ἰδιοκτησία, συζητήθη τὸ σχέδιον περὶ σχολῆς βιβλιοπωλικῆς, ἐπετεύχθησαν κρείττονες ὄροι διὰ τὴν ἀποστολὴν βιβλίων και περιοδικῶν, εὐδοκίμησαντες τόσον ὥστε πολλὰί χώρσι, τὸ Βέλγιον, ἡ Γαλλία, τὸ Λουξεμβούργον και ἡ Ἑλβετία ἠδύνησαν μέχρι 10 χιλιογράμμων, ἀντὶ τῶν πρότερον 5, τὸ βάρος τῶν ταχυδρομικῶν δεμάτων — ἐξακολουθοῦσι δ' ἐτι αἱ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μελίται — πολλὰ δ' ἄλλα ζητήματα ἀνεκινήθησαν, χαρακτηῆρος τεχνικοῦ μᾶλλον, ἀπεβλέποντα εἰς τὴν τακτοποίησιν και τὴν διευκόλυνσιν τοῦ ἐμπορίου τῶν βιβλίων, ἐκ τῶν ζητημάτων δὲ αὐτῶν τινὰ μὲν ἐξητάσθησαν και ἐλύθησαν, ἐνῶ ἄλλα μένουσιν ἀκόμη ὑπὸ σκέψιν.

Μεγάλῃ σημασίᾳ ἀποδίδεται εἰς τὴν προσέλευσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐν Βέρνῃ συμβάσεως. Ἐκ τῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ συζητήσεων ἀπεδείχθη ὅτι πρὸς τοῦτο ἐπιπροσθούσι μέγισται δυσχέρειαί. Ἐν τούτοις ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη βαρμηδὸν θὰ ἐπιβληθῆ και ὅτι ἡ νέα στάσις, ἣν ἔλαβεν ἡ ἐν Βασιγατῶνι κυβέρνησις μετὰ τὸν κατὰ τῆς Ἰσπανίας πόλεμον, θὰ συντελέσῃ εἰς τοῦτο. Ἡ ἐν Βέρνῃ σύμβασις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς εἰς τῶν σπουδαιοτέρων Συνταγματικῶν Χαρτῶν τῆς φιλολογικῆς ἐλευθερίας· ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀμέτρητον ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας περὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν εἰς πολλὰς χώρσι, συνέτεινε δὲ ὅπως ἀναπτυχθῆ αἰσθημα ἀλληλεγγύης και ἀμοιβαίας εὐμενείας μετὰ τῶν πάντων τῶν ἀσχολουμένων εἰς φιλολογικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ ἔργα. Εἰς τῶν ἀγαθῶν καρπῶν αὐτῆς εἶνε και τὰ συνέδρια τῶν ἐκδοτῶν.

Αἱ πρὸς ἀλλήλους ἀγαθὰί σχέσεις εἶνε τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαστικαὶ ὅσοι οἱ ὄροι, ὑφ' οἷς ἐνεργεῖται τανῦν ἡ βιβλιοπωρία, ἐγένοντο ἐντελῶς διάφοροι τῶν πρῶτην ὑπαρχόντων.

«Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, λέγει ὁ Γζών Μώρραϊ, ὀλίγα ἐδημοσιεύοντο ἔργα, κατεβάλ-

λοντο ὅμως περὶ τὴν ἐκδοσιν και προτίσις και κεφάλαια, δικαιολογοῦντα τὴν γενικὴν προσδοκίαν, τὴν προθυμίαν τῶν ἀγοραστῶν, τὸν μακρὸν βίον τῶν ἔργων αὐτῶν ἐν γένει και τὸν ἀσθενῆ κατ' ἀναλογίαν ἀνταγωνισμόν.

» Ἐνῶ σήμερον, προστίθησιν, θεὸν νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάγκην τῆς εὐθηνίας, τὴν διψάν πρὸς πᾶν ὅ,τι νεωτερίζει, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰ ἔργα τὰ ἀριθμοῦντα μόλις ὀλίγων μηνῶν βίου (διότι θεωροῦνται πλέον ὡς παλαιά), τὴν συνήθη ἀποτυχίαν τῶν καλῶν συγγραμμάτων και τὴν εὐδοκίμησιν τῶν κακῶν. Αἱ συνεχεῖς ἐπεμβάσεις τῆς ἐφημεριδογραφίας εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ βιβλίου ἀποτελοῦσι κίνδυνον, τὸν ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ παρῖδωμεν. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας οἱ ἀναγνώσται ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατομύρια, ἐνῶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πατέρων μας ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας. Συνείθισαν αὐτοὺς νὰ ἀναγινώσκωσι, χάρις δὲ εἰς κολοσιαῖας δαπάναις· διὰ τῶν νεωτέρων ἐφευρέσεων περὶ τὴν τυπογραφίαν και τὴν χαρακτηριστὴν ἐπιτρέπεται νὰ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τεράστιος ὄγκος τυπωμένου χάρτου, ὅστις ἐν συνόλῳ δὲν δύναται ν' ἀποκλήθῃ φιλολογία· δὲν ἐδιδάχθη ὅμως ἀκόμη τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀναγνώσταιν αὐτῶν πῶς πρέπει ν' ἀναγινώσκωσι και τί πρέπει νὰ ἐκλέγωσι πρὸς ἀνάγνωσιν.

» Ἀσμενίζονται νὰ ἀναγινώσκωσι σελίδας πλήρεις μηδαμινῶν πραγμάτων και περικοπᾶς χυδαίας, ἀνευ ἀξίας τινός και ἀποτε ἐπικινδύνους. Θέλουν νὰ παρατίθενται αὐτοῖς ἡμέραν πρ' ἡμέραν ἢ και κατ' ἐβδομάδα τὰ ἀναγνώσματα ὡς ψωμάκια ζεστά, ὅπως λέγουσιν οἱ φίλοι μας Ἀμερικανοί. Ἡ κριτικὴ ἐφημεριδογραφία ἐν πρῶτοις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ὄρεξιν ταύτην· ἀκολουθῶν τὸ πρᾶγμα μετεβῆθη εἰς τὰ περιδικὰ και ἐπειτα εἰσῆλθη και εἰς τὰ βιβλία, πανταχοῦ δὲ παράγει ἡ τοιαύτη τάσις ἔργα ἐφήμερα, ἄξια εὐκρινούς οὐκισμοῦ. Ἐὸ κακὸν δὲ δὲν περιωρίσθη ὡς ἐκεῖ. Ἐνθὺς ὡς νέος τις συγγραφεὺς παραγάγῃ ἔργον τι ἐμποιοῦν ἐντύπωσιν, πολιορκεῖται ἀπὸ αἰτήσεις λίαν δελεαστικῆς ἐφημεριδῶν και περιοδικῶν, ζητούντων πρ' αὐτοῦ ἄρθρα, βραχέα διηγήματα, ὅ,τι δῆποτε τέλος πάντων φέρου τὴν ὑπογραφήν του, πρὸς μεγάλην ζημίαν ἔργων κρείττωνων και σεβασμιτέρων.

» Αὐτὸς εἶνε ὁ κίνδυνος, και εἶνε μέγας, διανοίγει ὅμως και εὐρεῖς ἠρίζοντες περὶ τοῦ μέλλοντος, διότι πᾶσα ἡ ζῆσις και ἡ δραστηριότης, καταλλήλως και βελημηδὸν διευθυνομένη πρὸς σκοποὺς εὐγενεστέρους και πρὸς ἰδχνικὸν ὑψηλότερον, δύναται νὰ καταστῶσι τὸ κίνητρον πρὸς παραγωγὴν ἔργων καλλιτέρων και πρὸς μετάδοσιν τῶν χρησίμων και εὐεργετικῶν γνώσεων.

» Δεὸν νὰ θεωρήσωσιν ὡς μίαν τῶν πρῶτι-

στων αὐτῶν μεριμνῶν οἱ ἐκδοταὶ τὴν ἐνέχυσιν τῆς τοιαύτης εὐγενούς τάσεως, διὰ νὰ ἐξαγάγωσι τὰ δημοσιεύματα ἀπὸ τῆς ταπεινῆς ταύτης θέσεως, ἐνθα αὐτὴ ἢ ὑπαρξίς αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀγγελιῶν τῶν φαρμάκων ἢ τῶν σαπῶνων.

» Ὑπάρχει παρὰ πολλοῖς περιεργος σύγχυσις μετὰ τῆς πραγματικῆς εὐθηνίας και τῆς ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς. Οἱ δύο οὗτοι ὄροι δὲν εἶνε ποσῶς συνώνυμοι· οὕτως, ἐπὶ παραδείγματος, βιβλίον τιμωμένον 25 φράγκων δύναται πολλάκις νὰ εἶνε εὐθηνότερον βιβλίου τιμωμένου ἐνός φράγκου.

» Ἀριστον δὲ παραδειγμα τῆς τοιαύτης ἀπορίας ἀνευρίσκωμεν εἰς τινὰς κατηγορίας σχολικῶν βιβλίων, γινόμενων χάριν τῆς ἐξοδουσεως, και προωρισμένων ν' ἀνταποκρίνωσιν εἰς τὴν μεγάλην τοῦ κοινῶ ζήτησιν, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσεως.

» Πολλάκις τὰ βιβλία ταῦτα, γεγραμμένα παρ' ἀδαῶν, ἀτελῶς ἐκατετυπωμένα ἐπὶ κοινῶ χάρτου μετ' ἀξέστων εἰκόνων, πωλοῦνται εἰς λίαν εὐτελεῆ τιμὴν· ἀλλ' ὑπὸ οικονομικὴν ἔποψιν εἶνε τεραστῶς ὑπερτετιμημένα. Διότι ἡ εὐτελής τιμὴ ἀντισταθμίζεται ἐπαρκέστατα διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἡράσεως ἢ τῆς διανοητικῆς συγχύσεως τῶν ποιουμένων χρῆσιν αὐτῶν ταλαιπώρων παιδιῶν.

» Δίκαιον και ἀγαθὸν εἶνε ὅπως τὰ κλασσικὰ βιβλία χορηγῶνται εἰς τὸ κοινὸν ἐπὶ τιμῆ ἡλαττωμένη, συμβιβαστομένη πρὸς τὴν χρησιμότητα τοῦ ἔργου και ἀνταποκρινόμενη πρὸς τὰ μέσα τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοὺς ἵπολους εἶνε προωρισμένα. Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουσι και τμήματα ἠλόκληρα τῆς φιλολογίας, διὰ τὰ ἵποια αἱ εὐτελεῖς τιμαὶ εἶνε ἀνεφάρμοστοι, διότι τὸ κοινόν, ὅ, ὅ εἶνε τὰυτα προωρισμένα, οὐδόπως δικαιούται νὰ ζητῆ ἐκπτώσιν τιμῆς προκαιμένου περὶ συγγραμμάτων ἀναγκαίων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν και τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ τέρψιν.

» Τὰ προβλήματα ταῦτα δύναται νὰ παρουσιασθῶσιν ὑπὸ πολλαπλῆν μορφήν, ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς τοῦ τόπου και τοῦ χρόνου. Εἰς τῶν κυριωτάτων λόγων τῶν ἡμετέρων συνεδρίων εἶνε και τοῦτο ὅτι συνήμεθα ἐν αὐτοῖς νὰ συζητῶμεν μετὰ τῶν περὶ τῶν ἰδιαιτέρων δυσχερειῶν ὡς συναντῶμεν, οὕτως ὅστε παραβᾶλλοντες αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν ἐν ἄλλαις χώραις συναδέλφων ἡμῶν, συνήμεθα ν' ἀναζητῶμεν ἐπισταμένως τὴν κοινὴν ἀφορμὴν και εἰ δυνατόν τὴν ἐφαρμοστέαν πανταχοῦ Θεραπειάν.

» Τοῦτο δὲ φέρει τὸν λόγον πρὸς τὰ δύο θέματα, ἀτινα ἐγὼ θεωρῶ ὡς τοὺς κυριωτάτους σκοποὺς εἰς τὰ πλεονεκτήματα τῶν συνεδρίων τούτων. Ἐν πρώτοις εἰς ὅ,τι κινδύνομεν νὰ

γνωρίζωμεν οἱ μὲν τοὺς δὲ προσωπικῶς, ὅπως σχηματίσωμεν μετὰ τῶν ἡμῶν ἀληθῆ συνεταιρισμὸν και φιλίαν διεθνή, εἰς τρόπον ὅστε, ἐὰν δυσχέρειαί πρακτικαὶ προκύψωσιν εἰς τινὰ χώρην, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐκδοτῶν δύναται ν' ἀπευθύνωσιν πρὸς τοὺς ἐν ἄλλαις χώραις συναδέλφους τῶν και τυγχάνωσι παρ' αὐτῶν τῶν εὐεργετημάτων τῶν συμβουλῶν και τῆς πείρας τῶν. Δεύτερον δὲ εἰς τὸ ὅτι δύναμεθα νὰ δεῖξωμεν πρὸς ὄλον ἐν γένει τὸν κόσμον τὴν ἀληθῆ θέσιν, ἣν κατέχομεν εἰς τὸ βασίλειον τῶν γραμμάτων.

» Τὴν θέσιν δὲ ταύτην ἀναγνωρίζουσιν οἱ ἀριστοὶ και οἱ ἐπιφανεστάτοι τῶν συγγραφέων. Καυχώμεθα διὰ τοῦτο, βεβαιώμεν δὲ ὅτι και ἡμεῖς εὐλαβοῦμεθα σφόδρα τὰς παραδόσεις τοῦ ἔργου μας· ἔχαμεν δὲ τὴν συνείδησιν τῆς τιμῆς γνησίαν και ζωηρὰν ἐν πάσαις ἡμῶν ταῖς συναλλαγαῖς ὅπως και οἱ ἐξασκούντες πᾶν ἄλλο ἐπάγγελμα.

» Ἐν πάσαις ταῖς Χώραις και κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν εὐρέθησαν συγγραφεῖς ἀποδίδοντες τὰς ἐκτῶν μὲν ἐπιτυχίας ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, τὰς δὲ ἀποτυχίας ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἐκδοτάς τῶν. Πλὴν τὸ τοιοῦτον εἶνε ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμίᾳ, μὴ οὕσα ἀποκλειστικὴ οὐδ' εἰς τὰξιν τινὰ ὀρισμένων συγγραφέων οὐδ' εἰς τινὰ ἰδιαιτέτητα. Ἐνταῦθα ὑφίσταμεθα ἐκ μέρους τάξεως τινος σχεδὸν συγγραφέων περιοδικῶς ἐπιθέσεις, σφοδρότατας τῆ ἀληθείας, ἀλλ' αἵτινες ὀλίγον ἐβλάψαν ἡμᾶς. Εἰς τρία ὑποπίπτουσιν οὗτοι κερφαλικῶδη λάθη. Ἐν πρώτοις ἐνδιατρίβουσι πολὺ εἰς γενικότητα· κερφαλικῶς οὐκ ἐπὶ ὀλίγον τὰξιν, σπανίως δὲ διατυποῦσιν ὀρισμένας κατηγορίας. Ἐπειτα, ἐκ προθέσεως ἢ οὐ, θεμελιόουσι τὸν συλλογισμόν τῶν ἐπὶ τοῦ ὅτι πάντες οἱ ἐκδοταὶ εἶνε φαῦλοι. Ἐτέλος δὲ δεικνύουσιν ἀγναίαν περιεργον περὶ τοῦ τί πραγματικῶς εἶνε τὸ ἔργον τοῦ ἐκδοτοῦ.

» Οἱ ἐκδοταὶ εἶνε μετριόφρονες· ἀλλ' ὅπως τις ἐξ ἡμῶν καταστήσῃ ποτὲ γνωστὸν εἰς τὸν κόσμον πόσαι κόποι χρειάζονται και πόσαι φροντίδες διὰ τὴν παραγωγὴν, τὴν διακόσμησιν και τὴν κυκλοφορίαν ἐνός βιβλίου και πόση ἐπιτήρησις πρὸς διαφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας.

» Ο κ. Γζών Μώρραϊ ἔχει δικαίον. Ἐὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκδοτοῦ δὲν ἡμειάζει κατὰ πάντα μετὰ τὸ τοῦ βιομηχάνου ἢ τοῦ ἐμπόρου. Συνεπάγεται αὐτὸ και ποικίλ τινὰ συνεργασίαν μετὰ τοῦ συγγραφέως, εἰς ἐν δύναται πολλάκις νὰ παρέχῃ πολυτίμους συμβουλὰς προερχομένας ἐξ ἰδίας πείρας και ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ κοινῶ. Αἱ ἐπικρίσεις αὐτοῦ, αἵτινες και ἰδιοτελεῖς και ἀφιλοκαρδεῖς εἶνε ἐν ταύτῃ, πολλάκις ἀπεθνήσκουσι χρησιμώταται, διότι εἶνε δυνατόν νὰ ληφθῶσιν ὑπ'

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Διῶρυξ τοῦ Δουνάβεως.

Ὁ κ. Βαγκνφούρερ, μηχανικὸς Πιενναῖος, ἔλαβε παρὰ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως τὸ προνόμιον κατασκευῆς διῶρυχος, ἥτις θὰ κατασκευασθῇ μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς Πιέννης καὶ τῆς Τεργέστης.

Ἡ διῶρυξ αὕτη θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ ὕψους 270 μέτρων ὑπὲρ τὴν Βιλασσαῦν, θὰ διέσχίζε τὸ ὄρος Σέρμερικκ εἰς ὕψος 894 μέτρων, θὰ ἀπέληγεν εἰς Τεργέστην ἀκολουθοῦσα περὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ Πιέννης εἰς Τεργέστην.

Τὸ μήκος αὐτῆς θὰ ἦτο 513 χιλιόμετρον καὶ ἡ δαπάνη 600 ἑκατομμυρίων φράγκων. Ὑπολογίζεται δὲ ὅτι πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τούτων καὶ τῶν ἐξόδων τῆς ἐκμεταλλεύσεως θὰ ἐπεδρύνοντο τὰ ἐμπορεύματα μὲ 1 ἑκατοστὸν τοῦ λεπτοῦ καὶ 7/10 κατὰ τόννον καὶ χιλιόμετρον, ὑπολογιζομένης τῆς ἐτήσιας κινήσεως εἰς 3,600,000 τόννους.

Τὰ ὀρολόγια ἐν Ἑλλάδι.

Τελευταίως ἐδημοσιεύθησαν ἀριθμοὶ περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν ὀρολογίων ἐν Ἑλλάδι, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ἡ σπουδαίότης ἢ πάντοτε ἀυξάνουσα τῆς βιομηχανίας ταύτης.

Τὸ ὄλον τῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὀρολογίων τῇ 1899 ἀνήλθεν εἰς 111 1/2 ἑκατομμύρια φράγκων, ἐξ ὧν 103 ἀντιπροσωπεύουσι τὰ ὀρολόγια τῆς τσέπης.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξαχθέντων ὀρολογίων ἀνῆλθεν εἰς 800,258 ὀρολόγια τῆς τσέπης χρυσᾷ ἀξίας κατὰ μέσον ὄρον 50 φράγκων ἕκαστον καὶ 3,000 ἀργυρᾷ, ἀξίας κατὰ μέσον ὄρον 12.25 φράγκα καὶ 2,366,426 ὀρολόγια ἐκ μὴ πολυτίμου μετάλλου μέσης ἀξίας ἕκαστον 8,50 φρ.

Τὰ περισσότερα ὀρολόγια εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν (22 ἑκατομμύρια). Ἐπειτα ἔρχεται ἡ Μεγάλη Βρετανία (16 ἑκατομμύρια), ἡ Αὐστρία (8 ἐκ.), ἡ Ρωσία (6 καὶ πλέον), ἡ Ἰσπανία (3), καὶ ἡ Γαλλία (2 1/2).

Τὰ χρυσᾷ ὀρολόγια κατασκευάζονται εἰς Σάμδεφόν, τὰ ἀκριβῆ χρονόμετρα εἰς Γενεύην καὶ τὰ ἀργυρᾷ εἰς Βέρνην.

Ἡ 40ετηρὶς τοῦ Βερμυνοῦτου Γσελίην.

Ἡ Ρώμη καὶ ἡ Φλωρεντία προετοιμάζονται νὰ ἐορτάσωσι μετὰ πομπῆς τὴν τετρακοσιετηρίδα τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ τεχνίτου Βερμυνοῦτου Γσελίην, τοῦ ὁποίου ὁ βίος συνδέεται μὲ τὰ περιεργότατα τυχοδιωκτικὰ ἐπισόδια. Ἐν Φλωρεντίᾳ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Γσελίην, ἐν δὲ τῇ Λαυρεντιανῇ βιβλιοθήκῃ διαφυλάσσεται ἐπιμελῶς χειρόγραφον αὐτοῦ, ἐν ᾧ διηγεῖται τὰς ῥωμαντικὰς περιπετείας τοῦ νομικοῦ βίου του.

Αἱ ἐν Ρώμῃ εἰς τὸ Καπιτώλιον διενεργηθησάμεναι ἐορταὶ θὰ ὀργανωθῶσιν ὑπὸ ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ἰάλλιο, τοῦ πρίγκιπος Κολώννα, τοῦ στρατηγοῦ Πόντζα διὸν Μαρτίνο καὶ τοῦ πρίγκιπος Βοργκέζε.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΒΑΧ
ΩΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

(Εἶς τῇ 1500 ἐπισημὰν τῶν θανάτων αὐτοῦ.)

Τῇ 15/28 Ἰουλίου τρέχ. ἔτους συνεπληρώθη εἰς καὶ ἡμῶν αἰὼν, ἀπ' ἧς ἡμέρας ἡ Ἰ. Σ. Βάχ ἀπεχωρίσθη ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης· ἀλλὰ τὰ ἑκατὸν πενήκοντα ἔτη δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξασθενίσωσι τὰς μεγάλας ἐπιτεργείας, αἵτινες ἀπέρρευσαν καὶ εἰς καὶ νῦν ἀδυσκόπως ἀπορρέουσιν ἀπὸ τοῦ Οὐρανοῦ τούτου ἀυροῦ. Ἀπ' ἐγκντίας δὲ, ὡς τὰ χριστοσκευῆ γιγνεντικὰ ὄρη τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀπαρμεμαρμαρμένου σημείου παρίστανται πρὸ ἡμῶν ὑψηλότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα, ἢ ἂν ἐθεώμεθα αὐτὰ ἐκ τοῦ ἀναγγεῖ, οὕτω καὶ ἡ Ἰ. Σ. Βάχ δὲν ἀναγνωρίσθη ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ μεγαλείῳ ὑπ' ἐκείνων, αἵτινες κατὰ τὸν χρόνον ἦσαν πλησιέστερον αὐτοῦ. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι, ὅτε διὰ τοῦ θανάτου ἐπισφράγισε τὸν πλήρη μύθον βίου αὐτοῦ, δὲν ἤϊσθη ὁ ὕστατος οὗτ' ἐπισήμου κηδείας, οὗτ' ἐπικηδείου λόγου, διότι αἱ ἐπιζήσαντες συγγενεῖς ἐστειροῦντο τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων· ἀλλ' οὕτε αἱ ἐν τῇ γνωστῇ ἀρχῇ τοῦ θανάτου ἐν Λειψίᾳ συνάδελφοι αὐτοῦ, οὕτε αἱ δημοσιογράφοι ἐσημείωσαν ἰδιαιτέρως τὴν τελευταίην αὐτοῦ. Πιθανῶς ἀπέδραψέ τις ποτε μετὰ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν σεβασμιον ψάλτην τῆς Λειψίας, ἐνδοξομένον ἀπείρτον

ἰσάτιον καὶ καθήμενον παρὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπακόντων ἐξετιμήθη καὶ ἐξιμνήθη ὡς σπάνιος ὑπερφυῆς κατέχων ἡ δαιμονίαν ἐπιτηδεύτητα χειρῶν τε καὶ ποικίλων· ἀλλὰ μετὰ τοῦ θανάτου ἀπεσθέθη καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Σήμερον δὲ ἀπ' ἐναντίας ἠπόσον κραταῖος, ἠπόσον μέγας ὡς γίγας ἵσταται ὁ μουσουργὸς οὗτος πρὸ ἡμῶν!

Τῶν πλείστων μεγάλων πνευμάτων καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ἡ τύχη ὑπῆρξε μὲν τοιαύτη, ὥστε τὰ ἔργα αὐτῶν ἀκριβῶς ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρως γενεᾶς, ἀλλ' οὐδαίς ἐπέπρωτο νὰ αἰσθανθῇ τούτο εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, εἰς εἶον ἡ Βάχ. Ἀπὸ τοῦ ἑκατονταετοῦ ἀδίου ὕπνου τῆς λήθης τὰ ἔργα αὐτοῦ μάλιστ' διὰ τοῦ Μένδελσον καὶ ἄλλων ἀνεξιστορήθησαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ ἄλλος αἰὼν, μέχρις οὗ ὁ μουσουργὸς ἀναγνωρίσθη ἐν πόσει τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ. Ἐὰν ἦτο μὲν ἀσυνεσία νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἑνα μὲγαν διδάσκαλον πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων καὶ τὰ τέλεια μουσουργήματα τῶν Χαίνδελ, Μόζαρτ, Βεετόβην καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων ἐν τῇ κράτει τῶν τόνων νὰ παραβάλλῃ καὶ ἐπ' ἀλάγιστον πρὸς τὰ τοῦ Βάχ, ἀλλ' ὑπὸ τινος ἔποψιν ἡ ψάλτης τῆς Λειψίας φαίνεται, ὅτι εἶναι πάντων ὑπερτερος καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν, παραγωγικὴν πνεύματος καὶ ἀνεῳκτὰς γαυμιποῦσιν δύναμιν τῆς μουσικῆς αὐτοῦ. Παρ' οὐδαίος τῶν ἡρώων τῆς μουσικῆς δύναται τις τῶσα εἶναι καὶ νῦν νὰ διδαχθῇ, ἢ αὐτὰ παρὰ τοῦ Βάχ. Ἐξετάζοντες τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἄλλων ἐκείνων ἐπίσης ἐκλαμπρῶν καὶ ἀγλαοῦ καρπούς παραγωγόντων δένδρων παιδόμεθα εὐκόλως, ὅτι τοῦ Βάχ τὰ ἔργα παρουσιάζουσι πρὸς τούτους καὶ ἀνεξάντλητον πληθὺν σπερμάτων γονιμῶν πρὸς παραγωγὴν νέων μουσικῶν μορφώσεων. Καὶ τῷ ὄντι· καὶ αὐτοὶ οἱ μέγιστοι μουσουργοὶ δὲν ἀπηξίωσαν νὰ μαθητεύσωσι παρὰ τῇ Βάχ. Καὶ αὐτὸς ὁ Βάχ, ὅν ἠδυνάτο τις ἐν μέρει νὰ ἠναμάσῃ ἀντίποδα τοῦ Βάχ, πολλὰ ὀφείλει εἰς τὸν ψάλτην τῆς Λειψίας καὶ περὶ τούτου κριθεῖται εὐκόλως ἀνεπίστων τὸ γενικὸν μελικὸν διάγραμμα τοῦ μελοδράματος «Μαίστερσίνγκερ» ἢ τοῦ «Γριστάν». Ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἡ Ἰ. Πράμα, οὗ καὶ συμφωνίαι καὶ αἱ ἄλλομελεῖς μουσικαὶ ἔργα τῆς τοσοῦτον θαυμάζοντα ἰὰ τὴν εὐφυεστάτην συναρμολογίαν τῶν φωνῶν, πόσα ἐκιδάχθη παρὰ τοῦ Βάχ! Τὰ ἐκκλησιαστικὰ μελοδράματα τοῦ Μένδελσον δὲν θὰ ὑφίσταντο καθόλου ἐν ἡ Βάχ δὲν εἶχε συνθέσῃ τὰ περιώνυμα πολυφωνὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα (Missa καὶ

cantata) και την μουσικήν των παθών και την λειτουργίαν Σε ελάσσονος γένους. Ναι, ο Βάχ —κατά την γερμανικὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματός του, —δ. ἑ. μεθερμηνευόμενον ὁ Πύαξ, ἐγένετο πηγή και πρὸς τὴν πηγήν ταύτην ἀνέδραμον πάντες και ὀφείλουσι ν' ἀναδράμωσι· διότι πάντοτε νέον τι δύναται τις ἐκείθεν νὰ ἀντλήσῃ. Ὅστις παρακολουθεῖ αὐτὸν και ἐμβαθύνει ἐν αὐτῷ, ὀδηγεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας πάντοτε νέας θαυμασίας ἀνακαλύψεις δύναται νὰ γείνωσιν. Ὑπάρχει ἤδη ἀπορία, ποίαν ὁδὸν ἐν τῷ μέλλοντι μέλλει ἡ μουσικὴ νὰ χαράξῃ, και ὑπὸ ποίαν διευθύνει εἶναι εἰσέτι πρόδοός τις ἐπιφανής. Ἐάν ἡ μελωδία ἦναι τὸ εὐωδέστατον τῆς μουσικῆς ἀνθος, τότε αὕτη πρέπει νὰ ἦναι ὁ ἐπιδοκίμωτος σκοπός, και ἡ μουσικὴ ἑσπεῖ πρέπει ἐπὶ μᾶλλον και μᾶλλον καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς νὰ κατέχεται ὑπὸ τῆς μελωδίας, οὕτως ὥστε και αὕτη ἡ συνοδεία τῆς μελωδίας νὰ ἦναι μελωδική.

Τοιαύτη λοιπὸν ἐκπνευματώσις οὕτως εἰπεῖν τῆς μουσικῆς μέχρι τῶν ἐλαχίστων μορίων, τοιαύτη ὄλον ἐν μεγεθυνομένη μεταμόρφωσις κατὰ τὸ εἶδος και τὸ περιεχόμενον, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι εἶναι ἀληθῆς πρόδοος αὐτῆς· διότι πᾶσα τέχνη οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, ἢ τὸν ὀρίανθον τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης. Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτελεῖν τοῦ σκοποῦ ὀφείλει πᾶς μουσουργός νὰ ἐγκολπωθῇ τὸν Βάχ. Δύναται νὰ παραγκωνίσῃ τὸν Χαϊνδελ, τὸν Μότσαρτ και αὐτὸν τὸν Βεετόβεν, ὅστινες οὐδὲν θὰ τῷ προσφέρωσι, και οὐδ' ἀπὸ νεανικῆς ἡλικίας ἐνστερνίζεται, διότι πάντες αἱ σύγχρονοι μεγάλοι μουσικοὶ φέρονται ἐπὶ τῶν ὄμων αὐτῶν· ὁ Σ. Βάχ τὸναντιον εἰσέτι δὲν κατεβλήθη. Τότε δὲ μόνον ἐπιτυγχάνεται ἡ πρόδοος, ὅταν τις γείνη καθ' ὀλοκληρίαν κύριος αὐτοῦ, ὅταν τις ἀπομυζήσῃ αὐτὸν και ἀφομοιωθῇ πρὸς αὐτόν. Ὁ Βάχ διαμένει εἰσέτι ὁ ἀνέφικτος διδάσκαλος τῆς πολυφωνίας, τῆς πνευματοποιήσεως ταύτης τῆς μουσικῆς διὰ τῆς ἀτομικεύσεως ὄλων ὁμοῦ τῶν φωνῶν. Ἐκείνος δὲ θὰ ὑπερνεύσῃ τὸν παλαιὸν Βάχ και θὰ προπεράσῃ αὐτόν, ὅστις κατορθώσῃ διὰ τῆς αὐτῆς συνθετικῆς τέχνης, ἣτις ἀφικνεῖται εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον ἐν τῇ πολυφωνίᾳ τοῦ Βάχ, νὰ συνενώσῃ τὴν συναρπάξουσιν δύναμιν τῆς νεωτέρας μελωδικῆς και τὴν σημασίαν τοῦ νεωτέρου πνεύματος. Ὑπὸ τὴν διευθύνειν ταύτην ἐξετέλεσε τῷ ὄντι ὁ Μότσαρτ ἐν τῇ κατακλειδί τῆς συμφωνίας Δο μείζονος γένους και ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ «Μαγικοῦ Αὐλοῦ» θαυμασίον τι και ἀναμφιβόλως ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ περαιτέρω τὴν ὁδὸν ταύτην, ἐν μὴ ὁ θάνατος ἀφνης ἀνεχάτιζεν αὐτόν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐργαζόμενός τις περαιτέρω δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ Βάχ.

Μετὰ τὰ εἰρημένα ὄηλον καθίσταται, ὅτι τὰ δημιουργήματα τοῦ Βάχ, προκειμένου περὶ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς μουσικῆς και ἰδίᾳ τῆς γερμανικῆς, βαρέως ζυγίζουσιν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος. Ἀλλ' ἡ σημασία τοῦ μουσουργοῦ τούτου ὡς παιδαγωγοῦ δὲν δύναται δεόντως νὰ ἐκτιμηθῇ. Ὁλόκληρον βιβλίον εἶναι δυνατόν νὰ συγγραφῇ περὶ αὐτοῦ ὡς διδασκάλου και παιδαγωγοῦ. Καὶ τῷ ὄντι· ὅποιον θαυμασίον σχολεῖον διὰ τὸν ἐπιμελῆ νεαρόν μουσικόν εἶναι τὰ κλειδοκυμβαλικά ποιήματα τοῦ Βάχ! Ὅποιον χρυσωρυχείον εἶναι μόνον τὸ «Wohltemperirte Klavier», ἐνθα ἔχει τις ἀνάσας μὲν νὰ ὀρύττῃ, ἀνάσας δὲ πάλιν νέον χρυσόν ν' ἀνακαλύπτῃ! Ὅστις ἀπαξ ἐνέκυψεν εἰς αὐτό, οὐδέποτε ἐλευθεροῦται, ἀλλὰ δέσμιος κατακρατεῖται ἐξ ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς μαγείας τῆς βαθυνουστάτης και τελειοτάτης συνυφῆς τῶν φωνῶν, ἐξ ἐτέρου δὲ ὑπὸ τῆς πλουσίας και ποικιλίας ψυχικῆς διαθέσεως, ἣν διεγείρουσι τὰ προανακρούσματα ταῦτα και οἱ κλιμακωτοὶ οὗτοι μουσικοὶ ἄρμοι (Präludien και Fugen). Ὅποια πολύτιμον ἀντίθεσιν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως δεικνύουσι π. χ. ὁ ἀξιοπρεπῶς προβαίνων και θαρραλέως παρὰ πᾶσας τὰς δυσχερείας πρὸς τὸν σκοπὸν χωρῶν ἄρμος τοῦ Δο ελάσσονος γένους και τὸ ἐμβριθέστατον προανακρούσμα, ὅπερ οἶοναὶ ἐνισχύει τὴν πρὸ τῆς μάχης προσηύχην, και τὸναντιον ὁ ἐπόμενος Δο μείζονος γένους ἄρμος, ἐν ᾧ τὸ θέμα σκορπιζέει χάριν ὡς ἐρασμῖα νηρηῖς, ἣτις εὐθύμως σκιρτῶσα περιδιθάζει ἐντὸς εὐωδεστάτου κήπου, ἢ ὡς ποικιλόχρουν λεπιδόπτερον ἐντομον, ὅπερ ἀπὸ ἀνθους εἰς ἀνθος ἀνίπτεται και αἰωρεῖται ἐπὶ τῆς κάλυκος αὐτῶν.

Ἡ μελέτη τοῦ Βάχ διδάσκει τὸν ἀρχαρίον συνθέτην λίαν ἐπιτυχῶς νὰ συγκρατῇ τὴν πρωτιστην ἰδέαν, νὰ διεξάγῃ αὐτὴν διὰ πασῶν τῶν ἀλλοιώσεων και τροπῶν και οὕτω νὰ παρέχῃ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς ἀνότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ. Ὅποια ἄκνησις τοῦ μουσικῶς διανοεῖσθαι και ὁποία ἐπιρρωσις τῆς περὶ τὴν μουσικὴν διαμόρφωσιν ἰκανότητος! Ὅποια πρότυπα τετραφώνου μελοποιίας παρέχουσιν αἱ ἐξαισιαὶ ψαλμῶδαι, ἐν αἷς ὁ Βάχ κέκτηται τὴν τέχνην ἐν πάσῃ τελειότητι νὰ ἐκφράξῃ τὴν ψυχικὴν διέθεσιν συνωδᾶ πρὸς τὸ κείμενον διὰ τῆς αὐτῆς μελωδίας ποικιλίων αὐτὴν διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν διαφόρων φωνῶν και εὐρυθμίας αὐτῶν! Ὁ Βάχ εἶναι πολλάκις στρυφνός ἀνεχόμενος τὰς διαφωνίας και ἐνίοτε μάλιστα ἀναστέλλων τὴν ἀναμνησμένην λύσιν αὐτῶν δι' ἄλλων διαφωνιῶν, ἀλλ' αἱ διαφωνίαι αὗται εἶναι πλήρεις ἐκφράσεως και δικαιολογούνται διὰ τῆς ἀδυσωπῆτος μουσικῆς λογικῆς αὐτοῦ. Καὶ ἀκριβῶς ὁ ἀύστηρός οὗτος και στρυφνός

χαρακτήρ τῆς Μούσης τοῦ Βάχ προφυλάττει τὸν νεαρόν μουσικόν ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ἐν διατρέχει, νὰ περιπλανηθῇ εἰς μουσικὸν κωδωνισμὸν ἄμοιρον πνεύματος και μόνον τὰς αἰσθήσεις ἰκανοποιούσαν εὐφροσύνην. Πανταχοῦ συναντᾶ ἡμᾶς τὸ ἀρρηνισμὸν και σθεναρόν πνεῦμα, ὅπερ οὐ μόνον τρυφῶν παραδίθεται εἰς τὴν μαγείαν τῶν τόνων, ἀλλὰ τοὺς τόνους τούτους συσφρηλατεῖ ἐν πάσῃ τέχνῃ πρὸς ἐνργεστάτην ἐκφρασιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ζωῆς και αἰσθήσεως.

Ἀλλ' οὐ μόνον ὁ μέλλων καλλιτέχνης, ἀλλὰ και ὁ ἐρασιτέχνης και ἡ φιλόπονος και φιλόμουσος νεολαία ἐν γένει εὐρίσκει ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Βάχ ἐπιρρωστικὴν και τὴν καρδίαν ἀναζωοπυροῦσαν τροφήν και πᾶν ὅ,τι χρησιμεῖ πρὸς διακαθάρσιν και ἐξευγένισιν τῆς μουσικῆς καλαισθησίας, πρὸς ἐξέγερσιν τῆς μουσικῆς διανοίας.

Ἀλλὰ και ὑπὸ τεχνικὴν μόνον ἐπιψιν ὅπως διδασκτικὴ εἶναι ἡ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Βάχ! Ὁ κλειδοκυμβαλιστῆς χειραγωγεῖται ὑπὸ τούτου τοῦ διδασκάλου βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ εὐκλειτέρου εἰς τὸ δυσκολώτερον, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν μικρῶν αὐτοῦ προανακρουσμάτων και ἐκφυρῆσεων (Präludien και Inventionen), ἔπειτα μεταβαίνων εἰς τὰς τριφώνους συμφωνίας και ἀκολουθίας (Suiten) μετὰ τῶν ἐξαισιῶν ὀργηστικῶν μελωδιῶν, ἵνα μετὰ ταῦτα τὴν κτηθείσαν ἤδη εὐκινήσιαν και ἀνεξαρτησίαν ἐκάστης χειρὸς και ἐκάστου ἰδιαιτέρου δακτύλου και τὴν δεξιότητα περὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν δακτύλων ἐξασκούμενος εἰς τὰ σπουδαιότερα ἔργα τῶν κλιμακωτῶν ἄρμων (Fugen) ἀναπτύξῃ εἰς τελείαν τέχνην. Τότε δύναται τις νὰ εἰπῃ, ὅτι κτετέθηκεν ἀκράδαντος βάσιν. Καὶ τί δὲν διδάσκει ὁ ὀργανοκρούστης παρὰ τοῦ ψάλτου τῆς Λειψίας, ὅστις, εἴπερ τις και ἄλλος, κατεῖχε τὴν τέχνην διὰ χειρῶν και ποδιῶν νὰ ἐκτελῇ τὰ μουσικά ἔργα και πάντοτε ἀλανθάπτως νὰ αὐστοχῇ τῶν προσηκόντων πλήκτρων ἐν εὐθέτῳ καιρῷ. Καὶ αὐτὸς ὁ βιολιστῆς εὐρίσκει ἐν τοῖς μελικῶς κρούσμασι (Sonaten) τοῦ Βάχ διὰ βιολίον και κλειδοκυμβαλον πολύτιμον πρὸς σπουδὴν ὕλην και ἐν τοῖς ἐν μέρει μεγαλοπρεπισταῖσι μέρεσι (Partien) και κρούσμασι διὰ τετράχορδον καλλιτεχνικὰ θέματα και προβλήματα, διὰ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων και τὴν σήμερον εἶτι δύναται νὰ ἐκπλήξῃ τὸν μουσικόν κόσμον.

Και ὅστις ποτὲ ἐνστερνίζεται κατὰ τιοῦτον τρόπον τὰ δημιουργήματα τοῦ Βάχ και ἐπὶ μᾶλλον και μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν θερμαίνεται, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐνθουσιᾶ ἐν ταῦτῷ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐκαλλιτέχνησε τοιαῦτα ἔργα; Δὲν ἵσταται πρὸ ἡμῶν ἐπίσης μέγας και αὐτὸς ὁ Βάχ, ὡς ἡ μουσικὴ αὐτοῦ; ἢ ἐξ ἀρχῆς ῥωμα-

λέος και τὸν πυρῆνα γερμανός ἀνὴρ μετὰ τῆς στερεᾶς τῆς κεφαλῆς κατασκευῆς και τῶν ἐν αὐτῇ βελίων μελανίων ὀφθαλμῶν αἰσεί πύρ ἐκ τοῦ βράχου ἐξερρηγνύετο! Ἐπὶ οὗτοι ὀμοῖος πρὸς βράχον ἀνυψοῦται ὁ Βάχ ἐκ τοῦ μέσου τῶν συναδελφῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μεθορίων δύο μουσικῶν αἰώνων και ὡς τὸ ἔργον τοῦ βίου αὐτοῦ και τὴν σήμερον εἶτι παρίσταται πρὸ ἡμῶν ἀκήρατον και ἀπείρακτον ὑπὸ τῶν μεταβαλλομένων ρευμάτων και διευθύνσεων τοῦ χρόνου, αὐτῷ σταθερός ὡς βράχος ἵσταται και ὁ ἀνὴρ πρὸ ἡμῶν. Ἀκράδαντος διαμένει εἰς ὅ,τι ἀληθές και ὀρθόν ἀνεγνώρισε, πιστός πρὸς ἑαυτόν και τὴν ἐνδόμυχον ἑαυτοῦ φύσιν, οὐδέποτε ὑπεκόπτειν εἰς τὰς ἰδιοτροπίαις τοῦ καινοῦ, οὐδέποτε ὀηρεῖται τὴν τοῦ πλήθους εὐνοίαν, οὐδέποτε ἐπιποθεῖν τὴν δόξαν και τὴν ἐξωτερικὴν εὐδοκίμησιν, μετ' εὐσεβείας ἀμείνων εἰς τὴν διδοκίμασμένην ἀλήθειαν, ἀνὴρ τῆς συνειδήσεως και τοῦ καθήκοντος. Ἐξ πατῆρ και παιδαγωγῶν ἀφθόνου σειρᾶς τέκνων, ἀκκράτως μαριμνῶν ὑπὲρ αὐτῶν και ἐργαζόμενος, ἀληθῆς πατριάρχης ἐν τῷ κύκλῳ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, πλήρης ἀγάπης, ἐπιμνηστικῆς και πρόθυμος εἰς θυσιᾶς, πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν δὲ αὐτοῦ ἐργασίαν και ἀκκος διδάσκαλος τῶν ἑκαθὰ διὰ μουσικῶν ὄρων πεπρωκισμένων υἱῶν, βάσιμος και ἐξείριστος εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπετέθηκεν ἐν τῇ φλογερότητι τοῦ πάθους, ἐν τῇ πλούτῃ τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἑσπεῖ τῆριον ἑαυτόν ἐν ἀύστηρῃ πνευματικῇ ἀγωγῇ, μέγας και ἔξοχος ἀκριβῶς ἐν τῇ περιορισμῷ, εὐλαβῆς και ὑποτασσόμενος εἰς τὴν θεῖαν βουλήν ἐν κρίσιμασι ἡμέραις και ἑαυτοῦ ἐπιλανθανόμενος. Ὅποιον σθένος αὐταπαρηήσεως καταδείκνυσεν ὁ μεγαλοφυῆς μουσουργός, ὅτε τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὰς πρώτας ὄρας ὀδημοῦργεῖ ἀριστούργημα τι και τὰς μετέπειτα ἀνευ δυσθυμίας ἀρμῆς μαθητῶν ἐδίδασκε λατινικὰ ἢ κλειδοκυμβαλον!

Παῦ εὐρίσκειται νῦν καλλιτέχνης πεπρωκισμένος διὰ τόσης ἐπιμελείας και καρτερικότητος και οὐδέποτε ἀποκάμων ἐν τῇ ἐπιτελείᾳ τοῦ καθήκοντος; «Ἐὶ ἔξοχον πνεῦμα εἶναι ἡ ἐπιμελεια, ἢ ὑπομονή», τὸ παράδοξον τούτο λόγιον κυριολεκτεῖται ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ι. Σ. Βάχ.

Ὅποιον ἐξαισιῶν πρότυπον εἶναι ὁ ψάλτης οὗτος τῆς Λειψίας διὰ τὸ σθεναρὸν γένος τῶν καλλιτεχνῶν! Ὅπου, ὡς κατὰ τοὺς νῦν χρόνους, τόσον νεσηρὰ και παραλελυμένη, ἀνίσχυρος και ὑπερηφισμένη μουσικὴ πολλάκις ἐπικρατεῖ, πόσον ἠθικῶς δύναται νὰ ἐπιβρᾷ ἡ τοῦ Βάχ μουσικὴ, ὁ τὸν πυρῆνα ὑγιέστατος ἀνὴρ νὰ ἐπενεργῇ, εὐθύς ὡς θελήσωμεν ν' ἀνοίξωμεν εἰς αὐτόν τὸ οὖς και τὴν καρδίαν! Νὰ παραδοθῇ τις εἰς τοὺς τόνους τούτους, νὰ λυθῇ τις εἰς τὸ ῥυθμικὸν αὐτόν, ὅποιον ἐπιρρωστικόν, καθαρτικόν και ὀρρωστικόν λουτρὸν διὰ τὴν νεολαίαν ἡμῶν!

Ὁ Βάχ ως διδάσκαλος καὶ παιδαγωγός, τίς δὲν ἠμολογεῖ, ὅτι εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἶναι πρὸς τούτο προωρισμένος; Διὸ ἄς ἐκλέξωσιν οἱ πλείστοι νεκροὶ καλλιτέχναι τῆς σήμερον αὐτὸν καὶ μόνον ὡς φίλον καὶ Μέντορα. Ἔστωσαν δὲ βέβαιοι ὅτι μόνου κέρδος ἐκ τούτου θὰ ἔχωσιν.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ)

Ἐν Ὁδησῶ

A. N. M.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΡΟΚΗΠΙΟΥ ΜΟΥ

ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ ΜΑΣ

Μία ἐντελὴς πρωτότυπος ἰδέα περὶ
περονοσπόρου.

Ὅταν εἰς σκοτεινὸν δωμάτιον διεισδύσῃ ἀκτὴς φωτός, βλέπομεν ἐντὸς αὐτῆς νὰ χορεύουν μυριάδες μόρια κονιορτοῦ, τὰ ὁποῖα μόνον χάριν τοῦ ἰδιαίτερου τούτου φωτισμοῦ καθίστανται δρατὰ.

Βεβαίως τὸ «ρεκόρ» τοῦ κονιορτοῦ ἔχουν αἱ Ἀθηναίαι εἰς τὰς ἐξοχὰς ὃ ἀήρ εἶναι σχετικῶς καθαρώτερος, εἰς τὰ βουνὰ ἐτι καθαρώτερος, εἰς τὰ παραθαλάσσια, πνέοντος θαλασσοῦ ἀνέμου, ἢ ἐν τῇ θαλάσῃ ὥρας μακρᾶς τῆς παραλίας, ὃ ἀήρ εἶναι τόσοσ καθαρός, ὥστε μία φωτεινὴ ἀκτὴς ἡλίου ἐξεταζομένη ἐντὸς σκοτεινοῦ θαλάμου σχεδὸν δὲν παρουσιάζει τὸ γνωστὸν θέαμα χορευόντων μαρίων κονιορτοῦ.

Ἄν τὰ μόρια ταῦτα συνιστῶντο ἀπλῶς ἐκ λεπτοτάτης κόνας ἄμμου, ἢ ἐξ ἀλεύρου ἀσβεστολίθου ἢ ἄλλης ἀνοργάνου οὐσίας, τὸ κακὸν δὲν ἦτο μέγα, ἀλλὰ δυστυχῶς ὑπάρχουν καὶ ὀργανικαὶ οὐσίαι, λεπτόταται ἴνες ξύλων, τρίχες, πτῖλα καὶ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα εἰσπνεόμενα γερμίζουσι τοὺς πνεύμονας ἀκαθαρσίας. — Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνοργάνων καὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ καὶ ζωντανὰ ὄντα, στρογγύλα ὡς σφαῖραι, ἢ ἐπιμήκη ὡς αὐγά ἢ ζαρωμένα ὡς σταφίδες.

Αὐτὰ εἶναι σπόροι καὶ σπέρματα διαφόρων φυτῶν μικροσκοπικῶν ὡς καὶ σπόρων μικροβίων. Ἐἶδετε βεβαίως καμμίαν φοράν μουχλιασμένα ξύλα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἐν ξηρᾷ καταστάσει μὲ τὸ παραμικρὸν τίναγμα νὰ ξεσκονίζωνται καὶ νὰ γερμίζουσι τὴν ἀτμόσφαιραν μὲ κονιορτὸν δυσώδη ὄζοντα μούχλας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ελαφρότατοι σπόροι τῆς μούχλας αἰωροῦνται ἀόρατοι καὶ περιμένουν εὐκαιρίαν νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τι ὑγρὸν ἀντικείμενον διὰ νὰ φυτρώσῃ ἐκεῖ γεννῶντες παχέαν βλάστησιν μούχλας.

Ἀλλ' οἱ σπόροι παρασίτων ἀπικισίων αἰωροῦνται ἐπίσης ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾷ· αὐτοὶ διακρίνονται τῶν εὐρώτων (τῶν μικρομυκήτων τῆς μούχλας) κατὰ τούτο ὅτι ἀντὶ νὰ ἐπιπέττωσιν ἐπὶ

νεκρῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν τοῦ ἄρτου, τοῦ τυροῦ, τοῦ τουρσιτοῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἐπιπέττωσι κατὰ ζῶων καὶ φυτῶν. Π. γ. τὸ ἠϊδιον τῆς ἀμπέλου κάμνει νὰ μουχλιαζοῦν τὰ φύλλα τῶν ἀμπέλων προκαλοῦν τὸ λεγόμενον «στάχτωμα τῶν φύλλων» τῆς. — Εἰς συγγενῆς τοῦ μύκης, τὸ «ἠϊδιον τῶν ἀμνῶν» προσβάλλει οὐχὶ φυτὰ ἀλλὰ τὸ στόμα τῶν ἀμνῶν, ἀναπτύσσεται ἐντὸς αὐτοῦ καὶ προκαλεῖ τὴν νόσον «ἀφτρα», ἣτις εἶναι μεταδοτικὴ καὶ διὰ τὰ ἀνθρώπινα βρέφη, καὶ οὐχὶ σπανίως βασανίζει φοθερὰ τὰ μωρά. — Οἱ ἀπλοικώτεροι ἀποδίδουσι τὰς τοιαύτας νόσους εἰς αὐτόματον γένεσιν τοῦ κακοῦ, ἢ δὲ λεγομένη «κουτοκρατία» μάλιστα πρᾶσθεύει ἀνοήτως ὅτι ἡ νόσος γεννᾶται ὅταν ἡ λεχὼ πιάνῃ ἀλεύρι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾷ αἰωρομένων σπόρων γεννᾶται ἡ νόσος.

Τὸ μικροβίον τοῦ ἐλάθους πυρετοῦ, περὶ τοῦ ὁποῦ μὲχρι τούδε ἐνομιζέτο ὅτι περιπλανᾶται ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾷ, φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκεῖ πολὺ σπάνιον καὶ ὅτι οἱ πυρετοὶ μεταδίδονται οὐχὶ διὰ τοῦ μιάσματος τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ πρὸ παντός ἐμβολιάζονται ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον διὰ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων.

Ἄπ' ἐναντίας ἕτερα μικροβία, τὰ τῆς περιπνευμονίας καὶ τῆς πνευμονικῆς φθίσεως, περιπλανῶνται οὐχὶ σπανίως ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾷ. Καὶ τὸ μὲν μικροβίον τῆς φθίσεως εὐρίσκεται ἐκεῖ κυρίως μόνον εἰς τὰ δωμάτια φθισιάντων ἀνθρώπων ἢ εἰς σταύλους φθισιάντων κτηνῶν, ἐνῶ τὸ τῆς περιπνευμονίας ζῆ καὶ πολλαπλασιάζεται ἐν ὑπαίθρῳ καὶ μακρὰν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους σκιερῶν τοποθεσιῶν, καὶ εἰς ψυχρὰς ἡρινας τοποθεσίας ἀκόμη. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ταλαίπωρον ὄδοιπρον, ὅστις καταλαμβάνομενος ὑπὸ τῆς νυκτὸς κατακλίνεται εἰς τόπον ἐνθα φύσει αὐτὸς ἴσκιος εἶναι βαρὺς, ἢ εἰς τόπον ἐνθα «ξεμπουκάρει μιὰ κλεισοῦρα ἢ στενὴ χαράδρα εἰς τὸν κάμπον καὶ σπορίζει τὸ ἀγιάζι». Ἡ ξυπνίση τὴν ἄλλην ἡμέραν μὲ πονοκέφαλον, ζαλισμένος, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὥρων θὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐκοιμήθη εἰς «πουντότοπον».

Ἀλλὰ μήπως ὄλαι σχεδὸν αἱ νόσοι δὲν πολλαπλασιάζονται οὕτω διὰ τῶν ἀοράτων σπερμάτων τῶν ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾷ αἰωρομένων, αἱ ἐπιζωοτῆται τῶν κτηνῶν καὶ αἱ νόσοι τῶν φυτῶν;

Ἦ νὰ πρωτοκάμωμεν κατὰ τῆς πληθῆος τῶν νόσων, αἵτινες ἐπιβουλεύονται ἢ τὴν ζωὴν μας ἢ τὴν περιουσίαν μας, ὅπερ εἶναι κατ' οὐσίαν ἐν καὶ τὸ αὐτό; Ὅταν μὲ καταστρέψῃ οικονομικῶς ὁ περονοσπόρος, ἢ ἐνδοει, ἢ ἄλλειψις μέσων συντηρήσεως, ἢ πείνα μὲ φονεῖ ἢ ἀποδεκατίζει τὰ παιδιὰ μου. Ὅταν ὁ ἀνθραξ ἐνοσκήψῃ εἰς τὰς ἀλγὰς μου καὶ πίπτουν αὐταὶ νεκροὶ ὡς κεραυνόπληκτοι, βεβαίως τὸ φάσμα τῆς ἐνδοείας προσβάλλει ἐπίσης εἰδεχθέστατα πανταχόθεν.

Ἡ ἐπιστήμη ἀνεκάλυψεν ἱκανὰ φάρμακα κατὰ τῶν ἀοράτων τούτων ἐχθρῶν μας. Ἡ κίνησις ξημπερθεύει οὐκ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν, τὸ θεῖον θεραπεύει ριζικῶς τὴν «μπάστραν» τῶν ἀμπέλων καὶ ὁ θεϊκὸς χαλκὸς δὲν θεραπεύει μὲν ἀλλὰ τοῦλάχιστον προλαμβάνει τὸν περονοσπόρον τῆς ἀμπέλου καὶ τὸν θαυλίτην τοῦ σίτου.

Ἦλὴν ἐδῶ γεννᾶται ἐν ζήτημα, ἂν ὁ ἀνθρώπος ἔχῃ διὰ τὰς ἀσθενείας του τὴν κίνησιν ἢ τὴν μορφίην καὶ τὰ ἀντισηπτικά διὰ τὰς πληγὰς του, διὰ δὲ τὴν ἀμπέλον τὸ θεῖον καὶ τὴν γαλαζόπετραν, τί ἔχουν ἀρὰ γε τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τὰ ἄγρια φυτὰ νὰ ὑπερασπίζονται ἐλλείψει φαρμάκων κατὰ τῶν μυρίων σπερμάτων νοσογῶν μικροβίων καὶ περονοσπόρων, ἅτινα γερμίζουσι τὴν ἀτμόσφαιραν;

Τὰ ζῶα ἐν γένει ὡς καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔχουν ἐν τῇ ἀίματι των τὰ λεγόμενα λευκὰ αἰμοσφαιρίδια. Ταῦτα εἶναι βεβίως νύτταρα τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀποχωρισμένα αὐτοῦ πλέουσι ἐν τῇ αἵματι ὡσπερ ζωντανὰ μικροβία γεννηθέντα ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ μας ἔχοντα ἰδιαίτερον ζῶον καὶ ἐπάγγελμα τὸ τοῦ μικροβιοκονιηγοῦ.

Ὅταν συναντήσῃ τὸ αἰμοσφαιρίδιον ἐν τῇ αἵματι κανὲν ξένον νοσογῶνον μικροβίον, ἀμέσως τὸ σταματᾷ καὶ κατατίνει τοὺς γλοιώδεις ἐκ πύου πλοκάμους του, τὸ συλλαμβάνει, τὸ φονεῖ καὶ τὸ τρώγει. Ἦλέπετε, φυσικὴ διαδικασία . . . δὲν ἐρωτῶνται τὰ μικροβία μεταξὺ των πῶς ἠνομάζεσθαι καὶ πῶς κατοικεῖς κ.τ.λ., ἀλλ' ἀμέσως μὰ χυψιά καὶ ἀτελείωσιν. — Ὅταν ἡμῖς ὁ ὀργανισμὸς εἶναι ἐξηνητημένος ἐκ κρυολογήματος, ἐκ καταχρήσεων, ἐξ ὑπερβολικοῦ καμάτου, τότε τὸ αἷμα ἔχει δυσκρασίαν, καὶ τὰ λευκὰ αἰμοσφαιρίδια «τὰ ἀπυνομικὰ μικροβία τοῦ ὀργανισμοῦ» ἔχουν, τρόπον τινά, «μαχμουρλίκι», ὡσπερ ἀπυφύλακτος ἀνεπαρκῶς πληρονομένοι, καὶ τότε αἱ νόσοι εἰσβάλλουσι ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσιν τὰ μικροβία τοῦ πυρετοῦ, τῆς περιπνευμονίας, τῆς ἰνφλουέντζας, τοῦ ρευματισμοῦ.

Ὅταν μετὰ ταῦτα συνέλθουν τὰ λευκὰ αἰμοσφαιρίδια, προετοιμάζονται συνήθως αἱ ἀποφασιστικὴν μάχην, καταλαμβάνουσι ἐπιχειροῦσι θέσεις, ἐρίζουσι μίαν ἴσριν πρὸς γενικὴν ἔφεσον (συνήθως τὸ ἀπόγειμα) καὶ ἀρχίζει μανιωδῶς πάλιν εἰς ὄλην τὴν γραμμὴν, ἐξ ἧς τὸ αἷμα θερμαίνεται καὶ ὅσας ὥρας διαρκεῖ ἐν τῷ ὀργανισμῷ μας ἡ μάχη μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν μας καὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐχθρῶν μας, ἔχομεν ὑψηλοὺς θερμοκρασίας (κοινῶς πυρετόν).

Ἀλλὰ τὰ φυτὰ πῶς ὑπερασπίζονται κατὰ τῶν μυρίων περονοσπόρων, ἠϊδίων καὶ λοιπῶν μικροσκοπικῶν ἐχθρῶν των; Ἦν πρώτοις μεταχειρίζονται μηχανικῶς μέσα. Ἡ λευκὴ π. γ. φέρει τὰ φύλλα τῆς ἐπὶ λεπτοτάτων μίσχων, ὥστε ταῦτα μὲ τὴν ἐλάχιστην πνοὴν ἀνέμων ταλαν-

τεύονται, «τρεμουλιάζουν» καὶ ἀποτινάσσουσι τὰ ἐπ' αὐτῶν νοσογῶνα σπέρματα ὡς καὶ ἐπιβλαβῆ ἔντομα πρὸ τοῦ νὰ κάμουν ζημίαν τινά.

Ἀλλ' ἓνα περιεργότατον τρόπον ἀμύνης ἀνεκάλυψεν ἐσχάτως οἱ βοτανικοὶ ἐπὶ τῆς φιλορίας. Τὸ ἑνὸν τοῦτο, γνωστὸν εἰς ἡριανὰ μέρη ὑπὸ τὸ ὄνομα «τίλιο», ἔχει μεγάλα καὶ εὐχυμα καταπράσινα φύλλα, τὰ ὁποῖα τρυφερὰ ὡς μαρούλια ἰδίως τὴν ἀνοιξιν θὰ ἐκινδύνουσι μεγάλης ἀπὸ πρᾶσιλᾶς περονοσποροειδῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὴν κάτω πλευρὰν τῶν φύλλων ἰδίως ἐκεῖ ὅπου συρρέουσι τὰ χονδρὰ αὐτοῦ νεῦρα σχηματίζονται μικρὰ κοιλώματα, στεγαζόμενα ἐπιτυχῶς διὰ τριγῶν καὶ λεπτοῦ χυοῦ. Τὰ κοιλώματα ταῦτα ὀνομασθήσαν ὀματιδία (omacellae), διότι χρησιμεύουσι ὡς ζεστή καὶ ἀσφαλὴς κατοικία μικρῶν ζωήριων.

Ἀρχικῶς τὰ ζωήρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρθρωτὰ μὲ 8 πόδας καὶ ὀργανισμὸν μικροσκοπικωτάτης ἀρχῆς, θεωρήθησαν ὡς ἐχθροὶ τοῦ φυτοῦ, ἀλλ' ἦδη τὸ μικροσκοπικὸν ἀπεκάλυψε τὴν ἀληθῆ φύσιν των. — Ταῦτα εἶναι, φίλτατε ἀναγνώστα, αἱ ἀπυνομικαὶ ὑπάλληλοι τοῦ φύλλου, καὶ τὰ «ὀματιδία» δὲν εἶναι τυχαῖα κοιλώματα, ἀλλὰ τὰ ἀπυνομικὰ καταστήματα τῶν φύλλων. Τὴν νύκτα ἐξέρχονται τὰ ἐν λόγῳ ἀραχνοειδῆ ζωήρια ἐκ τῶν κρυφίων των, περιπολοῦσιν ἐπ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων εἰς πᾶσαν διέθυνσιν· ὅπου δὲ συναντήσῃ ἐν αἰγῶν ἢ σπέρμα περονοσπόρου ἢ ἄλλου ἐχθροῦ τῶν φυτῶν, τὸ συλλέγουσι καὶ τὸ πηγαίνουσι εἰς τὸ «ὀματιδία» των. Βεβίως δὲν κάμνουσι ἡμελέττας ἀπὸ τὰ αἰγῶ τοῦ περονοσπόρου, οὔτε σοκολάταν, ἀλλ' ὅπως ὅποτε τὰ τρώγουσι καὶ τὰ ἐμποδίζουσι τοῦ νὰ βλαστήσῃ.

Λοιπὸν . . . συμπεράσμα . . . τὰ σπέρματα τῶν περισσοτέρων νόσων τῶν φυτῶν μετακρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀέρος ὑπὸ μορφήν μικρῶν ἠϊῶν, τὰ ὁποῖα φυτρῶνουν καὶ γεννοῦν εἶδος παρασίτου φυτοῦ (ἀναλόγου πρὸς τὴν μούχλαν) — ἐπὶ τῶν φύλλων ἡμῶς πολλῶν φυτῶν βιοῦσι μικροσκοπικὰ ἀραχνοειδῆ ζωήρια, τὰ ὁποῖα τρώγουσι τὰ ἐν λόγῳ σπέρματα καὶ προφυλάττουσι αὐτὰ τὸ φυτόν. Μερικὰ εἶδη τῶν φυτῶν περιποιοῦνται ἰδιαζόντως τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐχθρῶν των σχηματίζοντα κάτωθι τῶν φύλλων των κρησφύγετα καὶ εἰδικὰ καταλύματα δι' αὐτὰ.

Ἄν ἡμῶν μικροσκοπῶς, θὰ ἐπεδιόδη ἐἰς τὴν μικροσκοπικὴν ἐρευναν τῶν φύλλων τῆς ἀμπέλου, μὴ τυχὸν ποικίλαι τινὲς αὐτῆς ἔχουσιν ὑπὸ τὰ φύλλα των «ὀματιδία» ὡς ἡ φιλορία, καὶ μήπως ὑπάρχουν ἐκεῖ τὰ χρησιμώτατα ἐκεῖνα ζωήρια, τὰ ὁποῖα τρώγουσι τὰ σπέρματα τοῦ περονοσπόρου.

Ὁμολογῶ ὅτι δὲν κατάρθωσα ἀκόμη νὰ σχηματίσω θετικὴν ἰδέαν περὶ τῆς φυσικῆς ἀντοχῆς τῶν διαφόρων κλημάτων εἰς τὸν περονοσπο-

ρον, διότι κλήματα ἐγνωσμένης ἀντοχής εἰς τὸν δεῖνα τόπον θεωροῦνται εὐπρόσβλητα εἰς τὸν τάδε, καὶ κάποιος δημοσιογραφῶν μεμφίμοιρος, ὅστις ἔχει ἴσως κτήματα οὐχὶ μόνον ἐν Ἑλλάδι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῶν Οὐρανῶν, συνεπέρανεν ἐκ τούτου ὅτι ἔπρεπεν ἡ Κυβέρνησις νὰ φέρῃ Γάλλους γεωπόνους, ἀφοῦ οἱ ἡμέτεροι δὲν κατώρθωσαν ἀκόμη νὰ λύσουν αὐτὸ τὸ στοιχειώδες ζήτημα. Πρὸς δυστυχίαν μας ἀντὶ νὰ λύσουν τὸ ζήτημα ἀποφασίζοντες καὶ διατάσσοντες ἐν συνεδίῳ, ὅτι ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς π. χ. θ' ἀντέχουν εἰς τὸν περονόσπορον τὸ δεῖνα καὶ τὸ τάδε κλήμα, μᾶς περιπλέκουν τὴν ὑπόθεσιν ἔτι χειρότερα καὶ λέγουν ὅτι ἡ φυσικὴ ἀντοχὴ τῆς ἀμπέλου κατὰ τοῦ περονόσπορου δὲν εἶναι μόνον ὑποκειμενικὴ, ὅ ε. ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς «κράσεως» ἐκάστου κλήματος, ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικὴ, ὅ ε. ἐξαρτωμένη ἐκ τῶν φυσικῶν ἐχθρῶν τοῦ περονόσπορου, ἐκ τῆς ὑπάρξεως ὄηλ. καὶ μὴ τοιούτων.

Γνωρίζω ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι ἐντελῶς νέα καὶ πρώτην ἤδη φορὰν ρίπτεται, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινόν, οὔτε διδῶ ὑπόσχεσιν ἂν ποτε θὰ χρησιμοποιηθῇ πρακτικῶς. Ὁ ἄνθρωπος ἐξημέρωσε τὸν σκύλον διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ ποιμνία ἀπὸ τοῦ λύκου· θὰ κατορθώσῃ ἄρα γε ποτὲ νὰ ἐξημερώσῃ ἀράχνας διὰ νὰ φάγουν τὸν περονόσπορον καὶ γλυτώσωμεν ἀπὸ τὸν θεικὸν χαλκόν; Βίθε.

P. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΕΞΟΧΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ

[Ἐκ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Ὀλταμάρ].

Δὲν ὑπάρχει διδασκαλία μὴ κεκτημένη παρὰ τὴν θεωρίαν καὶ τὸ πρακτικὸν μέρος. Τούτο ἀληθεύει ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν. Αἱ ἀρισταί τῶν νομοθεσιῶν δὲν ἐξισοῦνται πρὸς τὴν πραγματικὴν εὐποιίαν. Πρὶν ἢ ἀκροασθῆ τὰ μαθήματα τοῦ ἐκ Σαβοΐας ἐφημερίου δ' Αἰμίλιος εἶχεν ἤδη ἐξασκῆσαι πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ καθήκοντα τὰποτελοῦντα τὴν ἀρίστην ἐκδήλωσιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Εἶχε μάθει νὰ ἐξασκῆ ἐμπράκτως τὴν ἀγαθοεργίαν, ν' ἀνακουφίζῃ τοὺς πάσχοντας οὐ μόνον διὰ τοῦ βαλλαντίου του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς περιθάλψεώς του, καὶ νὰ προστατεύῃ τοὺς ἀδυνάτους κατὰ τῶν δυναστευόντων αὐτούς. Μετεβάλλετο εἰς ἐπιστάτην αὐτῶν, μεριμνῶντα αὐτοπροσώπως καὶ κατα-

τρίθοντα πρὸς τούτο πάσας αὐτοῦ τὰς ἄρας. Τὸ τοιοῦτον ἀναλογεῖ πως πρὸς τὸ προομιαικὸν στάδιον τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς δικηγόρους, ὅπως διανύσωσιν ἐν τῷ γραφεῖῳ νομομαθοῦς τινος, καὶ τοὺς ἰατροὺς ἐν τοῖς νοσοκομείοις καὶ τοὺς μέλλοντας κληρικούς ἐν τοῖς κατωτέροις βαθμοῖς. Τούτο δὲ πρὸ πάντων οἱ Ἀμερικανοὶ ἐφήρμοσαν θαυμασίως ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν. Οἱ νέοι ἐξέρχονται ἀκείθεν ἐφωδιασμένοι διὰ πείρας τοῦ βίου· ἔμαθον αὐτοῖσι τὴν τέχνην τοῦ ἄραν, τὴν ὠφελιμωτάτην πασῶν, συνεχέστατα δὲ παράμελουμένην. Ὅθεν αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι φαίνονται κατανοήσασαι πολὺ κάλλιον ἢ ἡ Εὐρώπη πᾶσαν τὴν σημασίαν τῶν ἐπομένων στοχασμῶν τοῦ Αἰμίλιου: « Πᾶσα ἡ ἐν τοῖς » ἐκπαιδευτηρίοις ἀποτελουμένη μάθησις δὲν ἰσοφάρίζει πρὸς ἑτέραν, σημαντικωτέραν ἔτι γνωσῶσιν, τὴν ἐφαρμογὴν δηλαδὴ τοῦ ἀποκτήματος « αὐτοῦ εἰς τὰς ἐξείς τοῦ βίου... Διδάξατε » ἐμπράκτως μᾶλλον ἢ διὰ τοῦ λόγου τὰ πρὸς » τοὺς παῖδας μαθήματα, ὡς μὴ μάθωσιν ἐκ » τῶν βιβλίων οὐδὲν ἐξ ὧν ἢ πείρα δύναται » νὰ διδάξῃ αὐτούς. »

Καὶ μετὰ τούτας ἔτι φροντίδας, μελέτας καὶ ἀσκήσεις ἢ ἠθικὴ ἀγωγή τοῦ Αἰμίλιου θὰ ἔμενε ἀτελής, ἐὰν δὲν ἐδιδάσκετο νὰ χαλιναγωγῆ ἑαυτὸν. Ὅφειλε νῦν νὰ συνάψῃ ἀγῶνα πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καρδίαν, ἀγῶνα ἐπιδύονον, ἀλλ' ἀναγκαῖον· καθότι ἀδὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι τις ἀγαθός, λέγει ὁ Ρουσσώ, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἐνάρετος· ἢ τοῖς πρέπει νὰ δαμάξῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ πάθη. Ὅθεν ἀπαιτεῖ ὅπως ὁ μαθητὴς, μόλις συμπληρώσῃ τὸ εἰκοστὸν δεῦτερον τῆς ἡλικίας του ἔτος, ἀπομακρυνθῆ ἐκείνης, ἢν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀγαπᾷ εἰς τὸν κόσμον, ἀναβάλλῃ δ' ἐπὶ μακρὸν τὴν φλογερῶς παθουμένην μετ' αὐτῆς συνένωσιν. Ἡ δοκιμασία φαίνεται τόσον δεινὴ εἰς τὸν νέον, ὥστε ὁ παιδαγωγός του, ὅπως τὴν ἐπιβάλλῃ, ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῆ διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐξουσίαν του καὶ νὰ ὑπενθυμίσῃ αὐτῷ τὴν περὶ ὑπακοῆς ὑπόσχεσιν του. Ἡ ὑποχρέωσις τῆς αὐτοθυσίας ἐπιβάλλεται καὶ κατὰ τοὺς συγχρόνους ἡμῶν καιροὺς εἰς τοὺς νέους διὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, τὸ σχολεῖον τοῦτο τῆς ἠθικῆς, ἐνθα μονόθενται τὰς δυσκόλωτάτας τῶν ἀρετῶν, τὴν ὑπακοήν, τὴν περιφρόνησιν τοῦ κινδύνου, τὴν ἀποξένωσιν ἀπὸ πάσης τοῦ βίου τρυφῆς. Ἀλλὰ ὁ Αἰμίλιος δὲν πρόκειται νὰ καθυποβληθῆ εἰς τὴν δίαιταν τοῦ στρατῶνος καὶ τοῦ στρατοπέδου. Πρόκειται νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν οἰκιακὴν ἐστίαν καὶ νὰ δαπανήσῃ δύο ἔτη περιερχόμενος τὴν Εὐρώπην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεώς του, τοῦθ' ὅπερ ἐφαρμόζουσιν οἱ Ἀγγλοὶ πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸ πρακτικὸν στάδιον, παρεδέχθησαν δὲ κατ' ἀπορίμνησιν ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ Ἀμερικανοί. Ἄλλοτε καὶ αὐτοὶ

οἱ τεχνῖται ἀνεπλήρουν τὴν μαθητείαν των μεταβαίνοντες ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἐκταλοῦντες τὸ ἐπάγγελμά των. Ὁ σκοπὸς δὲν ἐπιδιώκει ὁ Ρουσσώ συνδέεται μετ' ὀλοκλήρου τοῦ περὶ ἐκπαιδεύσεως συστήματος αὐτοῦ καὶ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον αὐτοῦ μέρος. « Ἀφοῦ ἐξήτασεν ἑαυτὸν, » λέγει, ἐν ταῖς φυσικαῖς αὐτοῦ σχέσεσι μετὰ τῶν » ἄλλων ὄντων καὶ ἐν ταῖς ἠθικαῖς μετὰ τῶν » ὁμοίων του, ἀπομένει εἰς τὸν Αἰμίλιον νὰ ἐξετάσῃ ἑαυτὸν ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτοῦ σχέσεσι μετὰ τῶν συμπολιτῶν του. » Δὲν ταξιδεύει τις ἀπλῶς διὰ νὰ ταξιδεύσῃ. Πρέπει ν' ἀποβλέπῃ καὶ εἰς διδακτικὸν τινα σκοπὸν, ἐὰν θέλῃ ν' ἀρυσθῆ ὄφελός τι ἐκ τῶν ταξιδίων.

Ὁ Ρουσσώ δ' ἐμερμηγήσῃ νὰ καταστράσῃ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πρόγραμμα ζητημάτων πρὸς μελέτην, ἀναγομένων εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ δημόσιον δίκαιον. Αἱ εἰς αὐτὸ ἀναφερόμεναι σελίδες εἶνε οἰονεὶ ἀπαύλασμα τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου, ἔργον ὅπερ ἐνεκεν ἰδιαιτέρων περιστάσεων ἐδημοσιεύθη ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ Αἰμίλιου, ἐν καὶ οὗτος προῦριστο νὰ δημοσιευθῆ μεταγενέστερον, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς συμπλήρωμα ἐκείνου. Ἐνῶν δὲ μαθήματα πολιτικῶν γνώσεων συμπεριλαμβάνοντα ὑπὸ διαφόρους ἑνομασίας εἰς τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς κατωτάτης καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, μετὰ μαθημάτων ἠθικῆς. Καὶ τούτο εἶνε νομιζόμενον τὸ τελευταῖον δάνειον τὸ ληφθὲν ἐκ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Ρουσσώ, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῆ ἡ τοιαύτη διδασκαλία ὡς παρ' αὐτοῦ πηγάζουσα. Ἄλλ' ἢ γινομένη ἐφαρμογὴ αὐτῆς μαρτυρεῖ ζῆλον μᾶλλον ἢ ὀξυδέρκειον. Ἦδη κατὰ τὸ 1789 αἱ γραφαὶ ὑποθήκῃ τῶν ἐκλογῶν τῆς τρίτης τάξεως κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν μελλόν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως περιείχον τὴν ἀπαιτήσιν καταρτισμοῦ συστήματος ἐκπαιδευτικοῦ ἱκανοῦ ὅπως μορφώσῃ πολίτας. Διάφορα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου κλητήθησαν σχέδια ὑπὸ τῶν Ἰθνηκῶν Ἀντιπροσωπειῶν, ἢ δὲ Ἰθνησοῦνέλευσις κατὰ τὸ 1794 ἰδίως εἶπε τίλος διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἰδικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, τοῦ Συντάγματος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καὶ τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς δημοκρατικῆς ἠθικῆς. Ἐπὶ τῆς τρίτης Δημοκρατίας τὸ μάθημα τῶν πολιτικῶν γνώσεων εἰσῆχθη καὶ κῆρις ὡς ὑποχρεωτικὸν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Ὅσπερ ἡ ὑπερίσχυσις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν λόγῳ μαθήματος ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν Ἑλλάδι ἐπ' ἐνοχίας εἶνε αὐτὸ καρπὸς πολὺ προγενεστέρας ἐξουσιώσεως μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Οὐχ ἦττον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μόνον τοῦ ἡμισπονδιακοῦ κανονισμοῦ τῆς 13 Ἀπριλίου 1875 περὶ ἐξετά-

σεων τῶν νεοσυλλέκτων, περιλαμβάνοντος καὶ ζητημάτων ἐπὶ τῶν κυριωτάτων συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Συντάγματος, τὰ καντόνια ἠδυνήθησαν νὰ διοργανώσωσι προσηκόντως τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ νὰ τελειοποιήσωσι τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάλογον. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶνε προτιμότερον νὰ μετατεθῆ αὕτη εἰς τὰ ἔτη τὰ ἀμέσως προηγούμενα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ νέος εἰσάγεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, παρὰ ν' ἀπευθύνηται εἰς παιδιὰ, οὐδεμίαν ἔχοντα γνώσιν τῶν διδασκομένων. Εἶνε τάχα δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ περὶ τοῦτο ἡ αὐτογνωστικὴ μέθοδος καὶ νὰ τεθῶσιν ὡς θεμέλια τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διδασκαλίας αἱ συγκακριμέναι γνώσεις, ἐφ' ὧν θὰ βασισθῆ σύμπαν τὸ ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα; Ὁ Ρουσσώ αὐτὸ ἐπέσθευεν, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ ἐμεσος ἀτομικὴ παρατήρησις ἐκ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων ἄγει πρὸς τὰς θεωρητικὰς σκέψεις καὶ πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν πηγάζοντα συμπεράσματα. Διὰ τοῦτο ἤθελεν ἵνα ὁ Αἰμίλιος, ὅπως σπουδάζῃ τὰ διάφορα πολιτεύματα καὶ συγκρίνῃ αὐτὰ πρὸς ἄλληλα, ἐπισκοφῆ τινὰ τῶν μεγάλων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἔτι περισσώτερα τῶν μικρῶν. Ἀντὶ νὰ ὑποχρεωθῆ ν' ἀναγνώσῃ τὸν Ἰρότιον, διὰ νὰ μάθῃ ἐξ αὐτοῦ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου, στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ πρόκειται νὰ γνωρίσῃ, « πεποιθὴς ὅτι προκειμένου περὶ οἰκισθῆσθε παρτηρήσεως ὀφείλει τις νὰ μὴ ἀναγινώσκῃ, » ἀλλὰ νὰ βλέπῃ. Ἡ δὲ εἰρηθὴ ἄρα γε ἠναγκασμένοι νὰ διαγράψωμεν ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν διδασκῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, κατὰ μείζονα δὲ λόγον καὶ τῆς κατωτάτης τὰς στοιχειώδεις πολιτικὰς γνώσεις καὶ ν' ἀφήσωμεν τὸ ἐπιβλαβὲς αὐτὸ χάσμα εἰς τὴν γενικὴν ἐκπαιδεύσιν τῶν παιδίων, ὅτινα κατὰ τὸ πλείστον δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ φοιτήσωσιν εἰς ἀνωτέρας τάξεως σχολεῖα; Οὐχὶ βιβλικῶς ἡμεῖς ἀπ' ἐναντίας φρονούμεν ὅτι πρέπει νὰ παρακάμψωμεν δεόντως καὶ ἱπιτυχῶς ταύτην τὴν δυσχέρειαν. Διὰ τὴν νὰ μὴ ἀκολουθήσωμεν, προκειμένου περὶ τοῦ μαθήματος τούτου, τὸ σύστημα τὸ ἐφαρμοζόμενον διὰ τὴν Γεωγραφίαν, ἐνθα ὡς σημεῖον ἀφετηρίας λαμβάνοντα οἱ τόποι οἱ γνωστοὶ εἰς τὸ παιδίον, ὅπως ἀχθῆ τούτο βαθμῶδ' ἐκ τοῦ ἀγνωστοῦ εἰς τὸ γνωστὸν; Ἄς μὴ θέσωμεν ἀμέσως εἰς χεῖρας τοῦ ἐγχειρίδιον πολιτικῶν γνώσεων, καθ' ἣν τρόπον δὲν ἐπιβιβάζομεν αὐτὸ ἀμέσως διὰ τῶν γνώσεων ἐγχειρίδιον τῆς Γεωγραφίας. Δὲν ὑπάρχουσι τάχα εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἐν ᾧ ζῆ τὸ παιδίον, περιστατικὰ τινὰ πρὸς ἃ δύναται νὰ δηγηθῆ ἢ προσεγγῆ του καὶ τὰ ὅποια εἶνε τοιαῦτα, ὥστε νὰ μυήσωσιν αὐτὸ βαθμῶδ' καὶ κατ' ὀλίγον, ἵνα ἐνοήσῃ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς κέκληται ἡμέραν

τινά και αυτό να δράση; Και αυτό το χωρίον ένθα κατοικεί δύναται να χρησιμεύση ως ο πρώτος στοιχειώδης τίναξ της εκ του φυσικού μελέτης, διότι και ο άγροτικός πληθυσμός παρέχει εις τον παρατηρητήν τα ουσιαστικά χημικηριστικά της μεγάλης κοινωνίας, ης οι δήμοι είνε τα συστατικά. Η διαίρεσις της εργασίας, το πρώτιστον αυτό γνώρισμα έν πάση δηλαδή ανθρώπων, δι' ου έκαστος έπαρκει εις πάσας τας ιδίας αυτού ανάγκας, άφιερών τας δυνάμεις του εις έν μόνον είδος ένασχολήσεως, αντιπροσωπεύεται κατά τρόπον αίσιθτόν εις τα διάφορα έπαγγέλματα περι ή καταγίνονται οι κάτοικοι, γινόμενοι γεωργοί, χειράνακτες, έμποροι, ή εις τα διάφορα εργαστήρια, προς τα όποια πάντοτε τα παιδιά δεικνύουσι μεγάλην περιέργειαν, οίον εις τας γεωργικάς έπαυλεις, τούς σταύλους, τα γαλακτοκομεία, τα σιδηρουργεία, τα κρεοπωλεία, τα άρτοποιεία κλπ. Ακολουθως ύπάρχουσι τα κυριώτερα μέρη της δημοτικής διοικήσεως, φανερά ου μόνον εις το κτίριον του δημαρχείου, ένθα τοιχοκολλώνται τα επίσημα άγγέλματα, συνέρχονται δε οι δημοτικοί σύμβουλοι, και οι πολιται προς τούτους κατά τας ήμέρας της ψηφοφορίας, αλλά και εις το άτομον του δημάρχου και των όργάνων αυτού, εις το όποιον προπαιτοποιείται ή δημοτική έξουσία. Τα διάμεσα έλατήρια της διοικητικής μηχανής διαφεύγουσι βεβαίως την αντίληψιν του παιδίου' αλλά τοιλάχιστον βλέπει τα όγκωδέστερα αυτής έξαρτήματα και μόνη ή θεα του άγροφύλακος έντυπώνει εις την φαντασίαν του παιδίου την ιδέαν της άπτυνομίας, του σεβασμού της ιδιοκτησίας και της έν τη δόξω εύταξίας. Ηδη δύναται να προαισθάνηται ότι αι άτομικαι θελήσεις και τα ιδιωτικά συμφέροντα δέον να καθυποτάσσονται εις το γενικόν συμφέρον. Αρχίζει προσέτι να κατανοή ήτοι ή χωρισμός των ύπουργημάτων και των έξουσιών. Μόνη ή θεα ναού και σχολείου τινός, του ιερέως ή του διδασκάλου μυεί και διδάσκει το παιδίον τας μεγάλας ένδηλώσεις της ανθρωπίνης ενεργείας, τας υπερβαινούσας τον όρίζοντα των όήμων και αυτού του Κράτους προσέτι. Ηλείστα δ' όσα άλλα αντίκειμενα το καθοδηγοϋσιν ένα διαβλέπει τούς δεσμούς τούς συνανούντας δήμόν τινα προς τούς λοιπούς, προς το έθνος δλοκληρον και προς αυτήν την έθνικότητα, οίον οι γειτονικοί όδρομοι και αι μεγάλαί λεωφόροι αι άγρουσαι εις την πρωτεύουσιν του καντονίου, τα ταχυδρομεία και οι τηλεγραφοί, ο διανομέυς ο διανέμων τας επιστολάς και έφημερίδας από πάσης χώρας του κόσμου. Υπάρχουσι δε προς τούτους και στιγμαί, καθ' ός κατάδηλον άπεδεικνύει ή, τι συγκλητικόν ύπάρχει έν τή κοινή βίω των άτόμων, ότε μέν έσρτή τις θρησκευτική ή έθνική,

ήτις έμπνέει το αυτό αίσιθθημα εις πάσας τας ψυχάς και καθ' ήν αι έθνικαι σημαίαι πανταχού αναπεπτάμεναι υπενθυμίζουσι την εικόνα της κοινής πατρίδος, ότε δε πένθιμος τελετή, ής ένεκά συναθροίζονται εις το κοιμητήριον πλήθος τεθλιμμένον εκ του θανάτου παιδίου τινός ή άτόμου άπολαύοντος της γενικής ύπολήψεως' άλλοτε δε κίνδυνος επικείμενος, άπαιτών την βοήθειαν πάντων των βραχιόνων και την άφοσίωσιν των μάλλον θαρραλέων, όσάκις πρόκειται λόγου χάριν περι κατασβέσεως πυρκαϊάς, ή περι της άποτροπής του ρεύματος χειμάρρου. Ηίς τας τοιαύτας περιστάσεις αναφαίνεται σθεναρώς ή ιδέα της άλληλεγγύης, ή αναπτέλλουσα την σύγκρουσιν των έγωϊστικόν συμφερόντων άπέναντι του γενικού συμφέροντος, ή συνενούσα πάσας τας ψυχάς εις μέαν μόνην και την αυτήν. Περιστόν να υποδείξωμεν πλείονα παραδείγματα. Τα έκτεθέντα θεωρούμεν ικανά να δείξωσιν ήτοιον άφρονον άμνητόν άπαιδεύσεως και όπόσα μαθήματα ύψηλής ήθικής παρέχουσιν εις τον διδασκαλον θέματα τινα, έν άρχή φαινόμενα άπρόσφορα εις την στοιχειώδη εκπαιδεύσιν. Ηθελήσαμεν επίσης να δείξωμεν πώς δυναίμεθα ν' άποαρχώμεν τας ιδέας του Ρουσσώ εις ανάγκας και εις ήλικίας διαφόρους έκαινων, εις ός αυτός απέβλεπεν, διατηρούντος ουχ ήττον άυστηρώς το πνεύμα της ιδιαιτέρας αυτού μεθόδου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ός άπεδείχθη εκ των προεκτεθέντων, αι αλλαγές ής έχαραξεν ο Ρουσσώ εις το σχολικόν πεδίουν κατέλιπον βλάβη και διαρκή έχνη. Οίαι-όήποτε και έν ώσιν αι παρατηρούμεναι διαφοραι μεταξύ των ιδεών αυτού και της γνώμης των διαφόρων σημερινών παιδαγωγολόγων, τα σπέρματα όσα αυτός απέθηκεν άνευρίσκονται ανά παν σχεδόν βήμα, όσάκις έξετάζομεν τας μεταρρυθμίσεις και τούς νεωτερισμούς τούς εισαχθέντας κατά τον παρόντα αιώνα εις τα σχολεία. Αι παιδικαι των παιδίων, άπαλλασσομένων των δεσμών αυτών, αι ασκήσεις του σώματος και των αίσιθήσεων, αι δια χειρός εργασίαι και ή μαθηταία περι τινα τέχνην, αι μαθητικά έξδρομαί, ή αυτογνωστική μέθοδος και ή πραγμαγνωσία, ή αντικατάστασις της μηχανικής άποστηθήσεως δια της καταληπτικής άπομνημονεύσεως, ή παρατήρησις των φαινομένων της φύσεως και ή εφαρμογή της πειραματικής μεθόδου εις την διδασκαλίαν των πραγματικόν επιστημών, έν τη Γεωγραφία ή προκαταρκτική έξερεύνησις της πατρίδος χώρας και των πλησιεστέρων εις το σχολείον τοποθεσιών, ή σπουδή της Ιστορίας δια των γογονύτων υπό βιογραφικήν και παιδικήν

γωγιικήν έποψιν, ή έκμάθησις της Φιλολογίας δια της άναγνώσεως των συγγραφέων, ή κατάργησις των ποιών και των άμοιβών, και ή άντικατάστασις της καταθλιπτικής και έκβεβιασμένης ταύτης πειθαρχίας δια συστήματος μάλλον φιλελευθέρου, ή άπελευθέρωσις των παιδίων από του ζυγού της Κατηγήσεως και της έκπληρώσεως των τυπικόν θρησκευτικόν καθηκόντων, μέχρις ότου τύχωσι θρησκευτικής εκπαιδεύσεως, άπευθουμένης και προς τον νοϋν και προς την συνείδησιν του, ή έμπρακτος ήθική, συμπληρούμενη έν περιόδεσις δια της παραβολής του δικαίου και των ήθων παρά τοίς διαφόροις λαοίς της Εύρώπης, πάντα ταύτα ήσαν έν συνόψει τα κυριώτερα σημεία του εκπαιδευτικού συστήματος του έκτιθεμένου έν τή Αίμιλίω, μετά πλήθους λεπτομεριών παρατηρήσεων, μαρτυρουσιών καταπληκτικήν γονιμότητα περι την ψυχολογικήν παρατήρησιν. Θαυμαστή όντως είνε ή όξύδερκεια, μεθ' ής ή άνήρ άκείνος, ή μη έξασκήσας το έργον του διδασκάλου ειμή επί τινας έβδομάδας, έχων υπ' αυτόν ένα μόνον μαθητήν, ούδέποτε δε αυτός μαθητεύσας εις σχολείον, προέλαθε τούς πόθους και τας ανάγκας του νεωτέρου σχολείου δι' είδους τινός μαντείας, ή μάλλον δια της ισχύος της αυτογνωσίας, της φωτισμένης πάσας τας όψεις αντικειμένου τινός. Βεβαίως εκ της πνοής της ιδίας αυτού μεγαλοφυίας ο Ρουσσώ ένσπνεύθη, καιπερ οικειοποιηθείς τας ιδέας των προγενεστέρων του' άλλ' ό,τι ίσως έξηγεί κάλλιον την ύψηλήν σημασίαν και την εύδοκίμησιν του έργου του, ή,τι κατέστησεν αυτόν τον πρωτουργόν όντως ανθρωπίνης εκπαιδεύσεως είνε ήτι προς διαφώτισιν και οίστηλάτησιν του λογισμού του έκέκτητο εις μέγαν βαθμόν την κατ' έξοχήν άρετήν του παιδαγωγού, την προς τα παιδιά άγάπην. Τα ήγάπα ουχί ως πατήρ φίλων τα τέκνα του, διότι τετρακίς παρέβη αυτός το ιερώτατον του οικογενειαρχου καθήκον, άλλ' ως ανθρωπος σφόδρα θελγόμενος εκ της ύπαρχούσης εις αυτά άθάνατης αγνότητος, συμπαθών προς την χαράν των και προς την λύπην των, έμπνεόμενος εκ ζωηροτάτου πόθου να καταστήσῃ αυτά εύτυχῆ όσον επιτρέπει ή τρυφερότης της ήλικίας των. Η παιδική ήλικία εϋρεν έν τή Ιωάννη-Τακώβω ένα των εύγλωττοτάτων αυτής υπερμάχων. Ο ένθουσιασμός αυτού προς την αλήθειαν και την δικαιοσύνην επέχυσεν επί του Αίμιλίω τοιαύτην λάμψιν, όστε το έργον του τούτο άφῆκεν έξόπισθέν του αλλακα φωτεινήν, ύπήρξε δ' οίονεί άποκάλυψις δια τινας τών εύγενεστάτων άντιπροσώπων του ανθρωπίνου λογισμού. Έκ της ισχυράς ώδήσεως ήν έδωκε προς την παιδαγωγίαν άπορρέουσιν αι γενναίαι προσπάθειαι των τε αντιπάλων και των όπαδών αυτού προς τελειο-

ποίησιν κατά τον ήμέτερον αιώνα της επιστήμης και της μεθόδου της εκπαιδεύσεως.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ 1791—1836

Κατά το περελθόν έτος έδημοσιεύθη εις το "Λατο" (άρ. 3223) υπό του κ. Ν. Σπανδιωνῆ σχεδίασμα περι του έλληνικού τύπου από του 1733 έως του 1833.

Την γνώμην του γράφοντος, όπως πῶς ο δυνατόν να συμβάλη εις την διαφώτισιν της ιστορίας του έλληνικού τύπου συγκομίζη το ύλικόν, το όποιον τυχόν περιπίπτει εις χείρας του, συμμερίζομενος πληρέστατα, λαμβάνων εκ τούτου άφορμήν όπως συμπληρώσω και έπανορθώσω τινά έν τή έν λόγω σχεδιάσματι.

Και πρώτον μέν νομίζω καθήκον μου να μνημονάσω των προηγουμένων περι του θέματος γραψάντων, ών αι μελέται δύναται να βοηθήσωσιν ήμάς εις το έργον. Ήνε δε εκ των νεωτέρων οι εξής:

Ανδρέας Παπαδόπουλος Βρετός, Χρονολογικός Πίναξ των έλληνικών έφημεριδών μέχρι του έτους 1833—έν τή "Εθνική Ημερολογία" Μαρτίου Η. Βρετού, έτος Ι' (1870), σελ. 335 έ. Ο Πίναξ ούτος διαρθρώθη σπουδαίως δια της έκτενεστάτης μονογραφίας:

Περί της έφημεριδογραφίας περ' Ήλλησι, δημοσιουθείσης παρά τινος Χ. ύπογραφομένου έν τή "Εστία" 1886 τόμ. ΚΑ' και ή όποια καταλήγει εις το 1820. Ως συνέχεια ταύτης δύναται να χρησιμεύσουν τα άρθρα του Ιωάννου Φιλήμονος, Ιστορική έξέτασις των πολιτικόν έφημεριδών της Ήλλάδος, έπιγραφόμενα και δημοσιουθέντα εις την έφημερίδα "Χρόνος", αρ. 1—3, έν Ναυπλίω 1833.

Προς δε αναφέρω και την μελέτην του Marquis de Quoux de St' Hilaire, La presse dans la Grèce moderne depuis l'indépendance jusqu'en 1871, έν τή Annuaire des Etudes Grecques V (1871) σελ. 147 έ., ή όποια ήμεις παρουσιάζει πολλάς έλλείψεις και παρανοήσεις, καθόσον ο συγγραφεύς προφανώς δέν άνέτρεξεν εις τας πρώτας πηγάς και δέν έγνώριζεν ίδίους όρμασι τας υπ' αυτού αναγραφόμενας έφημερίδας.

A

Όσον άφορα τας πρό του 1821 έκδοθείσας

Έκ των κατά το 1846 επ' εύκαιρίη της έν Γενεύη Σχολικής Ηκούσεως δημοσιουθεισών εις έθνον τόμον "Παιδαγωγικών μονογραφιών" έν Λαζάνη της Ήλλετίας.

έφημερίδας, αὐτὴ ἐπανορθώσεται μόνον διὰ τὴν πρώτην τῶν ἐκεί ἀναφερομένων ἐφημερίδων, τὸν μυθικὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τῆς Κερκύρας τοῦ ἔτους 1784. Τὴν εἴδησιν περὶ αὐτοῦ μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἄθ. Σταχειρίτης ἐν τῇ Καλλιόπῃ τοῦ 1819. Ὁ μονογράφος τῆς «Ἐστίας» γνωρίζει μὲν τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου («Χρυσάλλης» Δ' 1866, σελ. 597 ἑ.) κατὰ τοῦ κύρους τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἐν τούτοις παραδέχεται αὐτὴν ὡς γνήσιαν. Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ὁ κ. Λάμπρος ἀπέδειξε σαφέστατα, ὅτι ἦτο ὕλικὸς ἀδύνατον νὰ ἐτυπώθη ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1784 ἐφημερίδες ἐν Κερκύρᾳ, ἀπὸ τοῦ πρώτου τυπογραφείου ἐκοιμήθη ἐκεῖ μόνον κατὰ τὸ 1798, ἧτοι 14 ἔτη ἀργότερα, ὑπὸ τῶν Γάλλων δημοκρατικῶν. Οὕτως ἡ

Ἐφημερίδες

τῶν Μαρκεσιῶν Πουλίου παραμένει ἐν τῇ πρώτῃ θέσει τῶν τοιοῦτων ἐλληνικῶν δημοσιευμάτων, ὅπου ὀρθῶς κατέταξεν αὐτὴν καὶ ὁ κ. Σπανδωνῆς. Ἄλλ' οὗτος μᾶς ἀναφέρει περὶ αὐτῆς μόνον τὴν ἐν τῇ Πανδώρα ὑπὸ Ν. Δραγοῦρη δημοσιευθεῖσαν ἀνακοίνωσιν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, ὅστις σημειοῖ ὡς ἔτος ἀνάρξεως τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τὸ 1793. — Ἐν παρενθέσει δὲ ἐρωτῶ ἐνταῦθα, διὰ ποίους λόγους θέτει ὁ κ. Σπανδωνῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἀρθροῦ του τὸ ἔτος 1733; Μήπως πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ λάθους διορθωτέου εἰς 1793; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἄς γίνῃ ἀκριβεστέρᾳ ἡ διόρθωσις καὶ ἄς γραφῇ 1791, διότι τότε ἤδη ἐξεδίδετο ἡ Ἐφημερίς τῆς Βιέννης. Φύλλα τινὰ αὐτῆς τοῦ ἔτους 1791 ἀνεκαλύφθησαν ποτε ἐν Τρικκάλοις καὶ περιεγράφησαν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» Ἀθηνῶν τοῦ 1883 ἀριθ. 292 ἀπὸ 19 Ὀκτωβρίου. Οὕτως ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας δύναται ν' ἀνατιθεσθῇ εἰς τὸ ἔτος 1791.

Ὁ πραγματευόμενος περὶ ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας δὲν πρέπει, νομίζω, νὰ παραβλέψῃ καὶ τὰς εἰς ξένας μὲν γλώσσας, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐκδοθείσας ἐφημερίδας, ὡς ἐπραξεν ὁ κ. Σπανδωνῆς καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ Α. Π. Βρετὸς καὶ Ι. Φιλήμων. Αἱ πρώται τοιαῦται ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ τμήμα τοῦτο τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν πρώτον ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένην αὐτονομίαν, ἡ ὅποια ὅμως κατὰ δυστυχίαν ὀλίγα μόνον ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1800-1807, διήρκεσεν. Τούτους τίτλους καὶ τὰς χρονολογίας τῶν

ἐφημερίδων τούτων συνέλεξεν ὁ Π. Λάμπρος ἐν τῇ γνωστῇ Πραγματείᾳ περὶ τυπογραφείων ἐν Ἑλλάδι («Χρυσάλλης» Δ' 597 ἑ.), ἐκ τῆς ὁποίας μεταφέρω αὐτοὺς ἐνταῦθα.

2) Gazzetta urbana,

Κέρκυρα 1802 — 1803.

3) Monitore Sallinsulare.

Κέρκυρα 1803 — 1805.

4) Mercurio Letterario

Κέρκυρα 1805 — 1807. Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν τίτλων, τὸ κείμενον τῶν ἐφημερίδων τούτων εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἰταλιστὶ γεγραμμένον, μόνον δὲ πού καὶ που περιέχουσι καὶ ἄρθρα εἰς ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ συντάκται αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ τότε διευθυντὴς τῆς ἐν Κερκύρᾳ δημοσίας τυπογραφίας, ὁ ἐκ Πελοποννήσου Διονύσιος Σαραντόπουλος, ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, ἀδικον ὄθεν θὰ ἦτο νὰ παραλείψωμεν καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους ἐκδοσιν ἐφημερίδων. Ἡ δευτέρα γαλλικὴ κατοχὴ κατ' Αὐγούστου τοῦ 1807 ἐσθυσεν τὸ φῶς τῆς ἰσως ὡς ἐπικινδύνου θεωρουμένης ναυραξ δημοσιογραφίας.

Χρονολογικῶς ἔπεται τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ Ἄνθ. Γαζῆ ἐκδιδομένου φιλολογικῶν περιοδικῶν

5) Ἐρμῆς ὁ Λόγιος

τὸ ὁποῖον ὁ κ. Σπανδωνῆς ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρει, περιοριζόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς πολιτικὰς ἐφημερίδας. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἤρξατο ἐκδιδομένον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1811 (οὐχὶ 1712!), τῇ συνδρομῇ τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἐν Βουκουρεστίᾳ Ἑλληνικοῦ Αυκέλου. Μετὰ τετραετίαν διεκόπη ἡ ἐκδοσίς του, ἀναχωρήσαντος τοῦ Α. Γαζῆ ἐκ Βιέννης (1814) καὶ μόνον μετὰ διακοπὴν ἐνός ἔτους οἱ λόγιοι Θ. Φαρμακίδης καὶ Κ. Κοκκινάκης ἐπανέφεραν τὸ περιοδικὸν εἰς τὴν ζωὴν, τῇ προτροπῇ τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀδ. Κοραῆ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διαρκῶς ἐπροστάτευε τὸν Ἐρμῆν τὸν Λόγιον, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς τὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανόν του. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1819, παραιτηθέντος τοῦ Φαρμακίδου, ὁ Κοκκινάκης ἐξηκολούθησε μόνος τὴν ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, τὴν ὁποίαν διέκοψεν ὀριστικῶς τὴν 1 Μαΐου 1821, διότι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀποκήρυξιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπραγείσης Ἐπαναστάσεως. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὅποδεν κινεῖ, ὅτι καὶ εἰς τὰ μᾶλλον φιλολογικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐνυπῆρχε πολιτικὴ τις σημασία, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν θὰ ἠδύναντο κινολόγως νὰ παραλειθῶσιν ἐκ πραγματείας περὶ τοῦ τύπου.

Ὁ κ. Σπανδωνῆς εἶτα ἀναφέρει τὴν ἐφημερίδα Ἑλληνικὴς Τηλέγραφος ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Δ. Ἀλεξανδρίδου, ἐν Βιέννῃ 1811, ἧτις διετηρήθη μέχρι τοῦ 1819 ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1820. Ἡ σημείωσις αὕτη χρῆζει βιβλικῆς ἐπανορθώσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρίδου ἐν ἔτει 1811 ἐκδιδομένη ἐφημερίς δὲν ἀνομαζέτο Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος, ἀλλὰ

6) Ἐδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικά μέρη,

ἐξεδόθη δὲ ἐν Βιέννῃ ἐπὶ ἐξμηνίαν μόνον, ἧτοι ἀπὸ 1 Ἰουλίου μέχρι τέλους 1811. Ὡς ἐδήσεις ταύτας διετέθη ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1812 ὁ

7) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος

ἐκδιδομένης ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Πωποβίτς, ὅστις ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη τῆς ὑπάρξεώς του ἔτους ἔσχε τοικύτην ἐπιτυχίαν, ὡστα ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1813 ἤρξατο ἐκδιδομένης καθημερινῶς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1818 ἡ πρόηθ ἐκδότης τῶν Ἐδήσεων Δημ. Ἀλεξανδρίδης ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ συμπληρῶν συγχρόνως καὶ τὸν τίτλον του οὕτως Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος ἢ Ἐδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικά μέρη, ἐφημερίς πολιτικῆ, φιλολογικῆ καὶ ἐμπαιρικῆ, καὶ τέλος τὸ φιλολογικὸν μέρος συγκαντροῦται εἰς παράρτημα ἐβδομαδικῶν ἀργότερα δὲ δεκαπενθήμερον ὑπὸ τὸν τίτλον Φιλολογικὸς Τηλέγραφος. Ἡ σπουδαιότης αὕτη ἐφημερίς διετηρήθη εἰς μὲν τὸν ἀρχαῖον τοῦ 1820 μόνον, ἀλλὰ μέχρι τῆς 30ῆς Ἰουνίου 1820.

8) Gazzetta Zacintina.

Περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ πρώτης ἐφημερίδος εὐρισκομένην πλείοτερα ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ κ. Π. Λάμπρου, ἐν «Πανδώρα» 16' (1868) σελ. 154 ἑ. Ἡ Gazzetta Zacintina ἀνεβάνη κατὰ Δεκέμβριον 1811 εἰς ἰταλικὴν μόνον γλῶσσαν, διότι τὸ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν Ζακύνθον κομισθέν τῇ 1809 τυπογραφεῖον μόλις κατὰ τὸν Μάιον τοῦ 1812 ἔλαβε καὶ ἐλληνικὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1812 ἤρξατο νὰ δημοσιεύῃ καὶ ἐλληνικὴν μετάφρασιν μετὰ τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1814, ἀποσυρθέντων τῶν Γάλλων, οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν Κέρκυραν καὶ μετέθεσαν ἐκεῖ τὴν καθέδραν τῆς Διοικήσεως τῶν Ἑπτὰ Νήσων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ζακύνθῳ τυπογραφείου μεταφέρθη εἰς Κέρκυραν, ἡ Gazzetta Zacintina ἐπαύσατο ἐκδιδομένη, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνεβάνη ἡ

9) Gazzetta Ionica

ἐν Κερκύρᾳ τῇ 2 Ἰουλίου 1814 καὶ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1814 ἡ παράλληλος ἀλλ' ὅπως χωριστῇ ἐλληνικῇ ἐκδόσει ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐφημερίς Ἰονική. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδομένη ἐλληνικὴ ἐφημερίς. Ἦξε δὲ ὅπως ἐπίσημον

χρῆμα, ὅπερ δηλοῦται διὰ τῆς παραθέσεως τῶν ἀγγλικῶν σημάτων ἐνωθεν τοῦ τίτλου, ὁμοίως ὡς ἡ σημερινὴ «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως». Τὸν Ἰανουάριον 1818 μετεβλήθη ὁ τίτλος αὐτῆς οὕτως Ἐφημερίς τῶν Ἑνωμένων Ἑπαρχιῶν τῶν Ἰονικῶν Νήσων, ὅστις καὶ μένει μέχρι Δεκεμβρίου 1843, ὅτε τροποποιεῖται οὕτως Ἐφημερίς Ἐπίσημος τοῦ Ἑνωμένου Κράτους τῶν Ἰονικῶν Νήσων. Τὸ ἀπὸ 23 Μαΐου 1864 φύλλον, τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἐνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, φέρει ἀντὶ τῶν ἀγγλικῶν σημάτων ἐπὶ κεφαλῆς τὰς λέξεις «Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος», καὶ κάτωθεν αὐτῶν τὸν τίτλον Ἐπίσημος Ἐφημερίς. Συνάμα ἐγκαταλείπεται καὶ τὸ ἰταλικὸν κείμενον. Τοιαῦτη διετηρήθη μέχρι τῆς 23 Ἀπριλίου 1866, ὅτε ἡ «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως» ἔσχε κύρος καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἡ ἐφημερίς αὕτη ἀναφανείσα μὲν ὡς Gazzetta Zacintina τὸ 1811, καταλήξασα δὲ ὡς Ἐπίσημος Ἐφημερίς τὸ 1866, ἔζησεν ἐπὶ 55 ἔτη.

Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα περιοδικῶν μᾶλλον ἢ ἐφημερίδων ὁ κ. Σπανδωνῆς ἀναφέρει πλείοτερα μόνον περὶ τῆς Μελίσσης, ἐν ᾗ πᾶσαι ἔχουσι τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἀναγραφῆς. Τούτου ἕνεκα συμπληρῶ τὸν κατάλογον.

10) Καλλιόπη

κατὰ δεκαπενθήμερον ἐκδιδομένη ἐν Βιέννῃ ὑπὸ Ἄθων. Σταχειρίτου ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι ἐναρξέως τοῦ Ἀγώνος, τῇ 1821.

11) Ἀθηναῖ

ἐκδιδομένη ἐν Παρισίοις ὑπὸ ἡμίτου Ἑλλήνων φοιτητῶν, τύποις Διδότου. Ἐμελλε νὰ ἐκδοθῇ κατὰ δεκαπενθήμερον, ἀλλὰ μόνον 6 τεύχη ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὸ 1819.

12) Μέλισσα

ἐν Παρισίοις 1810—1812, τῆς ἰσοίως καθ' ἕνα-στον ἐκ τῶν τριῶν προμνημονευθέντων ἐτῶν ἐξεδόθη καὶ ἀνὰ ἐν τεύχος μετὰ σελοδόσεως ὅμως συνεχούς, μέχρι σελ. 339.

13) Μηνυεῖον

ἐκδιδομένη ὑπὸ Παν. Ἰωαννίδου, ἐν Παρισίοις 1819. Μόνον τὸ πρῶτον τεύχος ἐγνωσθῆ καὶ

14) Ἦμος ἢ Τὴ νῦν Ἑλληνικὴ

ἐν Λονδίνῳ 1819.

Β'

Ἡ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ Ἐπαναστάσις ἔδωκε νέαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν δημοσιογραφίαν. Ὁ κατάλογος τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκδοθεισῶν ἐφημερίδων, ἐν συνετάξεν ὁ κ. Σπανδωνῆς, εἶνε ἀκριβῆς μόνον εἰς τὸ τέλος ἔχω νὰ κόμω προσθήκας τινὰς καὶ διορθώ-

σεις. Παραλείπων τὰς δύο χειρογράφους τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὴν Αἰτωλικήν, ἀναγράφω καὶ πάλιν τοὺς τίτλους μετὰ τινῶν συμπληρωτικῶν σημειώσεων.

α) Σάλουξ Ἑλληνική,

συντάκτης Θ. Φαρμακίδης. Ἐν Καλάμῳ 1821. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς κατέχει τοὺς ἀριθμοὺς 1ον, 2ον, 3ον μετ' ἡμερομηνίας 1, 5 καὶ 20 Αὐγούστου. Ὁ Π. Λάμπρος (Παρνασσὸς Β' 520) ἐγνώριζε μόνον τὸν πρῶτον ἀριθμὸν. Ἀμφιβάλλω ἂν ἐξεδόθησαν ποτε πλείονες τῶν διασωθέντων τριῶν, διότι τὸ τυπογραφεῖον μετακομίσθη τὸν Σεπτέμβριον εἰς Τρίπολιν, ὅπου καὶ δὲν ἤδυνήθη νὰ ἐργασθῆ (ἴδε Δ. Βερνηίδου, Ὀμιλία περὶ Γενουατικῶν 1876).

β) Ἑλληνικά Χρονικά,

συντάκτης Ι. Ι. Μάγερ. Ἐν Μεσολογγίῳ ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1824 μέχρι 20ης Φεβρουαρίου 1826. Τύποις Δ. Μεσθενέως. Τὴν ὑπαρξίν των ὀφείλουσι τὰ Ἑλληνικά Χρονικά εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀγγλοῦ συνταγματάρχου Louis-Stanhope· ἐτυπώθησαν δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πιστηρίου γαλλικῆς προελεύσεως, κομισθέντος εἰς Μεσολόγγιον ὑπὸ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, εἶτα δὲ ἐπὶ ἀγγλικῶν τοιούτου, δώρου τοῦ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικοῦ κοιμητάτου, τοῦ ὁποῦ ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Στάνχωπ (ἴδε Stanhope, Greece 1823-24 Paris 1825, καὶ Βερνηίδου Ὀμιλία.)

γ) Φίλος τοῦ Νόμου, Ἐφημερίς τῆς Νήσου Ὑδρας,

συντάκτης Ἰωσήφ Κιάππε. Ἐν Ὑδρᾷ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1824 μέχρις 27 Μαΐου 1827. Εἰς τὸν κύριον τίτλον τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἀπὸ τῆς 25 Ἀπριλίου 1824 μέχρις 8 Ὀκτωβρίου 1825, ἦτοι μέχρις ἰδρύσεως ἰδίου ὀργάνου τῆς Κυβερνήσεως, προστίθενται αἱ λέξεις Ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς νήσου Ὑδρας. Οἱ πρῶτοι 14 ἀριθμοὶ ἐτυπώθησαν ἐν τυπογραφείῳ ἐγγωρίου κατσακευῆς, καὶ ἀπὸ τῆς 5ης Μαΐου 1824 ἐπὶ τοῦ πιστηρίου τοῦ δωρηθέντος εἰς τὸ γένος ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις μεγάλου τυπογράφου καὶ φιλέλληκος Α. F. Didot (ἴδε ἄρθρον L'Art de la typographie en Grèce, ἐν τῇ Aboille grecque, Egine 1828 n° 46.)

δ) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος

συντάκτης Comte Gamba, ἐν Μεσολογγίῳ 1824 — 25. Πολύγλωττος ἐφημερίς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ τῶν ποιημάτων τοῦ λόρδου Βύρωνος. Δὲν εἶδον μέχρι τοῦδε οὐδὲν φύλλον αὐτῆς.

ε) Ἐφημερίς Ἀθηνηῶν

συντάκτης Γ. Φύλλας. Ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1824 μέχρι 15 Ἀπριλίου 1826.

Καὶ αὕτη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Στάνχωπ καὶ ἐτυπώθη ἐπὶ πιστηρίου δωρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Σημειωτέον ὅτι τὸ πρῶτον φύλλον ἐτυπώθη ἐν Σαλαμῶνι (ἴδε Stanhope, Greece καὶ Δ. Σουρμελῆ, Ἱστορία Ἀθηνῶν.)

ς) Γενική Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος

συντάκτης Δ. Φαρμακίδης. Ἐν Ναυπλίῳ 7 Ὀκτωβρίου 1825. Ἀπὸ τῆς 24ης Νοεμβρίου 1826 μετεφέρθη εἰς Αἴγιναν ὅπου καὶ διαμένει μέχρι τῆς 3ης Ὀκτωβρίου 1830, ἐξαίρεσι μικρῶν τινῶν περιουσιῶν ἀπὸ τὸν Πόρον, Ναύπλιον καὶ Ἄργος 1827 καὶ 1829. Ἀπὸ δὲ τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1830 ἐκδίδεται πάλιν εἰς Ναύπλιον, μέχρι τῆς 23ης Μαρτίου 1832, ὅτε ἐπαύθη ἕνεκα τῆς τότε πολιτικῆς μεταβολῆς. Ἡ Γεν. Ἐφ. ἦτο τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῶν κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐτυποῦτο ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Διοικήσεως, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς 12ης Νοεμβρίου 1827 μετωνομάσθη Ἐθνικὴ Τυπογραφία. Μετὰ τὴν Γεν. Ἐφ. ἐπίεται χρονογραφικῶς ἢ εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν γεγραμμένη

ζ) L' Aboille Grecque

συντάκτης Ἰωσήφ Κιάππε, ἐν Ὑδρᾷ 31 Μαρτίου 1827. Ταύτην δυναμέθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς διάδοχον τοῦ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους παυθέντος Φίλου τοῦ Νόμου. Ὁ κ. Σπανδωνῆς οὔτε τὸ ὄνομα τῆς ἀναγράφει, ἀδικῶς, νομίζω, διότι, καὶ μὲν ἐξεδίδοτο ὑπὸ συντάκτου ξηλικῆς καταγωγῆς εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μόνον τὰ ἑλληνικά συμφέροντα ὑπερησπίζετο καὶ πολλάς εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ τῶν συμβάντων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐμπεριείχεν. Ὁ δὲ συντάκτης Κιάππε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἄγωνος ἐπολέμησεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, εἶτα δὲ ἐπὶ τετραετίαν ἐξέλιθε τὸν ἡμιεπίσημον Φίλον τοῦ Νόμου, καὶ ἐκ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ τυπογραφείου του πολλὰ καὶ χρήσιμα βιβλία ἐδημοσίωσεν, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν θεωρήσωμεν πλέον ὡς ξένον. Ἐνεκα τῆς μεταθέσεως τῆς καθέδρας τῆς Κυβερνήσεως εἰς Αἴγινα ὁ Κιάππε μετέφερε τὸ τυπογραφεῖόν του κατὰ Μάρτιον τοῦ 1828 εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου ἡ Aboille ἐξηκολούθει ἐκδιδόμενη μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1829.

[Ἐπίεται τὸ τέλος]

Φ. ΒΙΑΛΜΠΕΡΓ

ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΟ ΞΩΚΚΛΗΣΟ

Παίζει μὲ τὰ μυριστόλιστὰ κάλλη τῆς φύσεως τὸ κάτασπρο Ξωκκλήσι καὶ ὁλομόναχο στέκει μέσα στὰ ρομάνια καὶ στὲς ἐρημιές.

Μαζὶ μὲ τὶς ἀμέτρητες ἡμορφιές τοῦ γύρωθε

κάνει μιὰ θαυμασία ἀρμονία τὸ ἐρημικὸ Ξωκκλήσι.

Μέσ' ἀπὸ τὶς πρασινάδες ξεπροβάλλει ὁ μικρὸς ὄθλος τοῦ καὶ γεμίζει τὴν καρδιά τάνθρωπου ἀπ' ἀνέκφραστη γλύκα καὶ δίνει μιὰ καινούργια δύναμη στὸν ταξιδιάρη.

Μοσκοβολοῦν τὰ λούλουθα πῦνε σκορπισμένα γύρω-γύρω στὸ ρηινόκκλησο, μοσκοβολᾷ καὶ ἀστράφτει ἀπὸ τὴν καθαριότητα καὶ τὸ Ξωκκλήσι, ποὺ μοιάζει πᾶν ἀγνὸς πύντροφος τῆς ἀγνῆς πρασινάδας. Παίζει μὲ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου τὸ κάτασπρο ἐκκλησιδάκι, καὶ μέσα στὸ παίγνιδι τοῦ ἀστραποβολᾷ καὶ θαμπώνει τὰ μάτια τοῦ κορμιοῦ καὶ ξανοίγει τῆς ψυχῆς τὰ μάτια.

Σὰν ξαπλωμένο φαίνεται ἀπὸ μακριὰ, λιμάνι ἡσυχο καὶ ἀσφαλισμένο ἀπὸ κάθε λογῆς ἀέρα· ἐλοζώντανη εἰκόνα.

Στὴν ἡσυχία τοῦ βυβαίλου κοντὰ στὸ ἐρημικὸ ἐκκλησιδάκι, βρῖσκει ἡσυχία ἢ ψυχὴ, μπορεῖ καὶ φτερωγίζει, ἐλεύθερη σὲ καθαριὸ οὐρανὸ, ξεγνιέται ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸν ἀνειροπράνταστο κόσμον ποὺ παρουσιάζει τὸ φτωχικὸ Ξωκκλήσι, καὶ πάει σὲ κόσμους ἀπάτητους ποὺ δὲν τοὺς εἶδε ὡς τώρα τῆς ἕλης τὸ θυμπὸ μάτι.

Λαχταρᾷ ἡ καρδιά, ταξιδεύει ὁ λογισμὸς, ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ.

Σὰν νὰ χαμογέλα στὸν ἄνθρωπο φαίνεται ἀπὸ μακριὰ, πᾶν νὰ καλῆ τὸν ταξιδιάρη ναυαγὸ, ὅταν βρῖσκονται ἠρθάνοιχτες οἱ πόρτες του.

Μέσα στῆς αἰγῆς τὸ γλυκοχάραγμα, ἓνα μικρὸ ἀντιλάλημα, πᾶν ἀπὸ ξένο κόσμον, ἀκούεται. Πῶν ἢ μεγάλη στιγμή, ποὺ παλεύει ἡ ζωὴ μὲ τὸ θάνατο· εἶν' ἢ στιγμή ποὺ μὲ χίλιους χρωματισμοὺς στολίζεται ἢ πλάση διὰ νὰ δεχτῆ τὸ βασιλιά της· τὸ πρῶτο κοκκινάδι ἔρχισε νὰ φαίνεται πέρα στὴν ἀνατολή, τὰ βουνὰ ἄρχισαν νὰ πέρνουν ἓνα κόκκινο ἀλαφρὸ χρωματισμὸ, δὲν ἀκούεται καμμιά ταραχὴ, μόνον τὰ γριόκλαρα κρυφομιλοῦνε μὲ τὴ μυστικὴ γλῶσσά τους, πᾶν νὰ φοβῶνται μήπως χαλάσουν τὴ μεγαλόπρεπη σιωπὴ· ἀπὸ μακριὰ ἀκούονται τὰ κουδούνισματα τοῦ μαντριοῦ, τώρα ὁ ἥλιος ἔρριψε τὰ πρῶτὰ του κεντρίσματα...

Μὲ μιὰς ἀλόκληρη ἢ πλάση πῆρε ζωὴ |
Ἄ | ἓνα μυστήριον | ἓνα ὄνειρον |

Οἱ πρῶτες ἀχτίδες καθὼς μπαίνουν στὸ ἄγιο βῆμα τῆς Ἐκκλησίας, δίνουν στὸ Σταυρωμένο μιὰ ἰδιαίτερη γλύκα, δίνουν στὸ τίμιον ξύλον μιὰ ἀνέκφραστη δύναμη ποὺ ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπον νὰ πῆσῃ γονατιστὸς μπροστὰ του καὶ νὰ τὸ φιλῆ, ἀδιάκοπα νὰ τὸ φιλῆ!

Ἡ μικρὴ καμπάνα τοῦ Ξωκκλησιοῦ δίνει τὸ σύνθημα τῆς ζωῆς, μὲ τὸ γλυκὸ της ἦχο.

Κ' ἐκεῖνος ποὺ θά τὴν ἀκούσῃ μέσα στὰ γλυ-

κορροῖσματα, ἀφίνει ἓνα ἀναστεναγμα ἀλαφρὸ, πᾶν νὰφυγε ἓνα βάρος ἀπὸ πάνω του, πᾶν νὰτανε θαρμμένος καὶ ξαναζωντανεψῆ. Εἶνε γλυκεῖα ἢ ὄρα αὐτῆ, εἶνε ἢ καλλίτερη στιγμή τῆς ζωῆς.

Ἐνα κορμάτι παραδέσσο, ἓνα μικρὸ σημάδι τᾶλλου κόσμου, εἶνε τὸ Ξωκκλήσι. Φέρνει στὰ χεῖλη τὸ χαμόγελο τῆς ἀγάπης, τὸ ἄκρυν τῆς χαρᾶς, τὸν καρδιοχτυπο τῆς ἐλπίδος...

Χαλισμένος ἀπ' τὴ μυρωδιὰ π' ἀφίνουν τὰ γριόκλαρα καὶ τὰ θημάρια τοῦ βουνοῦ μαζί μὲ τὴν εἰσοδιά ποὺ ἀναδίνει τὸ λιθῆνι στὶς ἄγιες εἰκόνας μπροστὰ· μεθυμένος ἀπὸ τὴ θεόπλαστη ζουγραφία τοῦ Ξωκκλησιοῦ, γονατίζει ὁ ἄνθρωπος χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ πλέκει ἀπὸ τὰ γριόκλαρα καὶ τοὺς ἄγριους κρινούς ὑποσώλυτο στεφάνι, γιὰ τὸν ἄγιο ποὺ ἀφίμως μαρτύρησεν ὀχλοῦναι χρόνια καὶ χρόνια τώρα τὰ ξεμολογήματα τοῦ κόσμου.

ΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΧ! ΚΕΙΝΟ 'ΚΕΙ ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΡΟ!

(Κατὰ τὸ ἀγγλικὸν τοῦ Th. Moore.)

Ἄχ! κείνο 'κεῖ τὸ σημαντρο,
Ποῦ παῖξαι βράδυ-βράδυ,
Πρὶν ἔρθῃ τὸ σκοτάδι,
Τὴν ὄρα τοῦ σπερνοῦ!
Πόσες γλυκῆς ἐνθύμησις
Μπροστὰ μου πάλι φέρνει
Καὶ πῶς μου συνεπαύεται
Γλυκὰ καρδιά καὶ νοῦ!

Τὸ ἡσυχο σπινάκι μας
Τὴ νύκτα μοῦ θυμίζει,
Ποῦ πῖσω δὲν γυρίζαι
Στὸν κόσμον ποῦ περνεῖ,
Καὶ τὴ στιγμή, ποὺ τᾶκνωσαι,
Τὴν ὕστερνὴ τὴν μύρια
Νὰ χόνη στὸν ἄερα
Τοῦς ἴχους τοῦ ξανά.

Κεῖνα τὰ χρόνια πέρασαν!
Πόσες καρδιὰς ποὺ ἀνθούσαν
Ἐτότες κ' ἀγαπούσαν
Τὴν κόσμον ποῦ περνεῖ,
Τώρα τὸ ἴδιο σημαντρο
Αὐτῆς δὲν τὸ γροικκουνε,
Στὸ χῶμα κειτακουνε
Βαθεῖα καὶ σκοτεινά.

“Αχ! κείνο 'κεί τό σήμαντρο
Γλυκά θά παίξη άκόμα,
“Όταν κ' έγώ στό χώμα
Θέ νάρπω σκοτεινά,
Και τότε στόν ψευτόκοσμο
“Άλλες καρδιές θ' άνθοῦνε,
Γλυκά νά τραγουδοῦνε
Τό σήμαντρο ζανά!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΙΝΟΣ

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

Τήν επιγραφήν ταύτην φέρει τό ἄσπιον βιβλίον ὑπό τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ἀφελήμων βιβλίων». Ἰβίτε δὲ τοῦτο ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ ἀοιδίου Λέντας Μελά, τοῦ συγγραφέως τοῦ «Γεροστάθη». Ἀπὸ τὸν «Μικρὸν Πλούταρχον» ἀποσπῶμεν τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀγωγήν τῶν Σπαρτιατῶν σελίδας ἐκ τοῦ βίου τοῦ Λυκούργου.

Σ. τ. Δ.

Μέγιστον καὶ κάλλιστον ἔργον τοῦ νομοθέτου ἐθεύρει ὁ Λυκούργος ὅτι ἦτον ἡ ἀνατροφή τῶν νέων, διότι ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν ἰδίως κρέμαται ἡ εὐδαιμονία τῶν πόλεων. Εὐτυχεῖς δὲ αἱ πόλεις ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ πολῖται ὑπακούουσιν εἰς τοὺς νόμους οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν προαίρεσιν ὑπέκοντες. Διηγοῦνται ὅτι διὰ τὴν πείσιν ὁ Λυκούργος τοὺς Σπαρτιατὰς περὶ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνατροφή ἔχει ἐπὶ τῆς φύσεως, ἐπέδειξαν εἰς αὐτοὺς δύο διδύμους σκύλακας, ἐξ ὧν τὸν μὲν εἶχεν ἀνατρέφει κυνηγετικόν, ζωηρὸν καὶ εὐκίνητον, τὸν δὲ θηλυπρεπῆ, λαίμαργον καὶ ὀκνηρόν. Ὅπως δὲ καταστήσῃ ὁ Λυκούργος τοὺς πολῖτας τῆς Σπάρτης ὑγιεῖς καὶ εὐρώστους, ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἤρχισε τὰς φροντίδας αὐτοῦ, ὁρθῶς σκεπτόμενος ὅτι ἀπὸ τὰς μητέρων ἰδίως ἐξαρτᾶται ἡ εὐεξία τῶν τέκνων.

Ὅθεν ἀπήτησεν οὐχὶ μόνον οἱ νέοι, ἀλλὰ καὶ αἱ νεάνιδες τῆς Σπάρτης νά γυμνάζωσι τὰ σώματά των καὶ διὰ τοῦ δρόμου καὶ διὰ τῆς πάλης καὶ διὰ τοῦ δίσκου καὶ διὰ τοῦ ἀκοντίου. Ἐνισχύουσιν δὲ τοιοῦτοτρόπως τὰ σώματα αὐτῶν, προητοιμάζοντο μητέρες καὶ τροφοὶ ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ εὐρώστων καὶ ὑγιῶν τέκνων.

Συγχρόνως δὲ ἀνατρέφονται ὑψηλοφρόνως αἱ Σπαρτιατίδες, καθίσταντο πλήρεις εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἐξ ὧν ἐξεῖχε τὸ ὑψηλὸν αἰσθημα τῆς φιλοπατρίας.

Ὅθεν ἡ μὲν Ἴοργὸ ἀποστέλλουσα τὸν υἱὸν τῆς εἰς τὴν μάχην δὲν ἔλαίεν, ἀλλὰ ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τὰν ἔλεγε πρὸς αὐτόν, ἐνῶ τῷ παρέδιδε τὴν ἀσπίδα του.

Ἡ δὲ Ἀργιλεωνίς, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Βρασιδᾶς ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, ἀντὶ νά κλαύσῃ καὶ νά λυπηθῇ, ἠρώτησεν ἂν ἔπεσον ἐνδόξως καὶ ἀξίως τῆς Σπάρτης. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὸν Σπαρτιατὴν, ὅστις ἔρριπεν ἐν τῇ μάχῃ τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὅπλα του ὅπως σωθῇ. Ὁ δεῖλος καὶ ρήσασπις ἦτον ἐν Σπάρτῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς περιφρονησεως καὶ ἀποστρεφῆς. Ἐάν ἦτον ἄγαμος, δὲν

εὔρισκε σύζυγον, ἐάν εἶχε θυγατέρας δὲν εὔρισκε γαμβρὸν! Ὡστε δικαίως ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι δὲν θαυμάζει ἐάν οἱ Σπαρτιατὰι ἐπροτίμων τὸν ἐνδοξὸν θάνατον τοῦ τοιοῦτου ἀτίμου καὶ ἐπονεϊδίτου βίου.

Τοιαύτας γυναῖκας ἔχουσα ἡ Σπάρτη, δὲν ἠδύνατο εἰρῆνὴ νά λαμπρυνθῇ καὶ νά δοξασθῇ διότι ἐκ τῆς ἀνατροφῆς τῶν γυναικῶν κρέμαται ἰδίως ἡ εὐδαιμονία ἢ κακοδαιμονία τῶν λατῶν· αὐταὶ εἶναι αἱ πρῶται παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων, αὐταὶ εἰσάγουσιν ἐν τῷ βίῳ τὴν σωτήριον λιτότητα ἢ τὴν φθοροποιὸν πολυτέλειαν· αὐταὶ διατηροῦσι τὰ ἀγνὰ ἠθῆ, ἅτινα σφίζουσι τὰς κοινωνίας, ἢ διατρέφουσι τὴν κακοήθειαν, ἣτις ἐξάντλει, καταστρέφει καὶ ἐξευτελλίζει τοὺς λαοὺς.

Ἰδίως δὲ καὶ τὰ τῆς διαίτης τῶν βρεφῶν ἦσαν κανονισμένα ἐν Σπάρτῃ, ὅπως ὑγιᾶ καὶ εὐρωστα αὐτὰ, ὅπως τὰ ἐνισχύωσι καὶ ἀνευ σπαργάνων τὰ ἀνέτρεφον, ὅπως μὴ παρεμποδίζηται ἡ ἐλευθέρη ἀνάπτυξις τῶν μελῶν των, καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τὰ συνειθίζον, διὰ τὴν μὴ φοβῶνται, μηδὲ νά κλαίωσι, καὶ περὶ τὴν τροφήν τὰ ἐμάνθανον νά μὴ ἔχωσιν ἰδιοτροπίας. Καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν ἑπτὰ ἐτῶν τοιοῦτοτρόπως ἀνετρέφοντο τὰ παῖδια τῆς Σπάρτης ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν. Ἐνόμενα δὲ ἑπταετῆ ἐλαμβάνοντο παρὰ τῶν γονέων καὶ παραδίδοντο εἰς τοὺς παιδονόμους, οἵτινες ἀνέτρεφον αὐτὰ ἰδίως ὅπως τὰ προπαρασκευάσωσιν ἀνδρείους καὶ πειθαρχοῦντας στρατιώτας τῆς Σπάρτης. Καὶ γράμματα μὲν δὲν ἐμάνθανον εἰμὴ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἐγυμνάζοντο νά τρέχωσι, νά πηδῶσι, νά παλαίωσι, νά ρίπτωσι δίσκον ἢ ἀκόντιον, ἅπας δὲ ὁ βίος αὐτῶν ἐξ ἀπαλῶν ἐνύχιων ἦτο σχολεῖον καρτερίας, πειθαρχίας καὶ λιτότητος· ἡ τροφή των ἦτο ἀπλουστάτη, ἡ ἐνδυμασία των ἐλαφρά, ὁ ὕπνος των ἐπὶ καλῶν.

Ἐδιδάσκοντο προσέτι ν' ἀποκρίνονται μετὰ βραχύτητος ζωηρῶς καὶ ἀποφθεγματικῆς, ἣτις κατέστη ὁ παροιμιώδης χαρακτήρ τῆς σπαρτιατικῆς ἐμιλλίας. Ὅτε π. γ. προέτρεπέ τις τὸν Λυκούργον νά συστήσῃ ἐν Σπάρτῃ δημοκρατίαν, λακωνικῶς ὁ Λυκούργος τῷ ἀπήνησεν: «Ὡ γὰρ κρῖτος ἐν τῇ οἰκίᾳ σου πώλησον δημοκρατίαν». Ὁ σύντομος καὶ εὐρωστος λόγος ἀποδεικνύει νοῦν ὑγιᾶ καὶ εὐρωστον. Κατεβάλλετο δὲ πᾶσα προσπάθεια ἐν Σπάρτῃ ὅπως γίνωσιν οἱ νέοι εὐπαιθετοί, σεμνοί, σώφρονες, σεβόμενοι τοὺς γέροντας, τὰς ἀρχάς καὶ τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἡ κυριώτερα βᾶσις πάσης εὐδαιμονοῦς πολιτείας.

Τὸ βῆμα καὶ τὸ βλέμμα τῶν νέων Σπαρτιατῶν ἀπεδείκνυσαν τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σωφροσύνην αὐτῶν· ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων ἦσαν πάντοτε συνεσταλμένοι ὡς κόραι καὶ σιωπηλοὶ ὡς ἀγάλματα, τὴν δὲ μέθην ἐδεδιύττοντο, βλέποντες τοὺς ἐπίτηδες ἐνώπιον αὐτῶν ἐκτεθειμένους δούλους, τοὺς ὁποίους Ἐλλώτας ἐκάλεον, μεθύοντας καὶ τὰ αἰσχίστα ἐν τῇ μέθῃ των πράττοντας.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς τῶν νέων καὶ οἱ θεομοὶ τοῦ Λυκούργου ἐπὶ αἰῶνας ἀλώθηται διητηρήθησαν καὶ ἡ δόξα τῆς Σπάρτης ἀμάραντος ἀνεδέχθη.

Ἐθε νά κεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι, ἂν σπουδαίως

δὲν φροντισομεν περὶ τῆς καλῆς ἀγωγῆς τῆς καρδίας τῶν νέων ἡμῶν εἶναι ἀδύνατον νά εὐημερήσωμεν μὲ ὅλους τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεομοὺς καὶ τὰς συνταγματικὰς καὶ δημοκρατικὰς ἡμῶν ἐλευθερίας, διότι ἀνευ ἀρετῆς τὰ πάντα διεφθαρμένα, φρούδα καὶ μάταια ἀναφαίνονται.

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

Πολλὰ χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα τοῦ ἀποθανόντος Ναυάρχου Κανάρη δημοσιεύσαν αἱ ἐφημερίδες. Μεταξὺ αὐτῶν σταχυολογοῦμεν τὸ ἑξῆς, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1817 καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Κανάρης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου μετὰ τὴν συνομοσπύνησιν τῆς ἀνακλιχῆς:

Τὸ διηγῆται αὐτόπτης μάρτυς ὁ Χρονολογισμὸς τοῦ «Ἰστορικοῦ»:

Ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα, καθ' ἣν ἦν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἡ σημαία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του.

Ἀπὸ τῆς προτερίας καὶ ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἶχε κυκλοφορήσει ἡ παράδοξος εἰδησις, ὅτι ὁ ναύαρχος διέταξε ν' ἀνακρούσῃ κατὰ τὴν ἔπαρσιν ἡ μουσικὴ τῆς ναυαρχίδος τὸν ὕμνον τῆς Σημαίας.

Διὰ τὴν ἐννοηθῆν ἡ ἐντύπωσις, ὄχι εὐνοῦς ἐκ μέρους ἄλλου—ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης, πρέπει νά σημειώσωμεν ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου εἶχεν ἀντηγήσει ἐμβατήριον, καμμιὰ μελωδία, καμμιὰ ἀρῆσις ἀρμονία, οὐδαὶς παιάν. Οἱ μουσικοὶ ἠκολούθουν ὀπισθεν μὲ τὰς ἀποσκευάς, μὲ τὰ ὄργανα ἐρρημμένα ἀνακλιχῆ, μὲ τὰ μαγειρικὰ σκεῦη ἐπὶ τῶν σκευαγωγῶν.

—Καὶ τώρα μετὰ τὴν Λάρισα, μετὰ τὰ Φάρσαλα καὶ τὸν Δομεκὸν καὶ τὴν Ἰαράτσαν, ν' ἀκουσθῇ ὁ Ἰθνηκὸς Ἕμνος εἰς τὸ καταφύγιον τῆς Ἁγίας Μαρτίνης; Νά τὸν ἀκούσωσιν ἀνωθεν ἀπὸ τὴν λοφοσειρᾶν οἱ τουρκικοὶ πρόσκοποι;

Τὰ ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ναύαρχος καὶ ἀπὸ τοὺς γλυκυτάτους ὀφθαλμοῦς του, οἱ ὁποῖοι ἀνέδιδον ὀρατὰς τὰς ἀκτίνας τῆς ἀνεξαντλήτου λαχρότητός του, ἀνεπήδησαν ἀστραπαί. Τὰς εἶδεν τὰς ἀκριαίας, τὰς φευγαλέας ἐκεῖνας ἀστραπῆς ἦσαν βεβαίως αἱ αὐταὶ αἱ ὁποῖαι ἐξέλαμψαν καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μεγάλου πατρός του, ὅταν ἐμκθε τὴν μυριόκρον τῆς Χίου ἐκατόμβην. Ἦεῖπεν;

—Πρέπει νά δώσωμε μερικτὸ ἀπὸ τὴν ντροπὴν μας καὶ ἐστὴ σημαία; Αὐτὸ ἔλεγε! Αὐτὴ θὰ μένη αἰώνια ἀμβλύνη καὶ ὅταν καρφύνομε τὰ μάτια ἔς αὐτὴ καὶ θυμούμεστε τί χρεωστούμε ἐστὴ δόξα τῆς, ποτὲ δὲν θ' ἀπελπισθοῦμε Ἰμνημένη θὰ εἶνε πάντα, ὅσον κ' ἐν ταπεινώθησαν τὰ χέρια ποῦ τὴν κρατοῦν, γὰρ νά τὴν κρατήσωσιν αὐριο ἀξιώτερα χέρια.

Ὁ Ναύαρχος, ὁ Κυβερνήτης, τὸ ἐπιτελεῖον ἐν μεγάλῃ στολῇ εἶνε παρεταγμένοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

—Προσάρχ.

—Ἰὴς ἔπαρσιν σημαίας.

—Λίρε!

Ἦ κυανόλευκος βραδέτης, ἠρέμα ὑψούτο.

Καὶ ὁ γηραιὸς Ναύαρχος μὲ ἀσκεπῆ τὴν πολιάν, κόπτων ὡς πρὸ τῶν Ἀχρῆντων, ἤγειρεν ἠρέμα τὴν κεφαλὴν καὶ προσήλωνεν ἐπ' αὐτῆς τὸ βλέμμα, παρακολουθῶν τὴν ἀνύψωσιν τῆς.

Σύσπασιν νευρικῆ ἐκίνησιν τὴν σιαγόνα του· αἱ ρυτίδες αἱ ἀκτινοειδῆς περιβάλλουσαι τοὺς εὐγλιότους ὅσον ἔλιγι ὀφθαλμοῦς του, συνεπτύχθησαν, καὶ ἐν δάκρυ, ἄδρὸν δάκρυ ὑποτρέμον ἐπὶ τῆς βλεφαρίδος του, ἠύλακισα τὴν παρειὰν καὶ ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

Ἐἕτερον ἀνέκδοτον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν παρχίων ὑπὸ τῶν ξένων στόλων κατὰ τὸ ἔτος 1816.

Ἦρχεν ἐπικρατήσῃ τότε φόβος μὴ οἱ ξένοι ζητήσωσιν ν' ἀφοπλίσωσι τὰ πολεμικὰ μας καὶ τὰ περιορισμοὶ δέσωσιν εἰς κανένα λιμένα.

Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κανάρη τὴν γενικὴν διαίρησιν τοῦ στόλου.

Λέγεται δὲ ὅτι καλέσας αὐτὸν ἔσπεραν τινὰ εἰς τὰ Ἀνάκτορα τὸν ἠρώτησε:

—Ναύαρχε, τί θὰ κάμῃς ἂν σὲ εὐροῦν οἱ ξένοι ναύαρχοι;

Ὁ ναύαρχος, ἀπαθῆς, ἠρεμὸς, χωρὶς κανένα κόμπον, μὲ τὸν ψυχρὸν δεινὸν ἠρωτισμὸν τοῦ πατρός του:

—Ὡς τινάξω ἔς τὸν ἄερα τὰ καρᾶκια, μὰ δὲν τὰ παραδίδω.

Ὁ Βασιλεὺς, φοβούμενος καμμιὰν παρεξήγησιν, τὴν παρετήρησεν:

—Ἄλλ' ἂν ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις;

—Νὸ μὴ ζυγίσωσιν οὔτε ἔνα μῆλι, γιὰτὶ θὰ πᾶν καὶ αὐτοὶ μαζί μας.

Καὶ ἀποσυρθῆς εἰς τὸν Ἱόρον καὶ περιεπέων τὰ πέριξ ἐμελέτα τὸ σχέδιόν του.

Καὶ τελευταῖον τὸ ἑξῆς μαρτυροῦν πῶσον ἠνωχλεῖτο ἐκ παντός δειγματος τῆς ἐλλειψέως τοῦ πειθαρχικοῦ πνεύματος ἐν τῷ στόλῳ.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ἡμέραν τινά, καθ' ἣν ἤκουσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου συζήτησιν μεταξὺ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου ἀξιωματικοῦ, ἐπὶ ἧσεν ἕξω ἀπὸ τῶν διαμάτων του καὶ μὲ θυμὸν λέγει:

— Βρὲ μπουρλουεργίδες, βρὲ ἀρχικαπεταναῖοι, βρὲ Βουλὴ μου τὸ κῆματε δῶ; Μᾶς φτάνει μία!

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ποία εἶνε ἡ τακτικὴ θερμοκρασίη τοῦ ἀνθρώπινου σώματος;

— Κατὰ τὰ κοινῶς παραδεδαγμένα, ἡ θερμοκρασία 36^ο ἕως 36,5 θεωρεῖται κατωτέρα τῆς τακτικῆς. Ἀπὸ 36,6 ἕως 37,4 εἶνε τακτικὴ καὶ ἀπὸ 37,5 ἕως 38^ο ἐλαφρῶς πυρετικὴ. Ἄλλ' ὁ ἰατρὸς Μάρξ ἔκαμε θερμομετρικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ διακοσίων ἀνθρώπων καὶ ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τακτικὴ θερμοκρασία εἶνε μᾶλλον κατωτέρα τῶν 37^ο καὶ κυμαίνεται μεταξὺ 36^ο καὶ 37^ο. Ἐν τούτοις τὴν θερμοκρασίαν 37^ο,2 δύναται νὰ ἔχη ἄνθρωπος ὑγιῆς εἰς τινὰς περιστάσεις, ἰδίως κατὰ τὰς ἡρας τῆς χωνεύσεως. Ὅταν ἡ θερμοκρασία ὑπερβῇ τοὺς βαθμοὺς τούτους, ἐπιφέρει πάντοτε ἀδιαθεσίαν καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῆται ἀνωτέρα τῆς τακτικῆς. Ἡ θερμοκρασία δύναται νὰ κατέλθῃ καὶ ὀλίγον κάτω τῶν 36^ο χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχη σημασίαν.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἡ προηγουμένη τῆς Οὐαλλίας, ὅταν ἦτο νέα, ποτὲ δὲν ἠδύνατο νὰ συνδιαλλαγῇ μὲ τὰ λατινικά. Μίαν ἡμέραν εἶπε πρὸς τὸν γέροντα κληρικόν, ὅστις ἐδίδασκε τὴν προηγουμένην τὰ κλασσικὰ μαθήματα:

— Λέγετε ὅτι εἶνε κακὸν νὰ ὁμιλῇ κανεὶς ἀπρεπῶς περὶ τῶν νεκρῶν; δὲν τὸ λέγετε;

— Ναί· πολὺ κακόν, ἀπήντησεν ὁ γηραιὸς κληρικὸς.

— Ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶνε νεκρά; δὲν εἶνε; ἠρώτησε πάλιν ἡ μικρὰ μαθήτρια.

— Ναί· εἶνε νεκρά· διατί;

— Ὡ, τίποτε, ἀπήντησεν ἡ προηγουμένη. Ἡ μὴν ἐτοίμη νὰ εἶπω κατὶ τι κακὸν δι' αὐτήν; αὐτὸ εἶνε ὅλον.

Καὶ κατόπιν ἀναστενάζουσα ἐπρόσθεσε:

— Νομίζω ὅτι εἶνε σκληρὸν νὰ μὴ ἀφίνουσι τὸν νεκρὸν νὰ ἡσυχάσῃ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἐγχειρήσεις ἐπὶ πνεύμονος.

Ὁ καθηγητὴς Μόλλε ἐν Μадρίτη, ἐξετέλεσεν ἐγχειρήσιν ἐπὶ γυναικὸς φθισικῆς, νοσηλευμένης εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἀριστερὸς πνεύμων τῆς ἀσθενοῦς ἦτο τόσο βλάβως προσβεβλημένος, ὥστε πᾶσα ἐλπίς εἶχε ἀπολεσθῆ. Ὁ χειρουργὸς ἔσχισε τὸ στήθος, ἤνοιξε τὸν πνεύμονα

καὶ τὸν ἐκαθάρισεν ἀπὸ ὅλα τὰ φυμάτια δι' ἀντισηπτικῆς διαλύσεως· ἔπειτα δὲ τὸν ἐκαυτηρίασε. Πέντε ἐξέχοντες ἰατροὶ παρίσταντο κατὰ τὴν ἐγχειρήσιν. Ἡ κατάστασις τῆς ἀσθενοῦς ἐβελτιώθη μετὰ τὴν ἐγχειρήσιν, ἀλλὰ δὲν ἐγνώσθη ἂν ἐθεραπεύθη ἐντελῶς.

Ἡ αἰξίσις τῶν ὀνύχων.

Κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις, ὁ ὄνυξ τοῦ μικροῦ δακτύλου ἀναπτύσσεται βραδύτερον τῶν ἄλλων· ὁ δὲ ὄνυξ τοῦ μέσου δακτύλου ταχύτερον. Ἐν γένει ἡ αἰξίσις τῶν ὀνύχων ὑπολογίζεται εἰς ἕν χιλιοστὸν τοῦ μέτρου σχεδὸν καθ' ἑβδομάδα ἢ πέντε ἑκατοστὰ κατ' ἔτος. Ἡ αἰξίσις αὕτη περιορίζεται ἐν κορυφῇ ἀσθενείας ἢ αἰτίας. Κατὰ τὸ θέρος οἱ ὄνυχες αὐξάνουσι ταχύτερον ἢ τὸν χειμῶνα. Ὑπάρχουσι διάφοροι γυνῆμα ὡς πρὸς τὴν ταχύτεραν αὐξήσιν τῶν ὀνύχων τῆς δεξιᾶς ἢ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς· τινὲς τῶν φυσιολόγων παραδέχονται ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφορὰ. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω σημειουμένην ἀναλογίαν τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνύχων ἄνθρωπος ἐβδομηκοντούτης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἕκαστε ποτὲ τοὺς ὄνυχάς του, ἔχει τοιοῦτους μήκους 2 μέτρων καὶ 62 ἑκατοστίων.

Ἡ ἐλευθεροτυπία ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐξαμηνίαν τοῦ 1900 ἐξεδόθησαν ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ 1547 καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις κατὰ δημοσιογράφων, ἐξ ὧν 625 ἐναντίον ἐφημερίδων γερμανικῆς γλώσσης, 581 ἐναντίον ἐφημερίδων τσεχικῶν, καὶ 202 ἐναντίον ἐφημερίδων πολωνικῶν. Μία ἐφημερίς τοῦ Ἰνοβρόνκ «Σέρβερ» καταδικάσθη τριακοντάκις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο.

Ἰδοὺ καὶ τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὰς καταδικαστικὰς ταύτας. 514 περιστάσεις προκλήσεως μίσους μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων (φυλακίσις 11—6 μηνῶν). 282 προσβολαὶ κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως (1—5 ἔτη φυλακίσις). 204 προσβολαὶ κατὰ τῆς καθολικῆς θρησκείας (1—6 ἔτη φυλακίσεως). 251 ἰσχυρὰ πιαστικὰ (1—5 ἔτη φυλακίσεως). 88 προσβολαὶ κατὰ τοῦ γάμου καὶ τῆς οικογενείας (5—12 μηνῶν φυλακίσεως). 121 προσβολαὶ ἐναντίον βασιλείας ἢ Κράτους φίλου τῆ Αὐστρίας (5—12 μηνῶν φυλακίσεως).

Ἐν προσθέσωμεν ὁμοῦ τὰ ἔτη τῶν καταδικασθέντων ταῦτα ἀνέρχονται εἰς τὸ μέγιστον τῶν 3306 ἔτων φυλακίσεως.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Καθαρισμὸς χρωστῶν ὀφθαλμῶν.

Θέσατε ἐντός μικρᾶς βάλβης φίλης τὴν ἄλυσιν καὶ συγχρόνως ὕδωρ, ἐλίγγον διττανθρακικὴν σόδα καὶ ἐν μικρὸν τεμάχιον σάπινος. Κλείσατε καλὰ μὲ φελλὸν τὴν φιάλην καὶ ἀναταράξτε τὴν δυνατὰ ἐπὶ τινὰ λεπτὰ τῆς ἡρας. Κατόπιν πλύνετε τὴν μὲ καθαρὸν ὕδωρ, σφραγίσατέ τὴν καὶ ὅλ' ἡμέρας στυλιπνὴ ὡς νὰ τὴν ἔχετε ἀγοράσῃ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὸ χρυσωπυλῆτον.

ΧΩΡΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

Πολλὰ ἀγροτικὰ σχολεῖα μεμακρυσμένα ὅπως δῆποτε τῶν μεγάλων κέντρων εἶνε ἐντελῶς κλειστά ἢ λειτουργοῦσιν ἀτελῶς διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων.

Τὸ σχολικὸν ἔτος προχωρεῖ καὶ τὰ τέκνα τῶν ἀγροτῶν στεροῦνται πάσης παιδείας, ὅχι διότι δὲν ὑπάρχει σχολεῖον εἰς τὸ χωρίον ἢ διότι οἱ γονεῖς θέλουσι ν' ἀφήσασιν ἀγράμματα τὰ τέκνα των, ἀλλὰ διότι ἀρνοῦνται νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν διδασκαλίαν οἱ ἀναγκαιοῦντες διδάσκαλοι.

Ὁ δὲ λόγος τῆς ἀρνήσεως των ποῖος;

Ὅτι δὲν πληθύνονται; Ὀχι.

Ὅτι δὲν εἶνε φιλόξενοι οἱ κάτοικοι; Ὀχι.

Ὅτι δὲν εἶνε ὑγιεινὸς ἡ τόπος; Ὀχι.

Ἴτι λοιπόν;

Ὅτι τὸ χωρίον, ὅπου πρόκειται νὰ παραμεινωσιν οἱ διδάσκαλοι δὲν ἔχει τὴν τύβησιν καὶ τὴν ὀχλοσύνην τῶν πόλεων. Καὶ οἱ διδάσκαλοι, χωρὶς θέατρα, χωρὶς καφενεῖα, χωρὶς περιπάτους, χωρὶς πολυκασιμῶν τέλος πάντων, στενοχωροῦνται, πλήττουσιν ἐκεῖ, κινδυνεύουσι νὰ πάθωσιν ἐξ ὑποχονδρίας!

Ἴτι ἀπλοῦστερον καὶ τί φυσικώτερον τούτου;

Ἀνθρώποι δὲν εἶνε τάχα καὶ αὐτοὶ;

Ὅπως ἔλοι οἱ ὑπάλληλοι οἱ ζητούντες θέσιν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὰς πλησίον αὐτῶν κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία, δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ πράττωσι καὶ οἱ διδάσκαλοι;

Μήπως εἶνε τάχα αὐτοὶ οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας διὰ νὰ ρίπτονται εἰς τὰς ἐρημίας, διὰ νὰ ἐξορίζωνται εἰς τὰ βουνά;

Ὀχι βίβλια.

Καὶ ἀκριβῶς διότι εἶνε κατὰ ὅλους διάφορον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ὑπάλληλους, καὶ κατὰ ὑπέρτερον ὅλων τῶν λειτουργῶν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὀφείλουσι νὰ μὴ σκέπτονται καὶ νὰ μὴ πράττωσιν ὅ,τι σκέπτεται καὶ ὅ,τι πράττει ὁ ὑποτελώνης ἢ ὁ γραμματεὺς τοῦ εἰρηνοδίκου καὶ τῆς ἐφορίας ἢ πρωτοκολλητῆς.

Καὶ ἐκεῖνοι κακῶς σκέπτονται καὶ κακῶς πράττουσιν ἀποφεύγοντες νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐκεῖ ὅπου ἔχει τὴν ἀνάγκην των, ἀρνούμενοι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, ἡσάκις τοῦτο δὲν εἶνε σύμφωνον πρὸς τὰς ὑρέσεις των. Καὶ ἐκεῖνοι φέρονται ἐν εἰρήνῃ καθ' ἂν τρόπον αἱ δεῖλοι καὶ αἱ βιψάσπιδες ἐν πολέμῳ.

Ἄλλ' ὁ διδάσκαλος εἶνε ὁ μᾶλλον ἄξιος μοι-

φῆς καὶ φόγου. Διότι ὁ διδάσκαλος, ὁ ἐμπνεόμενος ἐξ ὑψηλοτέρων ἰδεῶν καὶ εὐγενεστέρων ἀσθημάτων, συμφώνως πρὸς τὸ ἱερόν ἀξίωμα του καὶ τὴν ὄντως βέλαν ἀποστολὴν του, πρέπει νὰ αἵραται ὑπεράνω παντὸς εὐτελοῦς καὶ ταπεινοῦ καὶ νὰ προβάλλῃ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐαυτὸν πρότυπον ὡς πολίτης καὶ ὡς ἄνθρωπος.

Συμβάλει δὲ διὰ τὸν διδάσκαλον καὶ κατὰ ὅλους διάφορον καὶ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅπεσον δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων τῆς πολιτείας.

Ὁ διδάσκαλος εἶνε τόσον μᾶλλον εὐεργετικὸς καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ τόσον μᾶλλον εὐρεῖα, ὅση ἀμαθέστεροι καὶ ἀπαιδευτότεροι ἐκεῖνοι, μεταξὺ τῶν ὑπαιθίων ἐργεταὶ νὰ διδάξῃ.

Εἰς τὰ ἀπώτερα χωρία, εἰς τοὺς μεμακρυσμένους τῶν κέντρων πληθυσμούς, ὅπου οἱ γνωρίζοντες γράμματα μετροῦνται ἐπὶ τῶν δακτύλων, ἡ ἀποστολὴ τοῦ διδασκάλου ἔχει τι τὸ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱεραποστόλου μεταξὺ τῶν ἀγρίων.

Ἄλλ' ἡ ἀναλογίαν περιορίζεται μόνον ὡς πρὸς τὴν ἰσότητά καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς, διότι ὁ εὐτυχὴς διδάσκαλος, ὁ μεταξὺ ἀξέστατον, ἀλλ' ἀγαθῶν χωρικῶν διατριβῶν, πᾶν ἄλλο ἢ κινδύνους διατρέχει, ὅσους ὁ μεταξὺ ἀνθρωποφάγων κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον ἱεραπόστολος.

Τούναντίον εἶνε ἀντικειμενικὸν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ παθῶστος ἔλαιον, ὁ σύμβουλος πάσης ὑποθέσεως καὶ ὁ παρήγορος πάσης ὑδύνης, φάρος σοφίας ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους τῆς ἀμαθείας.

Αὐτὸς ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής διδάσκαλος ἐνός ἐκ τῶν πολλῶν σχολείων πολυκνηθίου πόλεως, ἀγνωστὸς εἰς πάντα ἄλλον πλὴν τῶν μαθητῶν του, καθίσταται ἐπιφανὴς καὶ περίοπτος ἐν τῇ μοναδικῇ σχολείᾳ τοῦ χωρίου.

Ἄλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν διαίτης ὑποία διαφορὰ;

Ἐν μὲν τῷ χωρίῳ ὁ διδάσκαλος ζῆ ὡς ὁ εὐπορώτατος τῶν κατοικῶν διαγίων ἐν μέσῳ τοῦ καθαροῦ ἀέρος δαψίνων καὶ λειμῶνων καὶ ἀποταμιεύων μέρος ἐκ τῶν εἰσνομῶν του.

Ἐν δὲ τῷ πολυκνηθίῳ βλεῖ τῆς πόλεως μὲ τὸν γλισχρον μισθὸν τοῦ μόλις ἀποζῆ, κατοικῶν ἐντός ὕψους καὶ στενοχώρου εἰκασκου πλήρους βύπνου καὶ μολυσμάτων, τρώγων τροφὴν πενιχρὰν καὶ ἀναπαρτῆ, καὶ σὺριον τὸ σαρκεῖον αὐτοῦ καθ' ἡμέραν ἀσθενέστερον μέχρι τῆς διδασκαλικῆς ἡμέρας, εἰως οὐ πέσῃ ὄμμα ἡξίαις τινός ἢ συνθηπτερον χρονίως νόσου καὶ παραδῶσῃ τὴν πολυπαθὴ ψυχὴν του ἐπὶ τῆς ψάθης ἢ ἐπὶ τῆς κλίτης νοσοκομείου.